

O C G L

Bulletin

8 mrt Lezing archeologie

14 april Lezing Schutterijen

19 mei Lezing Lenen en Laten

Aanvang 19.30 uur

Aan de Bruch · aan de Eet · aan de
ghoorn · aan de Straet · Abdijsen ·
· achter de Heggren · achter de
· achter den Winkel · achter
vier · an de Voegelzijleng ·
elvaasser · Beutseweg · Bins ·
Blauwe steen · Doshede ·

Dekker · Brandhofstraet · Bunder ·
Bungerveld · Belleweg · Dorpsmaat ·
· Eikste · Engweide · Erdel · Ey ·
straat · Graaf Johan Frederikstraat ·
Gatschhof · Gaezwiden · Grawenweg ·
Laal · Groenstergnachte · Groenstraat ·
· Holgank · Holhof · Holveldstraat ·
· Hoefveld · Hofweide · Hopenweg ·
· Jonnewegste · Kahort · op de Kamp ·
· Kasteelweg · Keizerstraat · Kerkberg ·
· Kleine Voortstraat · Kleinhoutweg ·
· Kooweg · Larmhoel · Lichtenberg ·
· Molonweg · Moorshei · Namiddag ·
· op de Houden · op de Winkel ·

algemene
ledenvergadering

do 17 maart

19.30 uur

Contactorgaan van de Heemkondevereniging
Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf

21 jaargang, nr 1 mrt. '05

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter J.Schiffelers, Lokert 9, 5591 NB Heeze, 040-2262936
Secretaris J.Lussenburg, Op de Heugden 28, 6371 NM Landgraaf, 045-5320179
Penningm. J.M. Erkens, Bosheide 49, 6373 CK Landgraaf, 045-5315529

ALGEMEEN BESTUUR

Bulletin/Jaarboek H.A.Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf 045-5322876
Archief/werkpl. S.H.P.Moonen, Oude Landgr.62, 6373 BB Landgr 045-5319114
Geneal/Waubach H.Dortants, Eijgelsh.weg 25, 6374 KB Landgraaf 045-5315315
Algemeen M.J. Offermans, Schoolstr. 88, 6374 CZ Landgraaf, 045-5314079
Contactpersoon Platkloep A.H.J. Heinen, Schoolstraat 86, 6374 GZ Landgraaf tel 045 5312230

BESTUURSADRES

Op de Heugden 28, 6374 NM Landgraaf tel. 045-5320179
E-mail : j.lussenburg@home.nl

REDACTIEADRES BULLETIN EN JAARBOEK

Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

CONTRIBUTIE O.C.G.L.

Individuele leden € 16 euro per jaar
Gezinslidmaatschap € 19 euro per jaar
Jeugdlidmaatschap € 5 euro per jaar (pas studiezaal inbegrepen)
Toegangspasje werkpl. € 9 euro per jaar

BANKRELATIE

Rabobank Landgraaf rek.nr 136314937 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf
Postgiro 4776225 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf

VERENIGINGSGEBOUW

An de Voeëgelsjtang 12 6373 BJ (achter de kerk N'heide) 045-5322820
(tijdens studiedieaal)
E-mail-adres: OCGL@home.nl

VASTE OPENINGSTIJDEN STUDIEZAAL

Woensdag en zaterdag 13.00-17.00 uur
Na kenningsmakingsbezoek toegangspasje verplicht

Het Bulletin verschijnt 4 x per jaar.
Losse nummers € 1,50 excl. portokosten

Van de voorzitter,

De tijd vliegt voorbij en we zitten ondertussen een jaar in onze nieuwe huisvesting. Op zich een prima onderkomen voor een vereniging met een zo omvangrijke collectie. Van de andere kant zal er in Limburg niet zo snel een heemkundevereniging te vinden zijn die ook over zo'n omvangrijke collectie beschikt.

Waar we ons wel nog steeds zorgen over maken is de financiële situatie met betrekking tot de huisvesting. We hebben weliswaar ondertussen een subsidiebeschikking van de gemeente gehad, maar die is gebaseerd op de eerdere huisvesting en houdt dus absoluut geen rekening met de veel hogere kosten van de huidige locatie. Er lopen weliswaar nog gesprekken, maar het bestuur zal in elk geval ook schriftelijk naar de gemeente reageren en bezwaar maken tegen deze gang van zaken.

Jo Erkens heeft ook als penningmeester van de stichting MFC meer dan de handel vol om alles met betrekking tot het gebouw op de rails te houden. Ik wil daar mijn grote waardering voor uitspreken. Wij vragen ons regelmatig af wat er van de stichting MFC was geworden wanneer Jo daar niet enorm veel werk had verzet. Ik denk dat we dan allang geconfronteerd waren met deurwaarders en afsluiting van energie en telefoon. Elders in dit Bulletin treft u de agenda aan voor de jaarvergadering. De stukken die op de vergadering betrekking hebben kunnen vanaf 1 maart worden afgehaald in ons verenigingscentrum. De financiële stukken komen voor de vergadering zelf ter beschikking. De penningmeester zal vooraf uiteraard uitvoerig overleg plegen met de leden van de kascontrolecommissie.

Ook de planning van de activiteiten is weer beschikbaar en ligt voor iedereen klaar op de balie. We hadden in eerste instantie een iets rustiger planning in ons hoofd, maar ondertussen is het toch weer behoorlijk druk met lezingen en excursie. Op de planner staan niet alleen de extra activiteiten maar ook de gewone zaken zoals openstelling, sluiting, feestdagen, schoolvakanties etc. Een overzicht van de komende activiteiten is ook elders in dit Bulletin opgenomen.

De Heemkundemarkt Parkstad gaat op 19 en 20 maart **niet door**. Deze activiteit waar wij ook onze medewerking aan verlenen is nu verschoven naar **8 en 9 oktober 2005**. De locatie: het Parkstad Limburg stadion blijft hetzelfde. We zullen de leden uiteraard op de hoogte houden van de activiteiten.

Het fotoboek Nieuwenhagen is een groot succes geworden. Het boek is al bijna uitverkocht. Een herdruk wordt door ons niet overwogen omdat de vereniging dan toch een behoorlijke extra investering moet doen en er altijd afgewacht moet worden hoeveel boeken afgezet kunnen worden.

Het jaarboek blijft ondanks de afwisselende artikelen toch weer achter. Voor komend jaar zullen we toch afwegen of we minder boeken laten drukken en ook de pagina's terug zullen brengen. De aanmaakkosten zijn dan weliswaar hoger, maar het duurt dan minder lang voordat we uit de kosten zijn. De verkoopprijs zal hetzelfde blijven.

Op het gebied van archeologie kunnen we zeggen dat bij een onderzoek vorig jaar aan het Valder een voor Nederland bijna uniek vondst is gedaan. In het volgende Bulletin zal in een apart artikel verder worden ingegaan op deze opgraving, die misschien ook wel weer eens een ander licht kan werpen op het tracé van de Romeinse weg. Interessante ontwikkelingen in elk geval.

In dit Bulletin zal ik het voorwoord deze keer kort houden. Tijdens de komende jaarvergadering zullen we uiteraard terugkijken op afgelopen jaar en onze blik op het nieuwe lopende jaar richten.

Ik wens iedereen in elk geval veel leesplezier en hoop u op een van onze komende activiteiten weer te zien.

Jo Schiffelers, voorzitter.

Archeologie en Heemkunde

In de afgelopen tien jaar heeft archeologie binnen onze vereniging geen vooraanstaande rol meer gespeeld. In het gebouw in Schaesberg was wel nog een ruimte waar gevonden voorwerpen schoon konden worden gemaakt, maar vanaf het moment dat ikzelf lid werd van de vereniging heb ik die ruimte nooit zien gebruiken. De huisvesting daarna bood geen ruimte meer om nog een apart werklokaal in te richten voor archeologie. En daarmee ging archeologie een beetje uit beeld. 'Op zich was dat ook niet erg omdat binnen de gemeente de Archeologische Werkgroep Landgraaf actief was onder leiding van Wiel Beckers. Leden van de werkgroep assisteerden in het verleden bij opgravingen die onder leiding

van een erkende archeoloog plaatsvonden. In het vorige Bulletin ben ik ook al even ingegaan op archeologie.

Enige tijd geleden heeft Wiel ons gevraagd om ook aan het werkgebied archeologie meer aandacht te willen schenken. Hij wilde daar zijn kennis voor beschikbaar stellen. Ook bracht Wiel ons in contact met twee mensen uit Ubach Palenberg die op woensdagmiddag met veel enthousiasme onze collectie urnen restaureert. In contacten met de gemeente bleek, dat ook daar behoefte was aan ondersteuning. Die ondersteuning beperkt zich tot het geven van bij ons bekende informatie over een gebied, dus plaatselijke geschiedenis en kennis. Voor nagenoeg elke procedure op grond van de Wet op de Ruimtelijke Ordening moet de gemeente tegenwoordig ook de beschikking hebben over een archeologisch onderzoek. Onze vereniging is dan betrokken bij het zogenaamde kantooronderzoek. Het verzamelen van zoveel mogelijk gegevens uit boeken, documenten, lokale kennis, eigen waarnemingen etc over een locatie. Het onderzoek in het veld wordt gedaan door een gespecialiseerd bureau dat ook over de nodige vergunningen op grond van de Monumentenwet 1988 beschikt.

Omdat ik in mijn dagelijks werk ook met dit soort zaken te maken heb, heb ik in het bestuur deze taak (zoals eerder al in het werkplan stond) op mij genomen. Jack Lussenburg ondersteunt daarbij en zorgt voor de nodige contacten. Ook Wiel wordt door de gemeente bij een en ander betrokken. Als vereniging kunnen wij op die manier onze kennis inbrengen en van elk onderzoek krijgen wij een rapport dat wij aan onze documentatie kunnen toevoegen. Daarmee verrijken wij dan ook zelf weer onze kennis en documentatie.

Binnen het bestuur is afgesproken, dat wij binnen de vereniging geen aparte werkgroep meer in het leven gaan roepen die ook daadwerkelijk gaat graven, dingen gaat determineren etc. Wij hebben geen opgeleide archeologen in de vereniging en kunnen daarom ook nooit een vergunning van de minister krijgen. Helaas heeft Heerlen de stadsarcheoloog laten vertrekken en heeft Parkstad het verzuimd om de archeoloog binnen te houden en zo zelf actief te zijn. Wellicht dat dit binnen enkele jaren weer gaat gebeuren omdat gemeenten er bijna niet meer aan ontkomen om een opgeleide archeoloog in dienst te hebben. Vaak zullen een paar gemeenten op dit gebied gaan samenwerken en dus samen zo iemand gaan betalen.

Wij willen ons wel meer gaan toeleggen op archeologie en archeologische kennis over met name Landgraaf, want dat is tenslotte ons werkge-

bied. Ook onze collectie boeken is niet om over naar huis te schrijven. Daar waar nodig zullen we kijken of daar aanvulling op moet komen en met name op het gebied van informatieve handboeken. Wij zijn wel lid van de sectie Archeologie van het LGOG en via met name het tijdschrift van deze vereniging hebben we wel veel informatie ter beschikking.

Een van de eerste dingen die we gaan doen is het houden van een lezing over **"Archeologie in Landgraaf"**. Deze lezing zal met name gaan over opgravingen die gedaan zijn en dingen die binnen het huidige grondgebied van de gemeente Landgraaf zijn gevonden. Ook later in het jaar zal nog een lezing worden gehouden waarbij naast geschiedenis ook archeologie aandacht zal krijgen.

Binnenkort zullen in de kantine enkele extra vitrines geplaatst worden waardoor wij ook onze huidige archeologische collectie beter kunnen laten zien in minimaal een van deze vitrines. Wij hebben nog materialen in dozen zitten die becommentarieerd moeten worden zodat we weten wat we laten zien en ook de mensen die er naar kijken weten wat er achter het glas staat of ligt.

Het mag duidelijk zijn dat Wiel, Jack en ik dat niet allemaal alleen kunnen blijven doen. Daarom zijn wij op zoek naar mensen die ook iets met archeologie willen gaan doen en bijvoorbeeld bereid zijn om enkele keren per jaar bij elkaar te komen om onze eigen collectie te beschrijven of dingen uit te zoeken. Op het technische vlak zal Wiel in elk geval ondersteuning bieden. Hij heeft natuurlijk heel wat jaren ervaring met echt veldwerk.

Wanneer je, je ook zelf meer wilt verdiepen en je hebt internet ter beschikking, dan is de startpagina archeologie een pagina die je zeker verder zal helpen (<http://archeologie.pagina.nl>). Je kunt deze site ook benaderen via www.startpagina.nl. Door te kiezen voor dochters op alfabet kun je dan ook naar een groot aantal andere onderwerpen zoals geschiedenis, architectuur en noem maar op.

Heb je hiervoor interesse dan kun je met mij contact opnemen. Even voor de helderheid, alleen mensen die lid zijn van onze vereniging kunnen dus meedoen en we maken dus geen nieuwe club binnen de vereniging maar we proberen wel om mensen met eenzelfde interesse bij elkaar te brengen.

Jo Schiffelers

Ieëmes

*Wenste in 't leëve ieëmes gevonge has
Om mit te lache en te danse
Kriege vrüid en gemuutligheet
In dieë leëve voal mieë kanse*

*Wenste ieëmes gevonge has
Om mit te dele en te kalle
Kinste diene angs vuüer eësaamheet
Vuër ummer lotte valle*

*Wenste ieëmes has in dieë leëve
Om mit te griene en te zörge
Is al dieë leed evvel hōaf zoeë sjwoar
Al is 't nog zoeë inne duustere mörge*

*En is aangevaange dieë letste joar
Haste müüte mit 't kalle
Vilt vuër dich 't loope sjwoar
Deë ieëmes liet dich toch noeëts valle*

Jan Joosten

Heemkunde Landgraaf (OCGL)

Secretariaat: J. Lussenburg. Op de Heugden 28. 6371 XM Landgraaf.
Telefoon: 045-5320179 E-mail: j.lussenburg@home.nl
Bezoekadres: An de Voegelslang 12. 6373 BJ Landgraaf
Telefoon: 045-5322820 E-mail: OCGL@home.nl
Openingsdagen: Woensdag en zaterdag van 13 tot 17 uur.
Oudheidkundig Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf

Uitnodiging voor het bijwonen van de ledenvergadering op donderdag 17 maart 2005 om 19.30 uur in de eigen verenigingsruimte.

Tekenen presentielijst bij binnenkomst.

Agendapunten:

1. Opening door de voorzitter Jo Schiffelers en vaststellen agenda
2. Vaststellen verslag vorige ledenvergadering 25 maart 2004 (vergaderstuk 1)
3. Mededelingen door het bestuur
 - a. Guus Frehenstichting en verhouding tot Heemkundevereniging (door de voorzitter)
 - b. Stichting Multifunctioneel Centrum (door de penningmeester)
 - c. Eventuele andere mededelingen
4. Jaarverslag 2004 door de secretaris (vergaderstuk 2). Ter vaststelling
5.
 - a. Rekening en verantwoording inkomsten en uitgaven 2004. (vergaderstuk 3 wordt bij binnenkomst bij aanvang van de vergadering uitgereikt). Ter accordering en verlenen decharge. De penningmeester geeft op het in 2004 gevoerde financiële beleid.
 - b. Begroting 2005 tevens basis voor begroting 2006 (vergaderstuk 4) door de penningmeester
6.
 - a. Verslag kascontrolecommissie (commissie bestaat uit: H. Stormen (aftredend) en L. Gielen)
 - b. benoemen nieuw lid kascontrolecommissie
7.
 - a. Werkplan 2005 en planning activiteiten door de voorzitter. (vergaderstuk 5)
 - b. veiligstellen collectie en middelen via Guus Frehenstichting
8. Bestuursverkiezing
Aftredend zijn: Hub Dortants, Jack Lussenburg en Stef Moonen. De aftredende bestuursleden hebben aangegeven zich voor een nieuwe termijn herkiesbaar te stellen.

Eventuele tegenkandidaten kunnen tot 1 dag voor de vergadering worden gesteld bij de voorzitter.
9. Rondvraag
10. Sluiting rond 21.30 uur.

Met vriendelijke groet, namens het bestuur van de Heemkunde Landgraaf (OCGL)

Jack Lussenburg
secretaris

Schaesberg en Nieuwenhagen onder Valkenburgs bestuur (door Jo Schiffelers)

Enige tijd geleden heeft Louis Augustus bij onze vereniging een lezing gehouden over het Land van 's-Hertogenrade omdat dat het bestuurscentrum was voor het gebied dat tot we nu globaal kunnen aangeven als het oude Ubach over Worms. Daarna hebben we excursie gehad naar Herzogenrath met een wandeling door de historische kern en een rondleiding in het kasteel. Nieuwenhagen en Schaesberg hoorden dus niet tot het Land van 's-Hertogenrade. Waar vielen zij dan onder? Onze streek heeft een heel interessante geschiedenis achter zich met veel veranderingen. Voordat het bestuurscentrum voor Nieuwenhagen en Schaesberg in Valkenburg kwam te liggen, gebeurde er nogal wat. Daarom is het maar het beste om bij het begin te beginnen en te kijken waar Nieuwenhagen en Schaesberg eerst onder vielen, hoe Valkenburg en met name het Land van Valkenburg ontstaan is, hoe Nieuwenhagen en Schaesberg het ene moment wel bij elkaar hoorden, dan weer een hele poos uit elkaar gingen, weer bij elkaar kwamen, zelfstandige gemeenten werden en vanaf 1982 weer bij elkaar zijn. Je zou bijna zeggen dat het een haat – liefde verhouding is. We zullen eens kijken hoe het in het begin zat.

Heerlen, dat in 1049 een allodiaal bezit van Udo van Toul was en dus van Karolingse oorsprong was, omvatte vóór 1388 de plaatsen Heerlen, Hoensbroek, Nieuwenhagen, Schaesberg en Voerendaal met Ubachsberg. Udo van Toul stamde dus uit Karolingse voorouders, nakomelingen van Karel de Grote, en daardoor is Heerlen een Karolingisch domein geweest, een koningsgoed. Uit het geslacht van de graven van Ahr, dat van Segebadon, een broer van genoemde Udo afstamt, vinden wij in 1121 Theodoricus, graaf van Ahr, als eerste bezitter van Heerlen. Het geslacht van Ahr splitste zich in twee takken, namelijk die van Hochstaden en die van Wickrade. Het eerst genoemde geslacht kwam in het bezit van Heerlen. Toch hield ook de tak Wickrade nog eigendommen in het gebied van Heerlen. Dit is altijd erg moeilijk te doorgronden geweest voor onderzoekers van de grote leengoederen. Tijdens een gewapend conflict tussen graaf Conrad II van Hochstaden, de aartsbisschop van Keulen en Hendrik II, hertog van Brabant, waarin ook Dirk II, graaf van Hochstaden, zich mengde, veroverde en verwoestte genoemde hertog Heerlen in 1239. Of dat alleen gevolgen had voor het plaatsje Heerlen of

ook voor de goederen in Nieuwenhagen en Schaesberg is niet bekend. In de rijmdichten wordt daar in elk geval niets van gezegd. Doortrekkende legers zullen ook toen wel tot last van de inwoners van Nieuwenhagen en Schaesberg zijn geweest. Ook weten we niet wat er toen in de twee kernen al aan bebouwing stond. In Nieuwenhagen kenden we de Vaechshof als oud leen. In Schaesberg lag op de Lichtenberg een koningsgoed en in 1364 bestonden in elk geval al de hoeven Leenhof en Kakert. Vermoedelijk bestond toen ook al een stokhuis op de Prickenscheijdt en het kasteel Schaesberg. Strijthagen wordt al vroeg een goed genoemd met hof. Zeker in het begin was daar nog geen sprake van een kasteel. Oude hoeven waren ook de Oude Rouwenhof met een moeilijke geschiedenis en zeker ook de Overste Hof die in de buurt van een Romeinse villa lag.

In Nieuwenhagen en Schaesberg zullen dus niet zo gek veel mensen hebben gewoond. De gevonden pottenbakkersovens geven in elk geval aan dat in de vroege middeleeuwen mensen in onze dorpen gewoond hebben die ook iets anders deden dan landbouw. Op een enkele versterking na woonden men nog in huizen of hutten van leem. Steen werd amper gebruikt. Op 23 februari 1244 sloten hertog Hendrik van Brabant en Dirk II, graaf van Hochstaden, heer van het Land van Daelhem, te Roermond een overeenkomst waardoor een einde aan het conflict tussen de twee laatstgenoemden kwam. Daarin werd bepaald, dat Dirk van Hochstaden het kasteel van Daelhem met alles wat daartoe behoorde aan de hertog zou afstaan. Hier tegen schonk de laatstgenoemde een rente van 100 Keulse marken aan Dirk van Hochtstaden. Als onderpand voor deze rente stelde de hertog voor de ene helft zijn allodium te Heerlen en voor de andere helft goederen tussen Ahr en Ruhr tot onderpand. Bovendien schonk de hertog een som van 2000 Keulse marken aan Dirk. Tenslotte stond hij aan Dirk toe het allodium Heerlen te versterken. Heerlen was toen dus al gedeeltelijk van Brabant. In 1318 was het kasteel van Heerlen al in bezit van de heren van Valkenburg. Welke rechten deze daar toen al hebben uitgeoefend is niet met zekerheid bekend. Of Jan van Valkenburg, heer van Born en Sittard, ook heer van Heerlen is geweest is niet duidelijk. Als gevolg van de scheidsrechtelijke uitspraak door de koning van Frankrijk op 27 augustus 1334 te Amiens gedaan in het geschil van de verbondenen waartoe ook Dirk, heer van Valkenburg behoorde, tegen Brabant, werd de toestand zoals die voor de oorlog was, hersteld. Dirk kreeg toen onder andere, "dat vierdel van Herle met den gherichte ende met vijftien mannen" welke zaken "ruerende zijn van

den hertogherike van Limborch". Hoe dit laatste een Limburgs leen geworden is en wat nu juist met dit "vierdel" bedoeld wordt is niet duidelijk. Nadat de laatste heer van het Land van Valkenburg, Jan, in 1352 overleden was zonder nakomelingen, kwam gedeelten van dat land en van de rechten van de heren van Valkenburg in de jaren 1364 en 1365 aan de hertog van Brabant. Tenslotte verkocht Jan van Broekhuizen, heer van Wickrade, aan wie de rechten van de Hochstadens op Heerlen waren overgegaan, genoemde rechten op 7 december 1378 aan de hertog van Brabant. Door deze overdracht werd Heerlen in zijn geheel met het Land van Valkenburg verenigd. Vreemd is het dan toch dat ook, zoals ik al aangaf, daarna nog grond geheel of gedeeltelijk als Wickrader leen wordt aangemerkt. Zo'n gesplitst leen is bijvoorbeeld De hoeve In het Leen. Wij kijken even naar de situatie voor Nieuwenhagen en Schaesberg. Beide dorpjes, behoren dan tot het Hertogdom Limburg. Het bestuurscentrum van het hertogdom lag in Limbourg aan de Vesdre, een klein stadje, in de Belgische Ardennen. Misschien een plaats om eens bij een volgende excursie te gaan bekijken. Kerkelijk gezien vielen Schaesberg en Nieuwenhagen eerst onder Voerendaal en later onder Heerlen. Ik vergeet gemakshalve even het gedeelte dat onder de kerk van Eygelshoven viel. De bestuurlijke situatie was toen al anders. Heerlen met Schaesberg en Nieuwenhagen behoorden toen dus al tot Brabant en het Land van Valkenburg. We zagen net al dat Brabant al in 1244 iets te vertellen had in Heerlen. Omdat de eerste leenregisters van Valkenburg ook pas uit 1381 stammen blijft er toch een gat in de geschiedenis zitten. Oudere registers zijn helaas bij een brand verloren gegaan. Maar het wordt dus tijd om toch eens naar Valkenburg te gaan kijken.

Het ontstaan van het Land van Valkenburg vanaf 1041

De oudste vermelding van de plaats Valkenburg dateert uit 1041. Toen schonk keizer Hendrik III bezittingen in vier "villas" (dorpen), namelijk Herve, Vaals, Epen en Valkenburg gelegen, aan zijn nicht, Ermingardis. Deze bezittingen lagen in de Luikergouw en waren door koning Koenraad (1024-1039) tengevolge van een vonnis van een schepenbank verkregen en daardoor Rijksgoed in Neder-Lotharingen geworden. Met dit Valkenburg is naar de mening van alle deskundigen het tegenwoordige Oud-Valkenburg en niet de latere stad Valkenburg bedoeld.

Kasteel Oud Valkenburg Genhoes

Het kasteel Genhoes in Oud Valkenburg heeft dus een hele oude oorsprong. Ongeveer 1000 jaar geleden lag hier dus het begin. Hoever het gebied van dit Valkenburg zich uitstrekte is onbekend. Wellicht grensde

het aan de heerlijkheid Berg, Houthem en Schin op Geul. Het tegenwoordige Valkenburg behoorde toen tot Schin op Geul, dat door de rivier de Geul van Oud-Valkenburg gescheiden was. Deze rivier moet toen kort langs de voet van de kasteelberg in het huidige Valkenburg gelopen hebben, waardoor het te verklaren is dat Valkenburg vóór 1281, toen het kerkelijk zelfstandig werd, tot de parochie Schin op Geul behoorde. Schin op Geul behoorde tot de schenking van het praedium (domein) Meerssen door Gerberga, dochter van Hendrik I, keizer van het Duitse Rijk, en echtgenote van Lodewijk van Overzee, koning van Frankrijk, in 968 aan de abdij van Reims gedaan, die er een proostdij stichtte. Over het gebied van deze schenking, die uit verschillende dorpen bestond, moest een wereldlijke voogd aangesteld worden en als zodanig fungeerde de heer van Valkenburg onder oppervoogdij van de hertogen van Lotharingen. Als eerste ondervoogd heeft een Emmo, grootvader van Emmo I van Loon, gefungeerd. En uit dit geslacht zou de voogdij via de evengenoemde Ermingardis gekomen zijn in het huis Montaigu, waartoe Thibalt van Voeren-Valkenburg behoorde. De voogd van een dergelijk gebied (immunitet) mocht niet daarin wonen en daarom bouwde de Valkenburgse voogd zijn kasteel even buiten het gebied van de Meersener immunitet, namelijk in Oud-Valkenburg. Na Thibalt treden leden van het geslacht van Heinsberg op als heren van Valkenburg en als Meerssener voogden op. Deze laatste hadden in 1096 reeds bezittingen in het dorp Houthem, nog voordat zij heren van Valkenburg werden. Het bezit van Thibalt van Voeren-Valkenburg, is de eigenlijke beginkern geweest van het latere Land van Valkenburg. De heerlijkheid Valkenburg is ontstaan omstreeks 1087. Ze kwam voort uit geboorteaandel en allodiaal grondbezit (koningsdomein). Andere heerlijkheden in onze omgeving waren toen Limburg aan de Vesdre, het land van 's-Hertogenrade en het land van Daelhem. Valkenburg werd dus de vierde heerlijkheid en daarmee hebben we meteen de vier Landen van Overmaas genoemd. De eerste heer van Valkenburg was Thibald van Fouron of Voeren. In 1101 wordt hij voor het eerst genoemd Thibald van Valkenburg. De omvang van zijn bezit is niet nauwkeurig bekend, maar de naam Falchenberch sloeg toen terug op Oud Valkenburg en het daar gelegen kasteel Genhoes. Dit kasteel dateert met zekerheid van vóór het jaar 1000. De burcht op de heuvel die we nu als ruïne kennen is wel door Thibald gebouwd en lag op de uiterste grens van zijn Valkenburg. De burcht werd het middelpunt van het nieuwe Valkenburg en zou gedurende drie eeuwen een belangrijke plaats innemen in dit deel van West

Europa: Thibald moet gestorven zijn voor 30 april 1106. Hij had geen kinderen maar wel 4 broers, Arnulf, Lambertus, Giselbertus en Steppa. Op 30 april 1106 sterft een zekere graaf Kuno van Montaigu. Bij zijn naam wordt vermeld, dat hij aanwezig is geweest bij de uitvaart van Thibald. Daarom weten we dus dat Thibald voor die datum gestorven is. Wie van 1106 tot 1118 de scepter over Valkenburg heeft gezwaaid is niet bekend. Pas vanaf 1118 wordt Gosewijn van Heinsberg, heer van Valkenburg genoemd. Van hem is niet veel bekend. De door Thibald gebouwde donjon met droge gracht en dwingel wordt onder hem wel verder uitgebouwd. Ook is hij ondervoegd van de proosdij Meerssen geweest. Door machtsmisbruik en corruptie groeide de heerlijkheid in omvang. In zijn grootste omvang vielen er bijna 40 dorpen onder: Valkenburg-Houthem, Berg, Bemelen, Meerssen, Amby, Limmel, Borgharen, Itteren, Ulestraten, Bunde, Schimmert, Geulle, Elsloo, Stein, Beek, Geleen, Hulsberg, Klimmen, Spaubeek, Schinnen, Sweykhuisen, Nuth, Amstenrade, Oirsbeek, Bingelrade, Merkelbeek, Brunssum, Schinveld, Jabeek, Hoensbroek, Wijnandsrade, Voerendaal, Ubachsberg, Heerlen, Schaesberg, Nieuwenhagen, Eijsden en Sint Geertruid. Wanneer de plaatsen ingepikt zijn is voor het overgrote deel niet te achterhalen. De heren van Valkenburg waren geen schatjes. In 1119 wordt Gosewijn genoemd in de strijd om de bisschopszetel van Luik. Omstreeks 1122 is keizer Hendrik V het zat en wrekt hij zich op zijn ontrouwe leenheer. Er volgt een beleg van zes weken en het kasteel werd ingenomen en verwoest. Van 1128 tot omstreeks 1168 komt Gosewijn II aan de macht. Omstreeks 1140 krijgt hij een conflict met Hendrik II van Limburg aan de Vesdre. Als gevolg daarvan werden in 1144 de stad Heinsberg en het kasteel daar verwoest. In 1168 wordt hij opgevolgd door zijn zoon Gosewijn die tot 1188 heer van Valkenburg zou zijn. Hij vocht onder andere met Frederik Barbarossa. Vanaf circa 1188 tot 1212 krijgen we te maken met Gosewijn IV. Hij is de stichter van het klooster Sint Gerlach geweest. Hij wordt rond het jaar 1212 opgevolgd door zijn neef Dirk uit het Kleef-Heinsbergse huis, zoon van Arnold III van Kleef en Aleida van Heinsberg. Valkenburg vererfde niet aan de hertog van Limburg. Van 1212 tot 1228 krijgen we Dirk I, een achterneef van Gosewijn IV. Hij koos in 1198 bij een conflict tussen Otto IV en Philips II van Zwaben voor Otto. Hij koos zelfs nog voor Otto na diens nederlaag tegen de Franse koning. Er volgde een belegering van het stadje, maar er werd een wapenstilstand bereikt. In 1215 was hij aanwezig bij de kroning van Frederik II tot keizer in Aken. Van 1228 tot 1268 krijgen we Dirk II. Hij

was getrouwd met een dochter van Walram IV de Lange, Hertog van Limburg en heer van Montjoie (Monschau) en Sittard. Zij was getrouwd geweest met Dirk II van Hochstaden, heer van Heerlen en Daelhem. Daardoor kwamen Monschau, Sittard en een deel van de Heerlijkheid Heerlen aan Valkenburg. Hij steunt de Keulse burgers in 1257 in de slag bij Frechen tegen hun aartsbisschop Conrad van Hochstaden. Zijn vrouw was dus de weduwe van de broer van de bisschop. De tweede keer trouwde hij met Johanna van Loon. Zijn dochter Beatrix uit het tweede huwelijk, trouwde met koning-keizer Richard van Cornwallis en broer van de Engelse koning Hendrik III. We maken nog even een andere stap die van belang was voor het hertogdom Limburg. Het is al meerdere keren gezegd. De macht uitbreiden deden we vroeger op dezelfde manier waarop we het nu nog doen. Landjepik. Dirk II wordt in 1268 opgevolgd door zijn zoon Walram de Rosse uit het eerste huwelijk. Hij was op elk slagveld van de partij. Hij gebruikte ook de Limburgse leeuw in zijn wapen. Hij trouwde met Filippa van Gelre. We komen nu in de tijd van Limburgse Successieoorlog. Hij steunde zijn zwager Reinoud van Gelre en keerde zich dus tegen Jan I van Brabant. Op 5 juni 1288 had op de Thulingerheide bij Woeringen (bij Keulen) de bloedige slag plaats die zou beslissen over de toekomst van het hertogdom Limburg. De slag werd gewonnen door Jan I van Brabant die hem tot de machtigste vorst op de linker Rijnsoever maakte. Sinds 1244 bezat hij Daelhem en door de overwinning in 1288 ook het hertogdom Limburg en het Land van 's-Hertogenrade. Walram weigerde Jan als hertog van Limburg te erkennen. In augustus 1288 trok dus een leger richting Valkenburg. Na elf weken werd het beleg opgebroken. Walram had zich via onderaardse gangen uit de voeten gemaakt en hield huis in het Brabantse land. Op de waterburcht van Nyswiller werd door bemiddeling van de Franse koning Filips de Schone toch maar een verzoening gebracht. Jan I werd erkend. Brabant, Limburg en 's-Hertogenrade gingen een persoonlijke unie vormen. Rolduc kwam onder Brabantse voogdij. Walram was ongeveer 50 jaar toen hij in 1302 stierf.

We zitten nu in een tijd waarvan we weten dat het adellijk geslacht van Schaesberg in het gebied van Heerlen al in hoog aanzien stond. Gerard van Schaesberg trad in 1273 op als vazal van Walram II van Valkenburg en als zijn gevolmachtigde bij de overdracht van een hoeve in Bingelrade. Ook is hij in dat jaar getuige in de kerk van Heerlen bij de verkoop van hoeve de Moverf. In 1284 treffen we hem weer aan als getuige bij Otto van Wickrade. In het rijmgedicht van Jan van Heelu over de slacht

bij Woeringen hebben we het geslacht niet tegen. Maar omdat in 1288 alles wat van adel was meegevochten heeft, kunnen we er van uitgaan, dat ook leden van dit geslacht meegedaan hebben. Pas in 1381 werd de Hertog van Brabant volledig erkend als graaf van Valkenburg. Hij was vanaf toen tevens Hertog van Limburg, Graaf van Valkenburg, Graaf van Daelhem en heer van 's-Hertogenrade. De vier feodale staatjes, die zelfstandige eenheden met behoud van eigen bestuur- en rechtsinstellingen plus privilegiën bleven, zouden voortaan deelgenoot zijn van de lotgevallen van het hertogdom Brabant onder de verzamelnaam "Pays d'outre Meuse" of "landen van Overmaze". Die toestand zou blijven tot aan de Franse tijd. Het kasteel van Valkenburg werd nu de zetel van de drossaard, die regeerde in naam van de hertog van Brabant. Hij werd bijgestaan door "de staten van Valkenburg" die bestond uit vertegenwoordigers van de ridderschap, de geestelijkheid en vertegenwoordigers namens de hoofdbanken Meerssen, Beek, Klimmen en Heerlen. De heren van Schaesberg waren trouwe aanhangers van de hertog.

Het bestuur.

Staten van Valkenburg

Het aantal vertegenwoordigers van de ridderschap was niet van te voren vastgesteld. Om in aanmerking te komen waren vereist:

Minstens acht kwartieren adeldom

Het bezit van een kasteel of een riddermatige hofstede.

Grondbezit met een minimale waarde van f. 6000,00.

De geestelijkheid werd vertegenwoordigd door de proosten van Meerssen en Houthem-Sint Gerlach.

De vertegenwoordiging van de derde stand bestond uit negen man, namelijk uit twee man namens de vier hoofdbanken, plus de schout van Heerlen. In het begin vergaderden de staten van de vier landjes ieder afzonderlijk. Pas sedert 1437 vergaderden ze gezamenlijk onder de officiële naam "Staten van Limburg en de Landen van Overmaas". Tot in 1778 zouden de staten vier colleges vormen. Daarna slechts een. De vergaderplaatsen waren Gulpen en Maastricht.

In 1437 verklaarden de gedeputeerden van het Land van Valkenburg dat het aantal huisgezinnen ongeveer 1500 bedroeg. Over de oudste geschiedenis van de Staten van Limburg en de Landen van Overmaze zijn we maar gebrekkig ingelicht omdat de archieven bij een brand verloren zijn gegaan.

Op dit punt wil ik even een zijsprong maken naar het gebied van Schaesberg en Nieuwenhagen. De huidige gemeente Landgraaf ontleent haar

naam aan de resten van een wal of doorsnijding van het landschap die op een aantal plaatsen te herkennen is tussen de moerassen bij Schinveld en de oude grens tussen Nieuwenhagen en Ubach over Worms. Er is lang gegist naar de functie van die wal. Op de website van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Onderzoek wordt aangegeven dat de wal is aangelegd tussen 1378 en 1498. In 1498 wordt de Landgraaf, zoals hij genoemd wordt, in stukken vermeld als gracht- en wallensysteem. Hoewel de hertog al eerder gedeelten van Heerlen in bezit had, wordt dat gebied pas in 1378 met het Land van Valkenburg verenigd. Vanaf die tijd werden de schepenbanken Oirsbeek met de kerspels Oirsbeek, Amstenrade, Bingelrade en Merkelbeek) en Brunssum (met de kerspels Jabeek en Schinveld) de onderbanken van de hoofdbank Heerlen. Iedereen zal duidelijk zijn dat de tijd toen erg onrustig was. De Landgraaf loopt vrijwel gelijk met de grens tussen het Hertogdom Brabant en het Hertogdom Julich. Brabant en Julich waren zeker geen vrienden van elkaar. Aan de kant van Julich lag ook zo'n systeem. Vandaar dat sommige mensen met stippellijnen verbindingen gaan intekenen die er nooit zijn geweest. De wal eindigde op de grens tussen Nieuwenhagen en Ubach over Worms vanwege het simpel feit, dat de heerlijkheid Ubach aan de abdis van Thorn toebehoorde en onder het land van 's-Hertogenrade viel. Het was staatkundig dus geen onderdeel van Brabant. Datzelfde gold voor Eygelshoven en Rimburch. De vestigingen Millen, Gangelt en Waldfuecht hoorden ook tot Brabant. Ten zuidoosten van het einde van de Landgraaf lag het kasteel van Schaesberg, dat moest zorgen voor de dekking in die flank. Het kasteel heeft er dus in oorsprong heel anders uitgezien dan het kasteel dat wij van foto's kennen. Uit het archeologisch onderzoek weten we ook dat het kasteel veel ouder is dan in eerste instantie is aangenomen. Het kasteel van Hoensbroek heeft eenzelfde functie gehad. Door alle geruzie tussen de edele heren werden de nodige roof en plundertochten ondernomen. In die tijd werd ook melding gemaakt van een toren in Heerlen. Verdedigingssystemen als de Landgraaf komen ook voor in Aken, Herzogenrath en andere plaatsen tot en met Wyck bij Maastricht. Heerlen was in die tijd al verschillende keren onder de voet gelopen en leeggeplunderd. Geloof maar niet dat alleen het stadje bezocht wordt. Ook de hoeven in Nieuwenhagen en Schaesberg zullen onder die plundertochten geleden hebben. De rooftochten gingen gepaard met het roven van vee en goederen en brandstichting. Bezoeken door plunderende ridders met 300 en meer ruiters was heel normaal. Om zichzelf te kunnen beschermen moest een heer zich soms ook laten ver-

gezellèn door 100 ruiters wanneer hij even voor een vergadering naar bijvoorbeeld Rimburch ging. Tijd dus voor de aanleg van een grensbescherming die op maar enkele strategische plaatsen doorsneden werd door een weg. De Landgraaf zag er in die tijd heel anders uit dan de wal die we nu nog in het landschap herkennen. Hoe dieper de wal hoe moeilijker die te doorsnijden was. Er zijn diepten bekend van 3 tot 6 meter. De belangrijkste bescherming stond echter op de rand van de wal. Aan beide kanten werden afgetopte bomen (eiken en beuken) geplant. De bomen werden zo geplant dat hun takken opzij in elkaar groeiden. Takken die anders uitstaken werden omgebogen en in de grond gezet zodat ze opnieuw konden spruiten. Zo ontstond een dikke haag waar moeilijk doorheen te komen was of zelfs te kijken was. Maar dat was nog niet genoeg. De ruimte die overbleef werd vol geplant met struiken die voorzien waren van sterke doornen. Hier ging een ruiter zeker niet doorheen en ook geen voetvolk. Wanneer je er al doorheen kon komen viel je in een diepe droge gracht om aan de steile overkant hetzelfde welkomstcadeau te vinden.

De procesgang in de schepenbank Heerlen.

Per ordonnantie stelde Philips IV een "reglement, styl ende maniere van procederen van den Lande van Valckenborch" vast, waardoor dus het procesrecht volledig werd geregeld. Dit reglement van 1631 is een van de belangrijkste rechtsbronnen van Overmaze, om zijn inhoud en de verdere territoriale verbreiding buiten het Land van Valkenburg. Vóór die tijd beschikte men nauwelijks over een schriftelijke redactie van het procesrecht, zodat dit geheel op gewoonte berustte. Men kende wel twee optekeningen, n.l. een uit 1548, houdende voorschriften van het Leenhof van de vier hoofdbanken van het Land van Valkenburg over het procesrecht, in gebrekkig handschrift en de "manier van procederen des leenhoffs Valkenborch", op schrift gesteld ter uitvoering van art. 1 van het Eeuwig Edict van 1611, waarbij voor de zoveelste maal werd voorgescreven de plaatselijke costumen en geldende stijl van procederen op schrift te stellen en aan de Raad van Brabant in te zenden voor goedkeuring. Na het partage-traktaat van 1661 kregen de gebieden die onder Staats gezag stonde een "Reglement, Styl ende maniere van procederen in de Landen van Valckenborgh, Daelhem en 's-Hertogenrade, Over-Maze, gedecreteerd bij de Hooge Moogende Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden om aldaar precise geobserveert te werden". Dit reglement week nagenoeg niet af van het reglement van 1631.

De schepenbank van Heerlen kende de hoge, middelbare en lage jurisdictie:

Hoge justitie (causae maiores)

Het ging hier om de criminele rechtspraak, d.w.z. het berechten van zware misdrijven, waarbij ook de doodstraf gevonnist mocht worden. Was er een misdrijf gepleegd, dan vroeg de schout op voorhand toestemming aan de schepenen voor het bevel tot in hechtenisname van daders (decreet van apprehensie of prise de corps). Na arrestatie diende de schout een klacht in en dan volgde er een voorlopig onderzoek (interrogatie). Daarna werd de beklaagde verhoord. Indien hij zijn schuld niet wilde bekennen werd hij onderworpen aan torture (pijnbank). Hierbij was de aanwezigheid verplicht van zeker twee schepenen, een secretaris en een chirurgijn. Bekende de dader op de pijnbank, dan moest hij dat nog eens herhalen, ditmaal zonder foltering. Daarna werd het vonnis geveld. Vooral uit de processen tegen de z.g. Bokkerijders, "die berugte bande en goddeloos vloekgespan", blijkt dat de beschuldigde personen aanvankelijk hardnekkig bleven ontkennen. Hieruit en uit het aantal gevonniste burgers (± 100) moeten wij concluderen, dat een groot aantal onschuldigen werden veroordeeld. In de meeste gevallen werden ze binnen 24 uur opgehangen. Soms vond er visitatie plaats door de schout, secretaris en de schepenen om vast te stellen of er inderdaad misdaad in het spel was.

Middelbare justitie (causae minores)

Hierbij gaat het om kleinere delicten waarbij een lagere straf werd opgelegd en geschillen tussen partijen over vorderingen, goederen, erfenissen, enz. Hieronder valt de boetstrafrechtelijke rechtspraak en de civiele rechtspraak met appèl. Bij de boetstrafrechtelijke rechtspraak ging de eis van de schout of van de momboir des heren. Het betrof hier straffen, waarop boeten stonden b.v.: - Het verwekken van onwettige kinderen - het negeren van orders, enz. Bij de civiele rechtspraak ging het om geschillen tussen twee partijen. Hiervoor bestonden geen echte voorschriften, waardoor het proces dan ook lang kon duren. Het begon met een kort vertoog van de aanklager of eiser. Dit moest dan ter kennis van de tegenpartij gebracht worden, de aanklager diende dan zijn conclusie in samen met de stukken waarmee hij zijn beweringen kon staven en tevens met het verzoek aan de tegenpartij om hierop antwoord te geven. De laatste moest zijn antwoord dan indienen, waarop hem drie termijnen werden toegestaan. De aanklager diende dan zijn repliek in, waarop de

aangeklaagde zijn dupliek of persistering kon indienen. Hierna konden de schepenen eventueel al vonnis vellen. Wanneer het geval zich voerde, dat de uitspraken van de partijen tegenstrijdig waren konden zij deze bij decreet dwingen getuigen of bewijzen te leveren om het beveerde te staven. Deze getuigen moesten onder verklaring hun eed afleggen in afwezigheid van de partijen. Hierna konden de eisers hun reprochen (verwijten) indienen, waarop de tegenpartij met salvatiën kon antwoorden. De aanklager kon dan zijn profijt indienen met een summiere rechtvaardiging van zijn eis, waarna de rechtelijke toewijzing van onroerende goederen (immissie), of de voorlopige toekenning van de eis plaats kon vinden (adjudicatie). In geval van oppositie kon de aangeklaagde nog antwoorden, mits hij de kosten droeg. Daarna was er de mogelijkheid om nog een repliek en dupliek in te dienen, waarna het definitieve vonnis werd geveld. Waren de twee partijen het eens, dan konden ze, na toestemming van de schout een overeenkomst sluiten. Door schepenen gewezen vonnissen moesten binnen het jaar uitgevoerd worden. Als hof van appel gold het leenhof van het Land van Valkenburg. Was men het niet eens met hun uitspraak, dan was er nog de mogelijkheid om in reformatie te gaan bij de Raad van Brabant. Voor de kosten moesten de partijen dan een financiële borgtocht betalen.

Lage justitie.

Hiertoe behoort de vrijwillige rechtspraak, waaronder de volgende rechtszaken vallen: - Het overdragen, ruilen en met hypotheek belasten van onroerende goederen, hetgeen verleden werd door de schepenen of door derden (b.v. notaris), of onderhands opgemaakt en alleen door de schepenen bekrachtigd door het z.g. gichten, d.w.z. het bekrachtigen en inschrijven in het betreffende register;

-Toestaan van verkoop, ruil en belasting van onroerend goed, mede-eigendom van minderjarigen;

-Vrijwillige verkoop (volutaire proclamaties), meestal van onroerend goed;

-Voogdaanstelling voor minderjarigen en goedkeuring van rekeningen over het beheer van bezittingen van minderjarigen;

-Het maken van testamenten;

-Scheiding en deling van nalatenschappen;

-Het aanwijzen van administratoren af curatoren over de goederen van lichamelijk gebrekkigen en krankzinnigen;

-Het aannemen van bekentenissen, dat zijn beloften van betaling van schulden binnen een bepaalde termijn, al of niet met aanraking van de justitieroede;

-Het leggen van zegels na een sterfgeval, b.v. op kamers.

Ter afhandeling van alle rechtsvragen moesten de schepenen om de 14 dagen vergaderen. De zitting van het gerecht werd ordinaire genachting genoemd. Bij zaken die spoed vereisten was het gebruikelijk om de z.g. extra-ordinaire genachtingen op zeer korte termijn te houden, uiterlijk om de 3 dagen. Het schepengerecht hield 3 maal per jaar het "voogdgeding", dat een voortzetting was van het middeleeuwse jaargeding. De schout zat deze zittingen voor, die direct na Driekoningen, Pasen en St. Jan werden gehouden. Door het luiden van de klokken werden de inwoners bijeengeroepen en uit elk gezin moest minimaal één persoon verschijnen, op straffe van een boete. Men was verplicht om aan te brengen "alle misusen ende forfeyten streckende tegen 't gemeyn beste ende benemende de ruste van onse ondersaeten". Het handelde o.a. over het onderhoud van wegen en stegen, of over het recht van de heer. Criminele zaken werden niet behandeld, wel konden hier ruzies en vechtpartijen aan de orde komen, die dan eventueel op een latere zitting verder werden afgedaan.

Het Land van Valkenburg was wel een groot gebied, maar er woonden toch maar weinig mensen. Uit een procesverbaal, opgemaakt door Johan Stoep en Bartholomeus van Meerbeke, commissarissen van de Hertog van Brabant, die in 1473 belast waren met de invordering van een belasting van 9000 schilden, gevorderd van de Landen van Overmaas, krijgt men enig idee van de bebouwing en de dichtheid van de bevolking van het Land van Valkenburg. In de vergadering op 26 april 1473 in Maas-tricht gehouden, verklaarden de afgevaardigden van het Land van Valkenburg, dat het aantal haardsteden in het Land circa vijftien honderd bedroeg, en er dus ongeveer evenveel huisgezinnen woonden. Stelt men elk huisgezin op gemiddeld vijf personen, dan komt men aan een inwonertal van ongeveer 7500. Wanneer we er van uit mogen gaan dat in de plaatsen Valkenburg en Heerlen meer mensen woonden dan in de overige plaatsen die tot het Land van Valkenburg behoorden moet je al snel concluderen gemiddeld zo'n dertig gezinnen per plaats woonden. En daarmee hebben de genealogen onder ons meteen een verklaring voor het feit, dat alle oorspronkelijke Zuid Limburgse families relaties met elkaar hebben en de kwartierstaten hoe verder we terug komen meer en meer hetzelfde worden. Op het platte land werd daarom ook binnen de

families getrouwd. In de steden woonden in die tijd wel duizenden mensen. De afgevaardigden berichten verder, dat het grootste deel van de landerijen enz. in handen van kerkelijke instellingen was of dat het feodale gronden waren, die niet bijdroegen in de belastingen. De overige inwoners waren kleine landbouwers die reeds zwaar belast waren door oorlogen tegen de Luikenaren. Nadat de drie Landen van Overmaas aan Brabant gekomen waren: Daelhem in 1244, 's-Hertogenrade in 1288 en Valkenburg in 1365-1378, werden zij territoriaal niet met Brabant verenigd, maar hielden ieder hun zelfstandigheid. De Brabantse hertog droeg het bestuur op aan de hogere instellingen van Brabant in Brussel en aan hem vertegenwoordigende plaatselijke ambtenaren die hun directieven ook uit Brussel kregen.

Tot 1632-1661 hebben de drie landen geen verandering ondergaan.

Ik zeg net dat er geen veranderingen zijn geweest. Nee niet in de omvang van het Land van Valkenburg. Maar na alles gebroederlijk doorstaan te hebben gingen Schaesberg en Nieuwenhagen wel in het directe bestuur uiteen in 1619. De Schaesbergse adel kocht voor veel geld de rechten voor een zelfstandige heerlijkheid. We zitten dan een heel eind in de tachtigjarige oorlog. Nu heb ik al een paar keer iets verteld over de bevoegdheden van de schepenbanken en hoofdbanken. De graaf van Schaesberg wist het gedaan te krijgen dat de schepenbank zelfs de hoge jurisdictie kreeg. Op zich voor de inwoners van Schaesberg wel gemakkelijk. Ze hoefden nu immers niet meer naar Heerlen. Van de andere kant moet je je even voorstellen wat dat betekende. Hoeveel klassen van de school hadden de schepenen doorlopen? Deze vorm van justitie kunnen we ook de oorzaak noemen van de processen tegen de bokkenrijders. Een voorbeeld. In Kerkrade werd in 1773 een negentienjarige jongen gevangen genomen en in staat van beschuldiging gesteld. Hij ging de pijnbank op een bekende deelgenomen te hebben aan overvallen die plaats moeten hebben gevonden toen hij negen jaar was. Hij noemde een hoop namen met alle gevolgen van dien. Ook de Schaesbergse schepenbank ging in 1743 behoorlijk te keer. Het was dan ook niet zo gek dat op een gegeven moment vanuit de staten in Valkenburg werd ingegrepen. Aan het einde van de Tachtigjarige oorlog komen dan de jarenlange onderhandelingen over de verdeling van het gebied. Na veel vijven en zessen kwam Schaesberg aan Spanje en dus later Oostenrijk en Nieuwenhagen bleef met Heerlen Staats gebied. Schaesberg werd doorsneden met een weg die van Heerlen naar Nieuwenhagen ging. (zie ook jaarboek 2004 artikel over de Pasweg) De inwoners van Nieuwenhagen kre-

kregen toen wel te maken met de strenge Staatse regelgeving. Trouwen moest voor de dominee, bestuurders waren Calvinistisch en ook de schoolmeesters moesten die religie aanhangen. Zwerde je geen trouw dan had je een ernstig probleem. Schaesberg lag dus als een enclave in het Staats gebied. Verder hadden de inwoners van beide plaatsen evenveel last van de oorlogsvoering van die tijd en rondtrekkende legers.

Het kasteel van Valkenburg werd in 1672 door Willem III opgeblazen en daarna nooit meer opgebouwd. De enige hoogteburcht van Nederland was een ruïne geworden. Er moet in die tijd een enorme hoeveelheid buskruit zijn gebruikt om de zware burcht zo te vernielen.

Valkenburg was als plaats dus Staats gebied geworden. En toch blijven we spreken van een Staats en een Spaans Valkenburg. Er werd een nieuw Spaans leenhof in Valkenburg gebouwd. (Ik weet niet of ze er nog inzitten maar in dit gebouw was jarenlang het VVV kantoor gevestigd.) Daar vergaderden de Staten en vonden de leenverheffingen plaats. Het is maar goed dat ze toen nog niet uitgevonden hadden dat ze gebieden met muren moesten afscheiden zoals de Berlijnse Muur of de muren in het Midden Oosten. Ook kerkelijk zocht Schaesberg naar onafhankelijkheid. Nadat een schuur van hoeve in het Leen al dienst had gedaan als kerk werd in Schaesberg gestart met de bouw van een kerk. Deze kerk was eigenlijk bedoeld als de vervanger van de Pancratiuskerk. Die kerk lag immers in het protestantse gedeelte. Daarmee kunnen we meteen verklaren waarom Schaesberg zo'n grote kerk kreeg. Toen de Pancratius echter weer gebruikt mocht worden voor de katholieke eredienst was die grote kerk in Schaesberg niet meer nodig. Kerkelijk was Schaesberg nog niet afgescheiden van Heerlen. De kerk verviel. De toenmalige graaf ging echter weer met iedereen praten en het lukte hem om van Schaesberg een eigen parochie te maken. Daarom werd aan het einde van 17^e eeuw weer hard gewerkt om een goede kerk te krijgen. Per 1 januari 1700 werd Schaesberg een eigen parochie. De tijden blijven onrustig en met kleinere en grotere tussenpozen komen oorlogen voor. We krijgen de Spaanse Successie Oorlog en ook de Oostenrijkse Successie Oorlog. Het woord successie zegt al: oorlog met de vraag wie krijgt de macht. Het gaat om de erfopvolging. Zo wordt er bijna 30 jaar oorlog gevoerd. We krijgen nog de zevenjarige oorlog en vervolgens krijgt Oostenrijk weer eens ruzie met de Republiek van de Verenigde Nederlanden. Frankrijk gaat bemiddelen en we krijgen dan in 1785 het Verdrag van Fontainebleau. De situatie gaat dan voor Schaesberg veranderen. Voor Nieuwenhagen bleef alles bij het oude. Schaesberg hield op

een enclave te zijn in het Staats gebied. De inwoners moesten nu de eed van getrouwheid afleggen aan de republiek en dat deden zij in de handen van de heer Panhuys, luitenant-voogd van het Hollands deel van het Land van Valkenburg. Schaesberg bleef wel een zelfstandige heerlijkheid. Hoewel in het verdrag geregeld was dat de inwoners van onder andere Schaesberg hun oude rechten zouden behouden, wilden de Staten Generaal ook in Schaesberg de politieke reformatie doorvoeren. Alleen Calvinisten mochten een bestuursambt bekleden en de huwelijken moesten voor de dominee gesloten worden. Schoolmeesters moesten van de ware gereformeerde religie zijn. Voor Nieuwenhagen was dit dus al lang zo. Toch kwam het in Schaesberg niet zo ver omdat we te maken krijgen met de grote omwenteling in Frankrijk waardoor de toestanden op staatkundig, sociaal en godsdienstig gebied grondig zou veranderen. Er komt een einde voor Schaesberg en Nieuwenhagen aan het bestuur vanuit Valkenburg. In de winter van 1792/1793 dringen de Franse troepen door tot in onze streken. In beide plaatsen krijgen we te maken met het planten van een vrijheidsboom. We kunnen er gerust van uitgaan dat de inwoners van de twee plaatsen daar helemaal niet op stonden te wachten. Zij moesten immers weer de kosten betalen. De ontvanger van het Land van Valkenburg hield ook nergens rekening mee en vroeg spontaan aan de inwoners om hun belasting te betalen. Ja die hadden ze nu net aan de Fransen betaald. Het blijft zo een tijdje doorgaan. De Fransen vertrekken, de Oostenrijkers komen binnen. Van dag tot dag veranderen de situaties voor de inwoners van onze streken. In september 1794 komen dan de Fransen definitief binnen. Zij behandelden het gebied tussen Rijn en Maas als veroverd gebied. Op 1 mei 1795 stond de Bataafse Republiek de Landen van Overmaas aan Frankrijk af. Op 1 oktober 1795 werd het gebied officieel bij Frankrijk ingelijfd. De inwoners van Schaesberg en Nieuwenhagen werden nu Fransen. Schaesberg was maar 9 jaar onder Hollands gezag geweest. Het bestuur wordt nu volgens Frans model ingericht. De oude heerlijkheden werden gemeenten. Schaesberg en Nieuwenhagen horen nu als zelfstandige gemeenten tot het Canton Heerlen, het arrondissement Maastricht en het departement van de Nedermaas. Hiermee komt een definitief einde aan het Valkenburgs bestuur over beide plaatsen en ook een einde aan mijn verhaal. De geschiedenis verder kennen we. Nieuwenhagen en Schaesberg blijven ondanks een aantal herindelingpogingen zelfstandige gemeenten om in 1982 samen op te gaan in de nieuwe gemeente Landgraaf.

Spelend in de natuur

(uit de Natuurgids 2004, door Thijs Abbenhuis, bewerkt door Harrie Mulders)

Met dit verhaal wil ik terugblikken naar hoe wij in onze jeugd, zo'n 50 - 60 jaar geleden, de natuur gebruikten als speeltuin en er ons eigen speelgoed uit haalden of maakten. Speelgoed was in die tijd (1944-±1955) in de winkel nauwelijks te koop vanwege de tweede wereldoorlog en de tijd van schaarste erna. We waren heel vindingrijk. Alles kon gebruikt worden. Ook kattenkwaad werd uitgehaald. Gelukkig konden we toen nog vrijuit het bos in en de hei op, zonder gevaar voor onverlaten. Onze activiteiten lagen verspreid over alle jaargetijden. In het voorjaar trokken we al snel naar bos en beemd. We speelden er indiaantje, cowboy of soldaatje. De oorlog was ons voorbeeld en de boeken van Karl May over de strijd tussen de Indianenstammen gaf ons allerlei ideeën. Van een soepele wilgentak spanden we, met behulp van een touw of ijzerdraad, een boog. Als pijlen diende rietstengels, of dunne twijgen die wet een stukje lood (gesneden van vensterbanken) aan de top verzwaarden. Soms werd voorin nog een spijker als punt aangebracht. Lange stokken en takken werden aangepunt en waren onze speeren. De hoofdtooi van de indianen werd als volgt gemaakt: op een strook van niet al te dik golfkarton naaiden we langwerpige bladeren van Duitse Iris of Gele lis en in de gaatjes van het karton werden allerlei bonte vogelveren gestoken. Konden we er niet genoeg in de natuur verzamelen dan waren kippenveren onze uitkomst. De band werd van achteren van een touwtje voorzien zodat hij om ons hoofd gebonden kon worden. Meisjes waren minder oorlogszuchtig. Zij versierden hun hoofd en polsen met kransjes en armbanden geregen van madeliefjes. Als het graan opgeschoten was werd een stuk van de onrijpe stengel uitgetrokken en plat geknepen. Erop blazen gaf een soort fluitje. Hij gaf een zeurderig trillende toon. Na enkele keren gebruikt te zijn moest een nieuwe de oude vervangen. In de loop van de zomer, meestal in de "grote" vakantie, werden wat grotere activiteiten ontplooid. Ondergrondse holen werden gegraven. Het was een kuil met boomstammetjes afgedekt, graszoden erop en weer zand erover. Een luik diende als toegang. Binnen werd alles gestoffeerd met mos en varens. Als verlichting gebruikten we stompjes kaars, soms gejat uit de kerk. We verborgen ons in het hol bij allerlei

spelletjes. Stengels van de vlier of berenklaauw werden uitgehold en we hadden een echte blaasbuis. De munitie bestond uit verschillende bessensoorten o.a. die van de lijsterbes. Als de eikels aan de bomen verschenen werd een stuk vliertak van zijn merg ontdaan om er een propenschietter van te maken. Een halve eikel er voor én achter ingestopt en met een passend stokje erop geduwd zodat de voorste eikel er met een knal uitvloog. Dit kwam door de oplopende druk in de pijp. Ook natte proppen papier konden als munitie dienen. Van de eikels maakten we ook een hele beestenmenagerie met behulp van afgebrande lucifersstokjes. De eikels van de Amerikaanse eik waren het geschiktst om toltjes van te maken. Een lucifer er boven ingeprikt en klaar was Kees. In de herfst, als de kachel aanging, haalden we grijze klei uit de oever van de beek of poel, draaiden er knikkers van en bakten deze in de asla van de kachel. Je moest ze niet gebruiken bij nat weer, want dan vielen ze weer uit elkaar. Met Sint Maarten volgde stevast het maken van een doodshoofd. Hiertoe werden op het veld dikke voederbieten verzameld. We holden ze uit, sneden er gaten in voor ogen, neus en mond, waarna het afgesneden kopeinde er weer opging, nadat als verlichting een stuk kaars erin was gezet. Het geheel werd op een stik gestoken. Als de deksel schroeide gaf dit een weege rotlucht af. Met onze doodskoppen verstopten we ons in de bosjes langs de weg en met bewegingen van de koppen probeerden we vooral de meisjes, op weg naar het lof, schrik aan te jagen.

Wij hadden thuis een vijver in de tuin. Hij was gemetseld van enkele lagen kinderkopjes en van binnen rond afgestroken met cement. Ieder voorjaar moest hij opnieuw worden ingericht. Al het oude ging eruit en met een harde bezem werd hij goed uitgeschrobt. Daarna werd eerst in een teil op een karretje scherp zand gehaald uit een ontsluiting op de hei. Dan werden water- en moerasplanten verzameld uit nabij gelegen visvijvers en langs beken en poelen. Het zand en de planten gingen de vijver in, waarbij de hogere planten met maaskeien werden vastgezet. Dan ging er water in. Hoe voorzichtig je hierbij ook te werk ging, het water werd altijd troebel en moest enkele dagen bezinken om weer helder te worden. Nu moest er gezorgd worden voor levende have. Visjes, salamanders en koelkoppen moesten er komen. Een schepnetje werd zelf gemaakt. Als frame diende een stuk dikke wasdraad dat in vorm gebogen werd en aan een lange stok bevestigd. Mijn zus, die naaister was, naaide er het eigenlijke netje aan vast van een oud stuk glasgordijn. Nu op naar de beek om stekelbaarsjes te vangen. Onder de overkragende

planten werd geschept en het een na het andere visje verschalkt. Het mooiste waren de mannetjes in hun baltskleuren. Rode borst en groene rug. In een emmer werden ze mee naar huis genomen en in de vijver gekieperd. Uren lagen we op de knieën ervoor om te zien hoe het mannetje een nestje bouwde en het vrouwtje bewoog om erdoor te kruipen om eitjes af te zetten. Hierna was het wachten op de jonkies. Het mannetje bleef het nest bewaken ook toen er een wolk kleintjes te voorschijn kwam. Afgedwaalde jongen nam hij in zijn bek en spuwde ze terug in het nest. Bij gevaar zette hij zijn rugstekels rechtop ter waarschuwing van de indringer. Andere vissen moesten er ook komen. In de slotgracht van een naburig kasteel visten we, met een opengeknipte jute zak, op karpertjes en voorntjes. Met twee man gingen we het water in waarbij we de zak zevend door het water haalden. Een minder prettig iets overkwam mij hierbij. Men had ons gezegd dat er scherven op de bodem van de gracht lagen. Daarom hield ik mijn nieuwe klompschoenen maar aan. Het was een oorlogsproduct en na enige tijd losten de riempjes ervan spontaan op. Ze waren van geperst papier gemaakt. Op blote voeten moest ik zo'n drie kilometer naar huis. De reprimande thuis was natuurlijk niet mis. Na de visjes vingen we in een poel nog salamanders en slakken. De eerste, Kleine Watersalamanders en Alpenwatersalamanders met ons netje, de tweede, Poel- en Posthoornslakken met de hand. De salamanders kropen al snel uit de vijver en die zagen we niet meer terug. Als laatste gingen er nog koelkopjes de vijver in. We volgden nauwgezet de ontwikkeling ervan tot kikkers. Alras verdwenen ook deze! Op het naar het zuiden gekeerd talud van de spoorlijn, vingen we, bij warm weer, hagedissen. De mannetjes hadden mooie oranje buiken met zwarte stippen, de vrouwtjes een crèmekleurige buik. Later bleken het levendbarende hagedissen te zijn. Ze gingen weer, in het bekende jampotje gepropt, mee naar huis. Hier kreeg ik van mijn moeder een verzinkt wasteltje. Het werd met bosgrond, stenen, takjes, een drinkbakje en planten ingericht als terrarium. In de zon gezet voelden de hagedissen zich zo te zien best happy. Ze werden gevoerd met vliegen, wormen en rupsen. Het probleem kwam tegen de winter. Het teiltje verhuisde, tegen de zin van mijn moeder en zussen (was griezelig binnen) naar de zolder en werd tegen de vorst toegedekt met oude lappen. In het voorjaar bleken de hagedissen allemaal verdroogde stokjes. Ze hadden geen vocht genoeg gehad en waren allemaal dood. Heel jammer maar wisten wij veel!! Mijn liefde voor de wilde plant was al vroeg geboren. Achter in de tuin onder de seringenstruiken werd een bostuintje aangelegd. Aller-

lei planten uit bos en berm kregen er een plaatsje. De een deed het beter dan de ander omdat ik nog niets wist van biotoop en de grond die ze verlangde. Bij de kapper hadden we berkenwater zien staan als reukmiddel voor de haren. Dit bracht ons op het idee om het zelf te gaan aftappen van berkenbomen. Hiertoe sloegen we met een spijker een gaatje in de bast, staken hier een luciferhoutje in en bonden er een flesje onder. Het sap liep zo langs het houtje en druppelde in de fles. Geregeld werden de flesjes geledigd in een grote fles. Bij de kapper probeerden we het te verkopen doch hij had er, tot onze ontgoocheling, helemaal geen interesse in. Zelf op onze haren gesmeerd hielden we er een stijver plakkop aan over die nergens naar rook. In de zomer verzamelden we bramen en frambozen, aten onze buik vol en brachten de rest naar huis waar mijn moeder er jam van maakte. 's Avonds in de schemering vingen we glimwormpjes na het meilof en deden ze in een potje. De volgende dag bleken het onooglijke larven te zijn die meteen weer losgelaten werden. Dan waren de ligusterpijlstaartrupsen veel mooier. Ze verraadden zich door hun uitwerpselen onder de heg. Even schudden aan de heg en ze vielen eruit. Ze verdwenen weer in ons jampotje. Gaatjes werden in het dekseltje geslagen voor lucht en een hand ligusterblad ging erbij als voer. Het verpoppen werd nog afgewacht doch de vlinders zagen we nooit. Het potje was dan allang vergeten. Zaaddozen van kaprozen en papavers waren ook van nut voor ons. Ze werden als stempeltjes gebruikt. In wat restjes verf gedompeld gaven ze op een vel papier leuke figuurtjes. Ondertussen brak de herfst aan. Weer was het verzamelen geblazen. Eetbaar waren de hazelnoten, tamme kastanjes en beukennootjes. De tamme kastanjes werden met stokken en stenen uit de boom gegooid, van hun stekelige omhulsel ontdaan en meteen opgegeten of eerst thuis op de kachel gepoft. Bij teveel eten van beukennootjes kreeg je hoofdpijn. Later hoorden we dat dit kwam door het blauwzuur in het bruine velletje. In de oorlog werden ze met hele klassen van de lagere school verzameld. Ze werden ingeleverd waarna er spijsolie uit werd geperst. Paardekastanjes waren niet eetbaar. Ze werden mooi opgewreven en altijd hadden we er een paar in onze broekzak. Waren goed tegen ziektes zei men (reuma). De galappels op het eikenblad hadden ook waarde voor ons. Met wat roestige spijkers samen in water gezet leverde het onze eigen inkt op. Het schrijven ermee gaf wel maar een flets resultaat. De laatste verzamelwoede vond plaats voor kerstmis. Elzenpropfen, dennentakken, hulst en mistletoe gingen dan als kerstversiering mee naar huis.

Kattenkwaad uithalen: In mei zochten we naar vogelnestjes. De spanning bij ons jongens steeg steeds hoger naarmate we er meer vonden. Laag vond ik het als ze verstoord of uitgehaald werden, maar het gebeurde toch wel vaker. Een katapult maken deden we ook. De houten vork ervoor werd in het bos gesneden. We schoten ermee op busjes en flesjes die op een weidepaal gezet waren. Soms werd er ook wel eens geschoten op mussen en eksters. Ze waren in onze ogen schadelijk. Zaden van de klis of het kleefkruid werden onopgemerkt op elkaar's kleren gegooid of op die van voorbijgangers. Hommels en bijen kregen een garendraadje aan een poot gebonden en werden zo onze luchtmobile brigade. Zaadaren van kweek, de z.g.n. "kruipertjes" stopten we stiekem in de trui bij de meisjes. Ze kropen steeds verder en waren er maar moeilijk weer uit te krijgen. De zaden van de "niesbloem" (Gaillardia) lieten we nietsvermoedende vriendjes in de neus doen. Ze niesten er wel tien minuten lang van. Het najaar leverde ons de kleine witrode knolletjes van de "reuben" op. We jatten er veel bij de boer uit het veld en aten ons er buikpijn aan. God straft meteen!! In onze pré-verliefdheidsperiode sneden we hartjes en initialen van het meisje van onze dromen in boomstammen. De beuk met zijn gladde schors was hier erg geschikt voor. Als winter kattenkwaad ving we mussen met een baksteenval en mersels onder de kolenzeef. De baksteenval bestond uit vier bakstenen. Drie in de vorm van een hoefijzer tegen elkaar geplaatst en de vierde schuin omhoog gericht ertussen. Hij werd ondersteund door een stokje dat op een binnenwaarts gericht gaffeltje op de voorste dwars steen rustte. In de zo ontstane opening strooiden we broodkruimels. De mussen sprongen op het gaffeltje dat weg kiepte, het stokje deed wegklappen en de schuine steen deed dichtslaan. Soms kwam er wel eens een met z'n kopje tussen de stenen en was RIP.

Nabeschouwing: Als ik alles nog eens op een rijtje zet, hebben we een prachtige jeugd gehad in de natuur rondom ons. Menig kind van deze tijd, met al zijn overdaad aan gekocht speelgoed, zou jaloers op ons moeten zijn. Wat kunnen ze vaak weinig van hun vindingrijkheid en fantasie kwijt in veel van hun speelgoed, dat ook nog peperduur is. Ons speelgoed en vermaak in de natuur kostte niets. Slechts af en toe vuile handen of benen, wat schrammen, een buil op je hoofd of winkelhaak in je broek. Wat een heerlijke tijd!

Hoe beginnen we met een stamboomonderzoek.

Deel 3 slot (Jo Schiffelers)

In het Bulletin van december 2004 heb ik aangegeven nog iets te zullen vertellen over de secundaire bronnen. Ik wijs er nu al op, dat ik zeker niet uitputtend zal zijn en mij zal beperken tot de belangrijkste.

De jongere secundaire bronnen als bidprentjes, trouwboekjes, persoonskaarten, bevolkingsregister tot 1940 heb ik al eerder genoemd. Ook het kadaster kan ons informatie omgeven omdat in dit openbaar register ook de akten die betrekking hebben op veranderingen in eigendom worden bewaard. Ook de hypotheekakten zijn daar openbaar. Het kadaster laat ik hier verder buiten beschouwing omdat we daar op 17 februari een lezing over hebben gehad.

Heel veel gegevens zijn terug te vinden in notariële akten. Tot voor enkele jaren moest je daarvoor naar Maastricht naar het rijksarchief. Op dit moment draagt het rijksarchief veel akten over aan de regiogemeenten waar de notarissen gevestigd waren. Soms is dat lastig omdat je dus eerst moet achterhalen waar de akten liggen. Voor ons is dat veelal Heerlen. In het rijksarchief is natuurlijk nog veel meer te vinden. De echte oude stukken van de gemeente liggen in Maastricht. Wij hebben binnen de vereniging gelukkig een behoorlijk aantal inventarissen van archieven zodat je een bezoek altijd behoorlijk kunt voorbereiden. Toch gebruiken maar weinig mensen deze inventarissen die op de galerij te vinden zijn. Ook op internet kun je de inventaris van het rijksarchief en met name de Landen van Overmaas raadplegen. Helaas kun je nog niet alle andere deelinventarissen raadplegen. Justitie heeft ook vaak interessante informatie die bij het rijksarchief te vinden is en wat dacht je van de wezenregisters.

De belastingdienst is onze grote vriend. Soms althans. In het rijksarchief vinden we de zogenaamde aangiften van successie. Deze aangiften zijn helemaal te lezen en af te drukken. Je ziet zo niet alleen of er eigendommen waren en hoe groot die waren of welke waarde ze hadden, maar ook de gegevens van de erfgenamen worden in de akte genoemd. Je kunt dus zien of ze getrouwd zijn, waar ze wonen en welk beroep ze hebben. Een belangrijke bron dus. Ook de zogenaamde militieregisters zijn leuk. Van de meeste jongemannen kun je zo gegevens vinden. Ben in elk geval voorzichtig met de geboortedata die daar genoemd worden, want kloppen doen ze lang niet altijd. Ook de verbastering van voorna-

men en namen is geen uitzondering. Van de andere kant wordt van iemand die gekeurd is wel een signalement gegeven. Dat is gewoon leuk om bij je gegevens op te nemen. Ze zeggen iets over kleur haren en wenkbrauwen, lengte, neus en mond en bijzonderheden. Je kunt dus kijken of je een beetje op je voorouders lijkt.

Maar we wilden weten wat ons verder kan helpen wanneer we voor 1800 komen vast te zitten en we ook in de kerkregisters niets vinden. De stelregel is dat wanneer iemand eigendom had of in aanraking is geweest met justitie er meestal nog wel wat te vinden is. Op de eerste plaats noem ik maar de notariële akten. Ook voor 1800 waren er notarissen en vaak kun je daar ook gegevens vinden over huwelijksvoorwaarden of huwelijkscontracten. De belangrijkste bronnen zijn de stukken van de schepenbanken. Iedere heerlijkheid of stad had een eigen schepenbank. En wanneer een plaats geen eigen schepenbank had dan moet je kijken onder welke schepenbank ze viel. Nieuwenhagen viel bijvoorbeeld onder de schepenbank Heerlen. Schaesberg is vanaf 1619 een zelfstandige heerlijkheid en had een eigen schepenbank. Wil je iets weten van voor 1619 dan moet je dus weer in de schepenbank Heerlen zijn omdat ook Schaesberg toen onder Heerlen viel. Waubach en Rimburch moet je zoeken in de bank Übach. De schepenbanken kenden verschillende registers omdat ze tevens rechtbank was. Je moet dus altijd kijken in de criminele registers en de civiele registers voor rechtszaken. Eigendommen zijn in de gichtregisters terug te vinden. Daar kun je ook testamenten en dat soort zaken vinden. Ook in de bestuursstukken zijn gegevens terug te vinden zoals bijvoorbeeld gegevens over belastingen, tellingen van het vee en zelfs inwonerslijsten. De meeste stukken die op de schepenbanken betrekking hebben zijn terug te vinden in het rijksarchief. Heerlen heeft van de eigen schepenbank ook nagenoeg alles op film staan en om het dan maar even spannend te maken de schepenbank van Schaesberg zit gedeeltelijk in Maastricht en gedeeltelijk in het archief van Landgraaf. Moeilijker leesbaar is het Franse archief. Op de eerste plaats hebben we de volkstelling die ons ook weer verder kan helpen. Ook in andere stukken van het Frans archief zijn gegevens te vinden. Deze stukken staan allemaal in Maastricht.

Nog een belangrijke bron zijn de landmetersarchieven. De landmeter deed immers de nodige metingen. Ook tref je bij hem stukken aan over vererving en deling van erfenissen.

En wanneer je nu geluk hebt kun je ook nog de leenregisters of de registers van de laathoven raadplegen. Op die manier kun je een behoorlijk eind terugkomen en heb je bovendien veel interessante gegevens die je nodig hebt voor een complete stamboom. Een genealogie met alleen maar namen, geboorte- en sterfdatums is geen genealogie.

Moeten we nu voor alles naar Maastricht of Heerlen? Voor een aantal zaken valt daar niet aan te ontkomen omdat wij als vereniging nu een keer niet alles kunnen hebben. Maar kijk toch eerst eens even in onze eigen stukken. De heren Goossens en Specker hebben ons een enorme collectie ter beschikking gesteld. Zij hebben niet alleen verzameld en gekopieerd, maar zij hebben ons ook nog het plezier gedaan om het hele spul leesbaar te maken door het maken van een zogenaamde transcriptie. Van veel notariële akten hebben we korte samenvattingen en er staan hele boeken met een kopie met notariële akten. Van de laathof Eijgelshoven is ook het nodige te vinden, terwijl in een aantal boeken ook het nodige te vinden is over leenregisters. De twee gangen KRA en BST zijn dus maar een heel beperkt stuk van de informatie die we voor je hebben. Van landmeter Vaessen hebben we veel informatie en niet alleen van mensen in Waubach of Rimburch maar ook van mensen uit Nieuwenhagen en Schaesberg. Eerder heb ik al aangegeven, dat je wel het oude handschrift moet kunnen lezen. De leesbaarheid verschilt van periode tot periode en van schepenbank tot schepenbank. Schaesberg is bijvoorbeeld heel goed te lezen. Je zult dus moeten oefenen. Ik wijs nog maar eens op de cursus van Jan Spierts op dit gebied.

Mijn advies is wel om systematisch te werken. Je zult merken, dat je bepaalde boeken en stukken meer dan een keer in de hand pakt. Zet bij je gegevens altijd een duidelijke aantekening van de bron waar je de gegevens gevonden hebt en de bewaarplaats.

Je verwacht het misschien niet, maar in onze rekken staan veel boeken die betrekking hebben op streekgeschiedenis. Zelfs in die boeken is informatie te vinden. Moet je wat in Aken zoeken, kijk dan eens in de boeken van de Achner Geschichtsverein. Wij hebben de hele collectie nagenoeg compleet. Op deze boeken zijn inventarissen gemaakt die in de rekken staan. Pas wanneer je alle rekken systematisch hebt afgewerkt, kun je bij ons zeggen dat je niets meer kunt vinden.

Ik heb eigenlijk nog niets verteld over de modernste secundaire bron: het internet. Enorm veel officiële instanties hebben hun archieven al gedeeltelijk digitaal ontsloten. Vaak is op een eenvoudige manier zelfs een kopie te bestellen. Er zijn veel verenigingen over de hele wereld aan de

gang om stukken toegankelijk te maken. Aanwijzingen zijn ook te vinden in stambomen, kwartierstaten en andere genealogische gegevens die mensen op het net plaatsen in een eigen homepage. Denk er wel aan om alles te controleren aan de hand van originele stukken. Ook zijn op het net enorm veel bestanden te vinden met bidprentjes, familiegegevens, passagierslijsten van schepen en noem maar op. Eigenlijk is dit medium zo groot dat het de vraag is of je wel alles zult kunnen onderzoeken. Persoonlijk heb ik er al veel gegevens gevonden die mij toch weer een stukje verder hebben gebracht.

Tot slot nog een stukje troost. We weten dat van de Zuidelijke Nederlanden nog heel veel kisten archief in Brussel onder de grond staan opgeslagen. Wat daar in zit weet nog niemand. Dagelijks wordt er aan gewerkt om de archieven te ontsluiten en over te dragen. Ook in Düsseldorf zit natuurlijk veel materiaal dat op onze streken betrekking heeft. Alleen we weten hoe Duitse archieven werken.

Ik kan mij voorstellen dat jullie door de bomen het bos niet meer zullen zien. In de studiezaal zijn altijd mensen die jullie verder willen helpen met informatie of het wijzen van de weg in ons of in andere archieven.

Veel succes met jullie onderzoek.
Jo Schiffelers

Korrektie bulletin 2004 nr 4 blz 155

Op blz 155 stond vermeld dat baron De Rosen begraven is in de grafkelder onder de kerk, dit moet zijn:

Onder de kerk liggen twee grafkelders: de grafelijke in gebruik sinds 1700 en de zgn. pastoorskelder in gebruik sinds de tweede helft van de 19e eeuw.

Buiten de kerk lagen ook nog grafkelders o.a. die van de familie De Rosen-Van Lommesssem en van de familie Erens. Tijdens de uitbreiding van de kerk in 1914-1916 zijn deze kelders echter verdwenen.

Het begin en het einde van de Schaesbergse Wielerbaan

(Huub Triepels uit het boek Schaesberg....)

De in 1931 opgerichte wielerclub zag zich geblokkeerd door het feit dat in 1932 de wegwedstrijden in Nederland werden verboden. Men besloot toen een wielerbaan te bouwen. Er werd een N.V. opgericht. Hiervan nam Triepels Gielke de meeste aandelen. Hij werd voorzitter en directeur. Secretaris werd Snackers Pierre en penningmeester Mulders Johan. Verdere bestuursleden: de aandeelhouders: Aerets Neer, Boumans Frenz, Gulpers Hoebert, gemeente-directeur Henzen en de gemeente-ontvanger Jansen. Het grondwerk en bouwrijp maken werd uitgevoerd door de firma Quadvlieg uit Palemig. De baan zelf werd gelegd door de firma Bisscheroux uit Schaesberg. De baan kwam te liggen links van de oude Streepenberg daar waar nu de Baron de Rozenlaan ligt. Het werd een der snelste banen van Nederland. Er werd gestart op paasmaandag 1934, met een twee uren koppelwedstrijd, goed weer en veel publiek. Maar daarna kreeg het comité met tegenslag te kampen. Vooral de weergoden lieten het in de steek. De crisisjaren kwamen; de mijnen werkten maar 4 of 5 dagen in de week. Wielerbanen kwamen er o.a. in Hoensbroek, Oirsbeek, Sittard, Roermond en Heer. En tijdens een goed programma op pinkstermaandag 1935, met goed weer, werden de fietsen van de renners die geplaatst waren in de garage van busondernemer Triepels gestolen. Zodat ook deze wedstrijd geen doorgang kon vinden. Maar men gaf de moed niet op. Er werd zelfs achter motoren gereden. Hieraan namen de beste renners van Europa deel, o.a. Jan Pijnenburg, Cor Wals, Jan van Hout, de man die het eerst het beroemde uurrecord van Oscar Eg, dat toen op vierenveertig km. driehonderd meter stond, brak. Verder de Belgen: Omer de Bruikere, de Pauw, Fred Hamerlinck, de Duitse zesdagen renners Osmella, Clos Schorn, Paus en Hurtgen en Becker. Maar de weergoden bleven tegenwerken. Alleen de avond-zesdaagsen, die meestal door amateurs werden verreden en zeer interessant waren, leden geen verlies. De plaatselijke favorieten lieten zich niet onbetuigd, zoals Guus Ramaekers, 2e wegkampioen van Nederland. Hub Triepels (meer wegrenner dan baanrenner, hij won o.a. 14 maal op de weg, waaronder de grote prijs van het 800-jarig bestaan van de gemeente Eygelshoven met 197 deelnemers) werd gekoppeld aan Jacky Kolvenbach uit Keulen, Joep Clignet geweldige sprinter op de baan en

zesdagenrenner, Martin Mulders gekoppeld met Hans Kleinzorgen uit Keulen. May Velraats uit Ubach over Worms. Kempeneers uit Oirsbeek. Joep Savelsbergh. Hans Bokking, eens kampioen van Nederland op de weg. Gebroeders Vroomen uit Heerlen. Harry Cortis uit Heerlen en Hein Wagenaar uit Heerlen. Jan van Kimmenade uit Helmond en Louis van Scheindel uit Beek en Donk. Al deze renners trokken door hun sportief rijden veel publiek. Maar de crisis bleef voortduren en het werd zelfs nog slechter. Men bleef nog wat voort ploeteren, hopende op betere tijden, maar toen de oorlog uitbrak in 1940 was het vanzelf en voorgoed gedaan. De baan werd door de aannemersfirma Bisscheroux ook weer afgebroken.

Activiteiten 2005

Di 8 mrt	Lezing Archeologie	Aanvang	19.30 uur
Do 17 mrt	Jaarvergadering leden	Aanvang	19.30 uur
Do 14 april	Lezing Schutterijen	Aanvang	19.30 uur
Do 19 mei	Lezing Lenen en Laten	Aanvang	19.30 uur
Do 30 juni	Voordrachten en gedichten	Aanvang	19.30 uur
Zo 11 sept	Monumentendag Open Dag	Aanvang volgt nog	
Za 17 sept	Excursie Valkenburg	Nader bericht volgt	
Do 20 okt	Lezing Landgraaf	Aanvang	19.30 uur
Vr 4 nov	Verenigingsavond met presentatie Jaarboek 2005		
Vr 25 nov	Presentatie Fotoboek Schaesberg		
Do 1 dec	Lezing Barbaraviering		
Do 8 dec	Platkloepavond		

Lichtenberg

(door J.J. Jongen, bewerkt door Harrie Mulders)

De Lichtenberg, gewoonlijk Lichtemig genoemd en thans officieel Lichtenbergerstraat geheten, is een oude nederzetting, een der drie gehuchten, waaruit in 1619 de heerlijkheid Schaesberg gevormd werd. Tot op de dag van vandaag heeft de Lichtenberg een zekere zelfstandigheid bewaard. Het is de geest van goede nabuurschap, die ze er onderhouden. Als nederzetting behoort de Lichtenberg tot de dorpen die de rand van de heide omzoomen. Geen wonder, dat de bewoners met de heide goed vertrouwd zijn, waar zij een groot deel van hun vrije tijd doorbrengen of er de jeugd doorbrachten. De nederzetting zelf is een straatdorp (een dorp bestaande uit één enkele straat) gelegen aan een zeer oude weg, die van de Baanstraat via de Dormigsberg naar de heide leidde in de richting van Heerlenheide en Ten Esschen. De huizen van de Lichtenberg verraden door hun bouwwijze en hun uiterlijk een hoge ouderdom, al hebben de meeste een verjongingskuur ondergaan. Sommigen vormen merkwaardige complexen, ontstaan doordat hetgeen oorspronkelijk één woning was in verschillende behuizingen verdeeld is geworden. Zo was er de vroegere boerderij Giesen. Wie de omgeving hiervan goed in ogenschouw nam zou in de weide achter het huis een met bomen begroeide wal bemerken, die zich in twee richtingen voortzette. Dit waren de sporen van een vroeg-middeleeuwse versterking, die thans helemaal uitgewist zijn. De kadastrale kaart geeft nog aan, dat hier grachten waren, die het erf en de ervoor liggende huizen aan drie zijden omgaven. Het is jammer dat deze gedempt zijn, want het waren getuigen van de belangrijkheid van het gebouw, dat eens hier gestaan heeft en dat door een verdedigingsgordel was omgeven, die een eeuw of tien geleden moet aangelegd zijn. Het was n.l. in de tijd van de Noormannen die ongeveer in 900 in deze streken kwamen plunderen, dat alle boerderijen van betekenis versterkt werden. Tot dat doel werd rondom de boerderij een wal opgeworpen met een gracht ervoor. Op de wal werd een rij puntige palen geplaatst, een zgn. palissade en indien mogelijk werd de gracht met water gevuld. Door de gesteldheid van de bodem ter plaatse, waar een ondoorlaatbare leemaarde (dauwaarde genaamd) voorkomt, was dit laatste ook hier het geval. Tot voor korte tijd was er nog zoveel water in de bijna opgevolde grachten, dat de kinderen er in de winter konden schaatsen. Deze zeer primitieve vesting bood in de tijd, toen en nog geen andere wapens dan zwaard en boog

bestonden, voldoende veiligheid tegenover een niet al te grote overmacht. Het zijn deze versterkingen, die overigens de gebouwen bevatten van een groot landbouwbedrijf, die in de loop der tijden uitgegroeid zijn tot kastelen, grote boerderijen, gehuchten en dorpen. Enkelen hebben deze groei niet meegemaakt en zijn verlaten geworden. Zo kon men in de buurt van Soureth bij Simpelveld in een weiland nog de wallen waarnemen van een dergelijke versterking, die een rechthoek vormden van 40 bij 60 meter, terwijl de boerderij verdwenen is. Maar in het midden van de rechthoek waren nog de bouwresten te vinden. Het is als vaste regel aan te nemen, dat alle oude boerderijen liggen op de plaats waar reeds in de Romeinse tijd een nederzetting was. En dat is voor onze boerderij van betekenis in verband met de naam Lichtenberg. Deze komt n.l. op vele plaatsen voor. Algemeen bekend is de ruïne Lichtenberg op de Maasoevers bij Sint-Pieter, ten zuiden van Maastricht en de Goudsberg, hetgeen zoveel betekent als blinkende of lichtende berg, bij Valkenburg. Deze laatste is in de Romeinse tijd (50 voor tot 400 na Chr) een militaire seinpost geweest, zoals uit opgravingen gebleken is. Door middel van licht-of vuursignalen werden berichten overgebracht naar andere posten. Daarvoor werden natuurlijk hoogten gebruikt die een ruim uitzicht boden in alle richtingen en daartoe was de Lichtenberg zeer geschikt. Gelegen op het hoogste punt van het plateau van Nieuwenhagen, 155 m. boven de zee, biedt hij naar het zuiden en westen een blik op het dal van Heerlen tot de hoogten van Schimmert, Klimmen en Ubachsberg en zelfs verder tot over de Geul en de Maas, waarachter bij helder weer de voormalige steenbergen van de Kempische mijnen boven de horizon uitstaken. Naar het oosten reikt het oog over het dal van de Strijthager beek en het plateau van Kerkrade tot Alsdorf en Ubach in Duitsland, terwijl noordwaarts achter het vlakke land van de Zelfkant, de hoogten van Koningsbosch zichtbaar zijn. Daardoor was de Lichtenberg de aangewezen plaats voor een wachtpost, die contact moest onderhouden met de Goudsberg in het zuid-westen en de hoogten van Ubach in het noord-oosten, langs de Heerweg, die liep van Maastricht via Coriovallum (Heerlen) over het grondgebied van Schaesberg en Nieuwenhagen naar Rimburch en Keulen. Zo verraadt de naam Lichtenberg de oude afkomst en verklaart tevens de sporen van de oude versterking, die de oorsprong is geweest van het tegenwoordige gehucht. Het is te verwachten dat er bij graafwerk ter plaatse in de bodem overblijfselen uit de Romeinse tijd gevonden worden. Een tweede interessante complex van woningen vormde die, welke in de

“vaart” lagen, waarin de heer Theunissen woonde. Deze gebouwen vormden eertijds een boerderij, waarin ook een brouwerij gevestigd was, waarop de aanwezige kelders wijzen. Dit is waarschijnlijk het reeds in 1381 vermelde “Hoefnagelsleen” geweest. Evenals bij de andere “lenen” of grote boerderijen in het gebied der voormalige gemeente Schaesberg zijn de landerijen in de loop der tijden onder verschillende eigenaars verdeeld geworden en eveneens de behuizing die soms wel een 4- of 5-tal gezinnen herbergde. Een derde woningcomplex, waaraan historische herinneringen vastzitten, werd gevormd door de huizen van Pieters en Engelen, die eertijds één geheel vormden. Hier hebben zich een paar episoden uit de tijd van de Bokkerijders afgespeeld. Toen woonde er Hendrik Dautzenberg, schepen der heerlijkheid Schaesberg. Bij hem was een uitspanning voor voerlieden, die met hun kar goederen uit het Rijnland naar de Maaskant brachten en omgekeerd. Op een avond in de maand december 1741 had er een voerman zijn intrek genomen voor de nacht en de huifkar met goederen op het erf geplaatst. De dievenbende kreeg er lucht van en roofde ze totaal leeg. Er werden verschillende balen doek, laken en zijden damesgoed en een kist met kaas gestolen. De buit werd bij Johannes van de Essen verdeeld. In de avond van Allerheiligendag van het volgend jaar kreeg Hendrik Dautzenberg zelf bezoek van de Bokkerijders. Een bende van ongeveer 30 man had zich in de Streep verzameld om een inbraak in de pastorie te doen. Deze mislukte omdat de huishoudster van pastoor Veldins onraad bemerkte en om hulp riep, waarop de inbrekers de vlucht namen. Ze gingen naar de Lichtenberg, waar het “Blokmenneke” bij Hendrik Dautzenberg aanklopte. Tegen de herder die aan de deur verscheen en vroeg wie of er was zei het “Blokmenneke”: “bekende boeren uit de omtrek.” Daarop deed de herder de deur open en nu wilden de rovers binnendringen. Doch de schepen was sterk en wierp het “Blokmenneke” tegen de grond, maar hij werd door de vilder van Hoensbroek neergeslagen. De hele

Bakker Senden "Lichtenberg"

bende stormde het huis binnen. In een ommezien waren Dautzenberg en zijn vrouw overmeesterd. Men zette hun het pistool op de borst om hen te dwingen het geld aan te wijzen. Maar de bandieten hadden wederom pech: de dochter van Dautzenberg was naar de zolder gevlucht, had daar een venster geopend en schreeuwde uit alle macht om hulp. Daarop kwamen de buren toelopen. De wachtposten waarschuwden de dieven, die er zo snel mogelijk vandoor gingen. Een jaar na de mislukte inbraak, was de Lichtenberg getuige van een geweldige toeloop van mensen, die de terechtstelling kwamen bijwonen van tien leden der Bokkerijdersbende, welke terechtstelling plaats had op 16 september aan het galgenbumpke. Aldaar stierven op 21 oktober 1743 nog zes rovers aan de galg. Maar ook in de jongste tijd heeft de Lichtenberg nog eens een grote toeloop van kijklustigen gezien. Het was op 1 april 1925, dat de Nieuwe Limburger Koerier (nu Limburgs Dagblad geheten) het bericht bracht, dat in de namiddag van die dag tegen 4 uur in het woonwagenkamp bij de Lichtenberg een zigeunerbruiloft zou plaats hebben. De hoofdman der zigeuners zou in het huwelijk treden met een schone jonkvrouw, Fiore del Neve geheten. Te 4 uur zou de stoet uit Duitsland arriveren. Als ingewijde in de aprilgrap heb ik de drukte gadeslagen. Een grote menigte was samengestroomd van heinde en verre, te voet, met fietsen en auto's en wachtten met spanning de komst van de merkwaardige stoet af die maar niet komen wilde. Het werd 4 uur, half 5, 5 uur. Toen verspreidde zich het gerucht, dat de bruilofsgangers aan de grens waren opgehouden en dus later zouden arriveren. Een harmonicaspeler, die zich in de struiken verborgen had, hield er met lustige wijsjes de moed in. Pas in de late namiddag werd men zich bewust, dat men erin gelopen was en verdwenen de schouwlustigen. U kunt zich het heimelijke genoeg voorstellen van de organisatoren van de uitstekend geslaagde april mop, die gedurende een namiddag de Lichtenberg in de algemene belangstelling geplaatst had.

Het Leender Kapelke

(door J.J. Jongen, bewerkt door Harrie Mulders)

Alle echte "Scheter", slechts weinigen uitgezonderd richten vroeger in de maand mei hun schreden naar de Kapel van Onze Lieve Vrouw van de Berg Carmel bij Leenhof. Het was een gewoonte, aangeleerd in de jonge jaren: velen hebben hun eerste bezoek aan de kapel gebracht in de kinderwagen of op de arm der moeder. Het is een traditie, sedert eeuwen door vele geslachten in ere gehouden om in de schoonste maand van het jaar hier de Moeder Gods te komen huldigen. Het is ook voor vele vrome zielen een behoefte hier bij Maria hun hart te kunnen uitstorten, bij Haar hun nood te klagen of dank te zeggen. Maar voor allen is de wandeling naar de kapel een genot van het zuiverste soort; een genot dat de natuur allen kan geven, die in de maand mei in haar bruidsgewaad prijkt. Dan is het vooral in de morgenuren een lust voor oog en oor en werken indrukken op ons in die ons tot "sursum corda" (omhoog het hart) opwekken. De weg naar de kapel loopt over een heuvelrug, een uitloper van het plateau van Schaesberg, die zich vanaf de Streep westwaarts uitstrekt tot halverwege Heerlen evenwijdig aan de weg naar Heerlen. Het eerste stuk van deze weg biedt tussen villa's en bungalows door als doorkijk over velden en akkers heen schilderachtige uitzichten, naar rechts op het bungalowpark op de Brunssummerheide met haar heuvels en links op de woninggroepen van Leenhof en Molenberg. Weldra bereikt u het bos. Een groep dennen steekt donker af tegen het jeugdige groen der beuken. De wandeling door het bos brengt u in opgewekte stemming. Boven uw hoofd welven zich de kronen van de beuken. Vier of vijf stammen stoelen op een gemeenschappelijke wortel en rijzen slank omhoog en vormen een tunnel met een lichtplek aan het einde. Een paar berken met witte stammen verlevendigen het geheel. Terwijl u met onhoorbare stap over de zachte grond voortschrijdt, wordt uw oor getroffen door het gekweel der vogels, die er gelukkig nog talrijk voorkomen. Allen brengen op dit vroege morgenuur hun schoonste wijsjes ten gehoor. Het is soms een waar concert vol afwisseling en levendige contrasten. Van alle kanten komen de harmonische klanken. Goudhaantjes, boomsluipers, winterkoninkjes, mezen en vinken ontdoen zich bijna haastig van hun lied met de afgestoten tonen van de tjif-tjaaf ertussen, vaak overstemd door het kortje wijsje van de goudmerel of wielewaal of het geroep van de merel. Soms kan men er de nachtegaal horen, de solist onder de gevederde zangers. Tevergeefs tracht gij de vogel te ontdek-

ken, die onbeweeglijk op struik of tak zit en de tonen statig laat rollen. Hebben we het einde van de tunnel bereikt, dan bevinden we ons op een open terrein, omzoomd met zilveren bloeiende gele brem (ginster). Het is een natuurlijk speelterrein, dat niet ongebruikt gelaten wordt. Vervolgens maakt de weg tweemaal een rechte hoek en ligt het kapelletje voor ons, aan het eind van een laan waarlangs dennen en zilverberken domineren, maar waar het geel van de brem en het bronsgroen van het eikenhout niet ontbreken. De kapel ligt op het einde van de heuvel, 140 meter boven de zee en een dertig meter boven de omgeving. Dit punt zou een prachtig gezicht bieden op het keteldal van Heerlen, maar hoge dennenbomen belemmeren het uitzicht. Vroeger kon men recht voor de kapel de Pancratiuskerk van Heerlen zien, zichtbaar door de opening in de begroeiing, oorspronkelijk bedoeld als weg voor de H. Sacramentsprocessie, die vroeger uit Schaesberg via de Kakert, de kapel van Palemig en het kasteel de Leender kapel aandeed. Eertijds was naar het zuiden toe de heuvel waarop het kapelleke staat onbegroeid en had men hier dan ook een vrij uitzicht op het rectoraat Leenhof en de drukke weg van Heerlen naar Schaesberg. Hier staat de kapel eenzaam maar niet verlaten. Zij vormt er met haar stille omgeving een oase van rust in het gehaaste jachtende leven, dat zich van onze streken heeft meester gemaakt en dat zich uitleeft aan haar voet, waar auto's, bussen en vrachtwagens voorbij snorren en treinen de Lotersberg opgaan of in geremde vaart naar Heerlen toesnellen. Die drukte is er niet altijd geweest. Een eeuw geleden was het nog stil en eenzaam ook aan de voet van de berg. Geen huis was er te bespeuren behalve de Leenhof en het kasteel. Slechts weinigen voetgangers en nog minder vrachtkarren passeerden de thans zo drukke weg. Zo was het er gedurende vele eeuwen, ook toen het kapelletje er gebouwd werd. Heerlen was toen nog een dorp en het tegenwoordige Schaesberg, destijds Scheijdt of Pricken-Scheijdt geheten, was een gehucht dat kerkelijk tot Heerlen behoorde. De bewoners van de hele streek, Heerlen incluis, waren eenvoudige boeren. De enige grote heer was de bewoner van het thans totaal vervallen kasteel, de baron van Schaesberg. Dat voormalige kasteel was een der schoonste bouwwerken tussen Rijn en Maas, met de luxe en comfort die de tijd kon bieden. Het bood de bewoners over de grachten en groene weiden heen een prachtig uitzicht op de heuveltop, waarop nu de kapel ligt en kan het ons niet verwonderen dat in een vrome ziel de gedachte opkwam, die heuvel met een heiligdom te kronen. Het was Johan Frederik, de gebiedende eerste heer der heerlijkheid Schaesberg, die het plan verwezenlijkte. Hij re-

geerde van 1619 – 1671. In 1623 was hij gehuwd met Fernanda van Wachtendonk. Het thans vervallen kasteel was toen getuige van waar huiselijk geluk. aan dit vrome echtpaar dankt het kapelletje zijn ontstaan. Het huwelijk werd gezegend met 2 zoons en 6 dochters. Doch ook hier bleef het leed niet uit. Na een twintigjarig gelukkig huwelijk werd de echtgenote ziek; een slepende ziekte ondermijnde haar krachten. Zij zocht een laatste hulp bij O.L. Vrouw Hulp der Bedrukten door een bedevaart naar Kevelaer te ondernemen. Maar zij bereikte Kevelaer niet; zij stierf onderweg te Walbeek in augustus 1644. De gevelsteen boven de deur van de kapel wijst hen als stichters aan. Deze steen vertoont het wapen van Schaesberg (Kwartier 1 en 4, drie ballen met een barensteel en er boven, kwartier 2 en 3 een hertengewei) naast dat van Wachtendonk (een gestyleerde lelie, samengehouden door een baronnenkroon). Het bouwjaar vinden wij niet vermeld. Daar Johan Frederik in 1637 in de baronnenstand verheven werd (voordien was hij slechts jonkheer) en hij in 1647 een tweede huwelijk aanging, moet de bouw van de kapel plaats hebben gehad tussen 1637 en 1647, dus in de laatste levensjaren of kort na de dood van zijn eerste gemalin. Het is waarschijnlijk dat de kapel gebouwd is ter vervulling van een gelofte van de zieke vrouw, die een groot vertrouwen had in Maria. Meer dan drie eeuwen staat het kapelletje daar eenzaam op de heuveltop. Het is een eenvoudig gebouwtje, zonder opsmuk, grotendeels in natuursteen opgetrokken, maar berekend voor zijn bestemming, de devotie tot de Moeder Gods te wekken en levendig te houden. Hert is een monument van degelijkheid, dat zijn onbekende bouwmeester eer aan doet. Het heeft de vorm van een rechtehoek van ruim vier bij vijf meter met een gebroken achtermuur waardoor de ruimte voor het koor gevormd wordt. Door de dikte der muren is binnen weinig plaats, met tien personen is het gevuld. Een paar kleine ronde vensters verspreiden een onzeker, maar stermig licht. Behalve het genoemde wapen vertoont de gevel nog een steen met het inschrift: *Flos Carmeli, Virgo puerpera*, waaruit blijkt, dat het Heiligdom is toegewijd aan de Moedermaagd, Bloem van Carmel. Een met een Carmelieten-kruis versierde steen sluit de gevel af. In 1938 werd de oude, bij het gebouwtje passende deur vervangen door een vierkante, door schijnsuilen gevormde deur van hardsteen, die niet past bij de rest. Zo heeft het kapelletje de eeuwen getrotseerd, maar de kronieken vertellen weinig van zijn lotgevallen. Doch wat ze vertellen toont duidelijk aan, dat het vanaf de stichting een middelpunt van Maria-devotie is geweest. Een brief uit 1685, berustende in het archief der Carmelieten te Rome, ver-

meldt dat sedert jaren de gelovigen op het feest van Maria ten Hemelopneming er in grote getale samenkwamen om de H. Mis bij te wonen en de preek van een pater Carmeliet over het H. Scapulier te horen. Eveneens moest er toen elke zaterdag een heilige Mis gelezen worden, volgens een stichting van pastoor Renkens uit Heerlen, overleden in 1685. Ook de kleinzoon van de bouwheer der kapel, Frederik Sigismund Theodoor van Schaesberg, de stichter der kerk, fundeerde heilige missen op woensdag en zaterdag in de kapel. Uit een en ander blijkt, dat de Berg Carmel een voorname plaats in het godsdienstig leven van onze voorouders innam. Omstreeks 1770 moeten de Bokkenrijders, een beruchte roversbende er hun vergaderingen gehouden hebben en door hun godslasterlijke eed het heiligdom onteerd hebben. In de Franse tijd, in het begin van de 19e eeuw, schijnt de Maria-devotie er in verval te zijn geraakt. Ze werd weer tot nieuw leven gebracht door een vrome priester, kapelaan Römkens van Schaesberg, die de kapel liet herstellen, ze van een altaar en communiebank en de nodige paramenten voorzag. Door hem is de Berg Carmel weer het Maria oord van de streek geworden. Ook brachten de studenten van Rolduc er geregeld in de maand mei een bezoek. De directeur las een H. Mis en daarna was er een déjeunerschampêtre in het bos. Mgr. Savelberg, de heilige van de Mijnstreek, kwam er elke dag het rozenhoedje bidden en pastoor Schatten toog er heen als hij voor een of andere moeilijkheid zat. Vooral toen de paters Montfortanen aan de voet van de Berg Carmel woonden, die de Maria-devotie op bijzondere wijze beoefenden, stond het kapelletje gedurende de mei-maand in het centrum van de godsdienstoefeningen. In het jaar 1938 werd de Flos Carmeli door de bisschop officieel verheven tot Maria-oord van het dekenaat Heerlen. Een menigte van naar schatting enkele duizenden gelovigen was bij die gelegenheid om het gebouwtje verzameld, waar Mgr. Lemmens het woord voerde. Ook nu anno 2004 is er in de mei-maand nog veel belangstelling voor de diensten die er gehouden worden. Vooral op zaterdag en zondag is het druk aan de kapel. Maar ook op andere dagen in de loop van het jaar is de kapel zelden zonder bezoekers; al is het maar een wandelaar die even voor de getraliede deur blijft staan om een weesgegroetje te bidden.

PALEOGRAFIE: 22 mrt, 26 apr, 17 mei en 14 juni.

Kruisen en Kapellen

In het Limburgs Museum te Venlo vindt op dit ogenblik (tot Paasmaandag) een expositie plaats over kruisen en kapellen. De tentoonstelling wordt georganiseerd in samenwerking met de stichting Kruisen en Kapellen in Limburg die vijftig jaar bestaat. Bij de expositie verschijnt een boek dat het onderwerp in een breder, West-Europese context plaatst. Bij de publicatie behoort een CD-rom met de resultaten van een inventarisatie tussen 2000 en 2004 van kruisen, kapellen en vrijstaande heiligenbeelden langs de openbare weg in Limburg. Sinds eeuwen zijn kruisen en kapellen in Limburg te vinden. Op veel plaatsen zijn ze zo met het landschap vergroeid dat ze er onlosmakelijk deel van uit zijn gaan maken. Het oudst gedateerd is het z.g. moordkruis in Wolfshuis (Margraten) dat werd geplaatst ter nagedachtenis van goudsmid Claes die daar in 1470 om het leven werd gebracht. Waarschijnlijk nog ouder en geplaatst in 1320 is het Kintscruys in 't Ven (Venlo) dat herinnert aan de moord op een kind. Niet alleen moorden waren redenen om kruisen te plaatsen. Langs Limburgse wegen staan ook grenskruisen, missiekruisen, dankkruisen, rechtskruisen, processiekruisen, bevrijdingskruisen en wegwijzerkruisen. Heel actueel en jaarlijks nog vele malen geplaatst zijn de ongelukskruisen die op indringende wijze weggebruikers waarschuwen voor de gevaren van het verkeer. De bewaard gebleven kruisen maken duidelijk dat het plaatsen ervan in twee golven is gebeurd. De eerste bloeiperiode is te plaatsen van het begin zeventiende eeuw tot en met het midden van de achttiende eeuw en komt in het kielzog van de katholieke hervorming. De kruisen maakten manifest dat de regio katholiek was gebleven en moest de katholieke volksaard behoeden voor de gevaren van het protestantisme. Tussen de tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw spoelt een tweede golf over Limburg. Het is de tijd van het Rijke Roomsche Leven. In de storm van de moderniteit probeerde de katholieke kerk de gelovigen sterker aan zich te binden. Daarbij werd ook de volkscultuur intensief betrokken. Kapellen kennen op grote lijnen dezelfde ontwikkelingen en perioden van bloei. Veel van deze monumenten markeren kruisingen van wegen, staan bij een boom of kerk. In hun verschijningsvorm variëren ze van kleine nisje tot grote, alleenstaande gebouwen. Het initiatief voor een kapel lag vaak bij de buurtbewoners die met weinig geld en middelen een kapel oprichtten. Mensen kwamen en komen er om hun persoonlijk geloof te uiten door te bidden, of een kaars aan te steken. De kapellen

worden bezocht met tal van intenties: genezing van een zieke, een goede oogst, mooi weer bij evenementen etc. etc.

Mariakapellen komen veelvuldig in Zuid-Limburg voor en dateren vooral uit de negentiende en twintigste eeuw. Oudere kapellen zijn in deze regio relatief zeldzaam. Dit hangt samen met de staatkundige situatie. Opeenvolgende overheden traden op tegen openbare uitingen van het katholieke geloof. In Noord-Limburg dat lange tijd onder bestuur van katholieke signatuur stond, werd de volksvroomheid juist bevorderd en vindt men vaak oudere kapellen die toegewijd zijn aan een specifieke heilige.

(zie ook www.limburgsmuseum.nl)

De Liënderkapel

Hoeve Speck aan de Heiberg

Op de plaats waar enkele decenia geleden boerderij Rimbürgerweg 101 lag, stond vóór 1842 geen gebouw. Op de driehoekspunt, gevormd door de aloude Landstraat (Rimbürgerweg) en de Gracht, een gedeelte van de Akerstraat, lag omstreeks 1840 een smal, langwerpig perceel grond, dat toebehoorde aan de ongehuwde Hendrik Joseph Spiertz, geboren op 15 september 1799 op de Hoven, in een boerenhoeve op enkele honderden meters afstand van het voornoemde perceel. Hij was een zoon van Hendrik Spiertz en Maria Agnes Hermans. Op 7 sept. 1841 verpachtte de voornoemde Spiertz, ook namens zijn beide zusters Helena en Anna Catharina, in het openbaar in de herberg van Gerard Triebels te Groenstraat, naast een viertal percelen akkerland en weide, een huis met stal en din met de ernaast gelegen weide en bakoven, gelegen aan de Heiberg bij de Hoven. De grootte ervan bedroeg 16 roeden en 42 ellen. Het werd ingesteld à 28 gulden, maar bij gebrek aan pachters werd het niet verhuurd. Het huis met toebehoren moet even voor de vermelde datum gebouwd zijn. Op de kadasterkaart, vervaardigd rond 1840, staat het bedoelde huis nog niet vermeld. Wel geeft de kadastrale legger in 1843 een verandering in de bestaande toestand. Er is sprake van een voor 1843 bestaand weiland, sectie B 1254, groot 19 roeden en 30 ellen, dat eigendom is van de reeds genoemde Hendrik Joseph Spiertz. In dat jaar wordt het perceel gesplitst in kadastraal B 1695 en 1696, samen groot 19 roeden en 30 ellen. Op perceel 1695 is een huis gebouwd met een grondoppervlak van 2 roeden en 40 ellen. Het ernaast gelegen perceel B 1696 blijft weiland en is groot 16 roeden en 90 ellen. In een akte, gedateerd 3 april 1852, ruilt de heer Spiertz goederen met Martin Joseph Speck, landbouwer te Groenstraat. De laatste geeft twee akkers, waarvan een gelegen in de Nachtegalergracht te Groenstraat, de ander in de Bongartskoel te Eygelshoven, beide afkomstig van zijn schoonouders Joannes Niesters en Anna Maria Spiertz. In ruil daarvoor krijgt hij van Spiertz:

-een huis met schuur, stallen en mesthof in de Groenstraat, kadastraal bekend sectie B 1695, samen groot 2 roeden en 40 ellen (de grootte van het huis alleen is 1 roede en 95 ellen).

-een tuin, groot 7 roeden en 40 ellen, genomen uit een groter weiland, gelegen naast het voormelde huis, sectie B 1695 ter grootte van 16 roeden en 90 ellen.

Het huis is gebouwd door de heer Spiertz. De waarde van de goederen die Spielrtz afstaat, bedraagt 850 gulden. De jaaropbrengst is 42,50 gulden. Voor deze laatste som waren de goederen voorheen verpacht, volgens een mondelinge overeenkomst, aan de heer Speck. De waarde van de door Speck afgestane goederen bedraagt 378 gulden en hun jaarlijkse opbrengst wordt geschat op 18,90 gulden. Het waardeverschil tussen beide ruilobjecten bedraagt 472 gulden, welk bedrag Speck leent van Hendrik Joseph Spiertz. De duur van de lening bedraagt 30 jaar. Als onderpand geeft Speck het door hem verworven huis en tuin. De schuld kan hij te allen tijde binnen de voornoemde 30 jaar aflossen, mits hij een opzegtermijn van drie maanden in acht neemt. Aan interest moet jaarlijks 5% betaald worden. De vermelde koop en verkoop wordt in 1854 in het kadaster ingeschreven: Sectie B 1695, huis of gebouw, eigenaar Martin Joseph Speck. Sectie B 1696 wordt gesplitst in B 1793, tuin ter grootte van 7 roeden en 40 ellen, eigenaar de heer M.J. Speck en B 1794, weiland ter grootte van 9 roeden en 50 ellen, eigenaar Hendrik Joseph Spiertz. Recapitulerend kunnen we dus stellen, dat het huis gebouwd is door Hendrik Joseph Spiertz in 1841, die het zelf niet bewoonde, doch het volgens onderhandse akte verhuurde aan Martin Joseph Speck. In 1850 wordt Speck eigenaar van het huis en de tuin, die hij later afbetaald heeft. Martin Joseph Speck was geboren op de Flusz te Merkstein op 4 februari 1818 als zoon van Servatius Speck en Maria Elisabeth Hilgers. Na enkele jaren als knecht werkzaam te zijn geweest o.a. te Rimbürg, trouwde hij in 1843 te Eygelshoven met Anna Gertrud Nieters, geboren 1 februari 1818 op de Kijenehoeve. We mogen aannemen, dat het jonge echtpaar zich in het jaar van het huwelijk als pachters vestigde in de hoeve aan de Heiberg. De heer Speck was niet alleen boer, maar hij baatte ook een vrachtrijdersbedrijf uit en zijn huis was gedeeltelijk ingericht als herberg. Uit het huwelijk werden vier kinderen geboren, drie dochters en een zoon. Twee dochters huwden te Scherpenseel en gingen aldaar wonen. De derde huwde te Eygelshoven met Joannes Joseph Wijnen en overleed aldaar in 1921. De zoon Jan Pieter Speck, geboren 5 oktober 1851 te Groenstraat, huwde 8 mei 1879 te Eygelshoven met Maria Gertrud Hubertina Mehlkop, geboren te Eygelshoven op 23 juli 1854.

Zij schonk haar echtgenoot tien kinderen, van wie er drie jong overleden zijn. Hij breidde zijn landbouwbedrijf uit en wist diverse percelen in eigendom en andere in pacht te verkrijgen. Ook het vrachtrijdersbedrijf van zijn vader zette hij voort. Toen omstreeks 1900 het kolentransport in

belangrijke mate toenam, kreeg het bedrijf nog meer betekenis. Zijn in die tijd opgroeiende zonen waren daarbij goede hulpkrachten. In de tweede kamer, ter linkerzijde van de hoofdingang, vestigde hij de herberg, die alras door de vrachtrijders uit de omgeving druk bezocht werd. Werden in vroeger dagen de herbergen aangeduid door een in de grond geplaatste vlierstruik, de heer Speck liet boven de toegangsdeur een groot bord plaatsen met het opschrift 'herberg J.P. Speck', later overgeschilderd (diverse malen zelfs) in café-restaurant, volledige vergunning. De herberg bleef bestaan tot 1926, toen zoon Jan Joseph Hubert Speck zich na zijn huwelijk definitief in het huis vestigde en het café ophief. Martin Joseph Speck liet vlak voor zijn dood op het driehoekig weiland voor het huis een wagenshop bouwen en aan de westzijde ervan een put graven en metselen. Dit werk werd uitgevoerd door de aannemers Toenbrekers en Offermans uit Waubach. De put had een diepte van ongeveer 12 meter. De familie Speck had van het aangeboorde water niet het verwachte genoeg. Het was goed drinkwater maar de hoeveelheid was gering. Het gezin kon zich ermee behelpen, doch als drinkwater voor het vee was het ontoereikend. Dit in tegenstelling tot b.v. de put aanwezig op het binnenerf van de Kijenehoeve, die meer dan voldoende water leverde, maar dit water was geelachtig van kleur en als drinkwater minder geschikt. Het huis van de familie Speck was een van de weinig nog bestaande langgeveltypen, die in vroeger tijden veelvuldig in de gemeente voorkwamen. Het was opgetrokken uit hout en leem, later grotendeels vervangen door steen. De benedenverdieping telde naast de hoofdingang twee vertrekken aan de linkerzijde en een vertrek aan de rechterzijde. Achter de kleine, smalle gang achter de toegangsdeur bevond zich de sjpin of opbergruimte. Op de bovenverdieping bevonden zich aan de westzijde twee grote vertrekken en aan de oostzijde twee kleinere. In het verlengde van het woonhuis was tegen de café-ruimte de schuur aangebouwd. Een gedeelte ervan diende als opslagplaats voor materialen en karren voor het vrachtrijdersbedrijf. Dit laatste gedeelte bestond bij de afbraak nog grotendeels uit leem. De totale lengte van de voorgevel bedroeg 26 meter, die van de zijgevel 6 meter.

Aan de overzijde, op de hoek van de inmiddels vervallen Kijenegracht en de vroegere Landstraat, thans Rimbürgerweg, staat nog steeds het aloude kruis, dat door de familie Speck, samen met de bewoners van de Kijenehoeve, bij de Grote Bronk versierd werd. De rekwisieten daartoe werden eveneens bij de familie Speck bewaard. Volgens een stichting

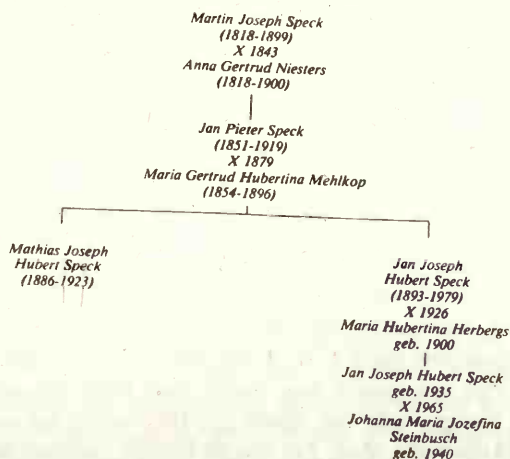
van de familie Haanraets, die een honderdtal meters verder op de Hoven woonde, waren de Hovenaren verplicht bij een begrafenis van een persoon uit deze buurt, alvorens met het lijk ter kerke te gaan, dit voor het bedoelde kruis te plaatsen, waar dan door de gelovigen in de begrafenisstoet enkele gebeden voor de overledene gezegd werden. Daarna toog men naar de kerk te Eygelshoven. Bij goede weersomstandigheden gebeurde dit via de Nachtegaal en de Bongartskuilweg, in het tegenovergestelde geval via de hoofdweg, thans Rimburgerweg. Dit gebruik bleef in ere tot in de twintiger jaren. De herberg Speck, was zoals reeds gemeld, een geliefkoosde halteplaats voor vrachtrijders en wandelaars. In de zomermaanden zaten de bezoekers op het voorplein, of onder de lommerrijke plek onder de drie lindebomen aan de overzijde bij het kruis. Hier werd zelfs in later jaren een schietboom geplaatst, waar de buurtbewoners of 'leden' van de z.g. schietvereniging hun krachten konden beproeven in het mikken en schieten op een boven op de nok van de paal geplaatst voorwerp. De schietlustigen zijn deze sport alweer lang vergeten, de schietpaal is tot op heden overeind gebleven, zelfs de ruilverkaveling liet hem onaangeroerd. Ook het kruis heeft de tand des tijds weten te doorstaan. Het trotseerde tot tweemaal toe een botsing, de laatste maal met de auto van de Waubacher arts, de heer Harbers. Danig gehavend en soms meters verplaatst, werd het toch nog door de 'Hovenaars' overeind gezet. Door de ruilverkaveling en de wegverbreding werd het een kwartslag gedraaid, doch het bleef nagenoeg op dezelfde plaats staan. Alleen een der drie bomen moest het afleggen tegen de verandering. Keren wij terug naar de hoeve aan de Heiberg en zijn bewoners. Martin Joseph Speck overleed op 31 jan. 1899 op de Hoven. Zijn echtgenote overleefde hem nauwelijks een jaar. Op 11 jan. 1900 sloot zij voorgoed de ogen te Scherpenseel, waarschijnlijk ten huize van haar dochters. De zoon Jan Pieter Speck, die sinds 1879 samen met zijn vader het bedrijf voerde, huwde na de dood van zijn echtgenote (overleden 2 okt. 1896), voor de tweede maal met Anna Maria Peters, geboren op 29 nov. 1869 te Rimburch, sinds 1903 weduwe van Johan Mathijs Feiten. Dit tweede huwelijk werd gesloten te Ubach over Worms op 17 febr. 1905. Er werden twee kinderen geboren. Het merendeel van de kinderen uit de eerste echt ging elders wonen, in hoofdzaak te Eygelshoven. De derde zoon, die ongetrouwd bleef, voerde met vader Speck het beheer over het tweevoudig bedrijf, annex café, op de Hoven. Toen de oudste dochter, Maria Catharina Speck, reeds in 1919 weduwe werd, was het weer de

derde zoon, Mathias Joseph Hubert, die zijn zuster te Eygelshoven ging helpen om het boerenbedrijf aldaar overeind te houden. Wegens zijn zwakke gezondheid moest hij dit werk al spoedig staken. Hij overleed reeds in 1923. Zijn opvolger te Eygelshoven werd zijn jongste broer Jan Joseph Hubert, die er tijdens zijn vierjarig verblijf zijn vrouw leerde kennen. Inmiddels was Jan Pieter Speck op 4 november 1919 op de Hoven overleden. Tussen zijn kinderen uit het eerste en tweede huwelijk ontstond een gespannen verhouding omtrent de erfenis, hetgeen er zelfs toe leidde, dat de weduwe Speck-Peters met haar beide dochters elders ging wonen. Daar er toen geen vrouwspersoon meer op de Hoven was om het kook- en poetswerk te verrichten en het 'café' te "runnen" werd naar een oplossing gezocht. Op 9 juni 1926 huwde Jan Joseph Hubert Speck te Eygelshoven met de te Schaesberg geboren Maria Hubertina Herbergs. Zij namen hun intrek op de Hoven. een andere ongehuwde zoon, Peter Joseph Hubert, verhuisde naar Eygelshoven naar de boerderij van de reeds eerder genoemde weduwe Claus-Speck. In 1927 werden de goederen, inclusief het huis en erf, van de erven Speck in het openbaar verkocht. De koper werd de voornoemde Jan Joseph Hubert Speck, die sinds 1926 met zijn vrouw de enige bewoner van de hoeve was. Zijn akker- en weilandbezit was gering. In de loop van de jaren wist hij echter heel wat landerijen te pachten, waardoor het bedrijf zich wist uit te breiden. Slechts enkele percelen akkerland wist hij door koop aan zijn bezit toe te voegen. De caféruimten voegde hij voorgoed bij zijn woonhuis, hetgeen trouwens noodzakelijk werd, daar zijn gezin gestadig groeide. Uit zijn huwelijk werden namelijk 11 kinderen geboren, die allen in leven bleven. Ook het vrachtrijdersbedrijf ging ter ziele. Landbouw en veeteelt waren de enige bestaansmiddelen geworden. Het huisnummer was op 10 juli 1926 Rimbürgerweg 1 geworden. Ruim 40 jaren beheerde de heer Speck het boerenbedrijf, waarbij hij al gauw geholpen werd door zijn zonen en dochters. Hij maakte de ruilverkaveling nog mee, die ten gevolge had, dat zijn bezit aan landerijen meer als een eenheid in de directe omgeving van de boerderij kwam te liggen. Hij verliet zijn vertrouwde woonstede en vestigde zich in een nieuw gebouwd pand in de Rooseveltstraat te Waubach, waar hij tezamen met zijn echtgenote nog menig jaar heeft genoten van zijn welverdiende, rustige oude dag. Sinds juli 1965 wordt het bedrijf op de Hoven beheerd door zijn zoon, Jan Joseph Hubert, geboren 26 dec. 1935 en sinds 1965 gehuwd met Johanna Maria Jozefina Steinbusch uit Voerendaal. Zij bouwden in 1973 op de huisweide ten zuidwesten van

de boerderij een fraai, nieuw woonhuis en lieten aan de achterzijde van de hoeve diverse nieuwe ruimten bijbouwen, als stalling voor landbouwgereedschappen. Aan de noordoostzijde werd tegen de schuur een nieuwe koeienstal gebouwd. De oude hoeve bleef leeg achter. De wagenshop aan de straatzijde verdween het eerst. Kort daarna, in 1979, werd het bijna 140 jaar oude boerenhuis afgebroken.

De tegenwoordige Rimburgerweg was voor 1800 een onderdeel van de Landstraat. Deze middeleeuwse weg liep door Rimborg, Broekhuizen en Groenstraat naar Nieuwenhagen. Aan de voet van de Veulenbacher- of Heiberg werd de Landstraat gekruist door de Akerstraat, een oude verbindingsweg tussen Aken en het vestingstadje Gangelt. Direct achter het kruispunt maakte de Landstraat een bocht naar rechts, de voet van de Heiberg volgend tot aan de Krang. Daardoor stonden de wegen niet haaks op elkaar, maar maakten vanaf de kruising een scherpe hoek. Het tussen de Landstraat en de Akerstraat gelegen terrein (aan de zuidzijde) heette de Kijenewinckel.

Resumé bewoners familie Speck

Publikaties en verkoop van boeken e.d. Heemkundevereniging Landgraaf (OCGL)

<i>Cursief en vet gedrukt is gewijzigd t.o.v. vorige versie</i>		Prijs	
Titel:	Jaargang / Auteur	leden	niet leden
JAARBOEKEN OCGL			
o.a. Geschiedenis van onze grensregio.	1985	uitverkocht	
o.a. 3/4 eeuw mijnbouw Laura en vereniging	1986	uitverkocht	
o.a. 150 jaar Nieuwenhagen / Pastoor Simonis	1987	uitverkocht	
o.a. Dialectstudie	1988	4,00	4,00
o.a. Préhistorie Rimburch / Ontstaan parochie Nieuwenhagen	1989	uitverkocht	
o.a. Pottenbakkersoven Groenstraat / Acht eeuwen grensgeschiedenis.	1990	uitverkocht	
o.a. Genealogie Jongen	1991	4,00	4,00
o.a. Annalen van pastoor Schatten 1910-1935	1992	4,00	4,00
De bevrijding van Landgraaf	1993/1994	uitverkocht	
Landgraaf in de jaren 1940-1945	1995	uitverkocht	
o.a. De familiegeschiedenis Rongen	1996	4,00	4,00
De mijnen in Landgraaf	1997/1998	uitverkocht	
Herinneringen aan de 20e eeuw.	1999/2000	13,60	15,00
Kerken en Gelovigen in Landgraaf	2001	13,60	15,00
Van Romeinse weg tot "d'r Sint Joep va Woabich".	2002	uitverkocht	
o.a. Burgemeesters van Landgraaf	2003	12,50	15,00
o.a. Schutterijen Landgraaf - ON2 - Verwantschappen met E.hoven	2004	12,50	15,00
SERIE "KEN LANDGAAFF"			
DEEL 1: Kruisen en kapellen		uitverkocht	
DEEL 2: 16 Wandelingen		2,25	3,20
DEEL 3: Straatnamenboek Van Aalbersestraat tot Zwartebergweg		3,00	3,00
DEEL 4: Parochie het Eikske 50 jaar		uitverkocht	
DEEL 5: De Voort. Logboek van een wijk in Nieuwenhagen.		uitverkocht	
DEEL 6: Fotoboek Woa is der Sjeet geblieve		uitverkocht	
DEEL 7: Fotoboek Woabich + Grunstroat		12,50	15,00
DEEL 8: Fotoboek Van d'r Herreweg noa Nuijenhage		12,50	15,00
LANDKAARTEN (kopiën)			
Eygelshoven 1891 (113 x 92 cm)		2,25	3,00
Schaesberg 1903 (98 x 61 cm)		2,25	3,00
Toponymische kaart Thorns Ubach vóór 1525 (84 x 59 cm)		2,25	3,00
Voormalige gemeenten Landgraaf 1805/1807 (A3)	1991 / M. Quaedflieg	1,00	1,30
PUBLIKATIES VAN DERDEN en DIVERSEN			
En d'r Boer heê boeëret wieër (genealogie fam. Baur)	2002 / M. Quaedflieg	22,50	22,50
Middeleeuwse Pottenbakkersovens in Landgraaf	2001 / W. Beckers	uitverkocht	
Schaesberg en zijn kerk. 300 jaar Petrus & Paulus parochie	2000 / E. Ramakers	10,00	10,00
Oud Schaesberg (tekeningen)	Jozef Franck	10,00	10,00
Haengenaemd	1987 / H.P.M. Haen	4,50	6,80
Limburgse gedichten	OCGL, sectie Dialect	0,50	0,50
Foto's staties Ad de Haas compleet 14 foto's		3,40	4,50
Foto's staties Ad de Haas losse foto		0,45	0,60
BESTANDEN OP CD-rom / DISKETTE *			
Div. DTB / BST bestanden in PDF-formaat: Eijgelshoven, Frelenberg, Mariëenberg, Schaesberg, Ubach, N.hagen, UoW, Rimburch.	2003 Werkgroep Waubach	11,50	23,00
Complete inventaris OCGL	Laatste versie	1,50	1,50
Volkstelling gemeenten Landgraaf 1796 in PDF-formaat *	OCGL	5,00	5,00

O C G L

Bulletin

voordrachten
en
gedichten
30 juni 19.30
uur

Aan de Brink · aan de Put · aan de
Slagboom · aan de Sluice · Abdissen-
bosch · achter de Heggen · achter de
Lewen · achter den Winkel · achter
het Klooster · an de Vogelzitting ·
aan · Belvaux · Beuteweg · Bins-
feldstraat · Blaauwe steen · Bosheide ·
Brik · bekker · Brandhofstraat · Bunder ·
Bungerveld · Belleweg · Dorptstraat ·
Eikeke · Engweide · Eudel · Ey-
straat · Graaf Johan Frederikstraat ·
Geechof · Gieswouden · Grawweg ·
Kaai · Groenstergmucht · Groenstraat ·
Holganke · Holhof · Holveldstraat ·
Hosveld · Hofweide · Kompostweg ·
Kamp · Jonnewegske · Kerkert · op de Kamp ·
Kasteelweg · Keizerstraat · Kerkberg ·
Kleine Voortstraat · Kerkhousweg ·
Kooweg · Leemkeel · Lichtenberg ·
Molenweg · Moerhei · Na-
Op de Hengden ·
Oriezen · Op
Oyke · Oud
te Hof ·

**NEDERLAND 60 JAAR
BEVRIJD**

Contactorgaan van de Heemkondevereniging
Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf

21^e jaargang, nr 2 juni '05

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter J.Schiffelers, Lokert 9, 5591 NB Heeze, 040-2262936
Secretaris J.Lussenburg, Op de Heugden 28, 6371 NM Landgraaf, 045-5320179
Penningm. J.M. Erkens, Bosheide 49, 6373 CK Landgraaf, 045-5315529

ALGEMEEN BESTUUR

Bulletin/Jaarboek H.A.Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf 045-5322876
Archief/werkpl. S.H.P.Moonen, Oude Landgr.62, 6373 BB Landgr 045-5319114
Geneal/Waubach H.Dortants, Eijgelsh.weg 25, 6374 KB Landgraaf 045-5315315
Algemeen M.J. Offermans, Schoolstr. 88, 6374 CZ Landgraaf, 045-5314079

Contactpersoon Platkloep A.H.J. Heinen, Schoolstraat 86, 6374 GZ Landgraaf tel 045 5312230

BESTUURSADRES

Op de Heugden 28, 6374 NM Landgraaf tel. 045-5320179

E-mail : j.lussenburg@home.nl

REDACTIEADRES BULLETIN EN JAARBOEK

Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

CONTRIBUTIE O.C.G.L.

Individuele leden € 16 euro per jaar
Gezinslidmaatschap € 19 euro per jaar
Jeugdlidmaatschap € 5 euro per jaar (pas studiezaal inbegrepen)
Toegangspasje werkpl. € 9 euro per jaar

BANKRELATIE

Rabobank Landgraaf rek.nr 136314937 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf
Postgiro 4776225 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf

VERENIGINGSGEBOUW

An de Voëgelsjtang 12 6373 BJ (achter de kerk N'heide) 045-5322820
(tijdens studiediezaal)

E-mail-adres: OCGL@home.nl

VASTE OPENINGSTIJDEN STUDIEZAAL

Woensdag en zaterdag 13.00-17.00 uur

Na kenningsmakingsbezoek toegangspasje verplicht

Het Bulletin verschijnt 4 x per jaar.

Losse nummers € 1,50 excl. portokosten

Van de voorzitter

Wanneer we de tijd van het jaar hebben waarin de avonden lang zijn en de temperatuur kan oplopen tot tropische hoogte, gaat bij veel genealogen en heemkundigen hun activiteit naar een lager pitje. Ook in ons eigen studiecencentrum valt dat dan te merken. We zitten dan in de tijd waarin de tuin meer aandacht vraagt en krijgt, het genieten is van een drankje in de schaduw of dat het zo warm is dat de mussen van het dak vallen. Degenen die nog met schoolgaande kinderen te maken hebben, hebben in juli en augustus hun vakantie. Toch zijn ook die warme maanden geschikt om iets aan heemkunde te doen. Het is de tijd om eens over het eigen dorp te lopen en de ogen goed de kost te geven. Veel is er verdwenen, maar her en der staat nog iets dat zeker de moeite waard is. In elk dorp waar je komt staat wel iets wat de moeite waard is om eens goed te bekijken. Zelf liep ik enkele weken geleden een wandeling door het Meinweggebied. De wandeling liep een stukje door Duits gebied. Tussen het groen viel mij een wit bordje op van de stad Wassenberg dat verwees naar een archeologisch monument. Toch maar even van de route afwijken en eens kijken wat er te zien viel. En daar lag dan een prachtige landgraaf. Duidelijk herkenbaar met alleen loofbomen in de omgeving. Eik en beuk. Gelukkig liep de wandeling een behoorlijk stuk evenwijdig aan deze landgraaf. Mijn gedachten gingen naar de Landdag die in 1596 in Hambach werd gehouden en waarin belangrijke besluiten werden genomen over de aanleg van verdedigingswallen in het grensgebied met het hertogdom Brabant.

De zomer is ook uitermate geschikt voor wat ik "kerkhoftoerisme" noem. Loop eens over een kerkhof wanneer je ergens anders bent en kijk eens of je tussen al die graven niet een naam tegenkomt waar je al lang naar op zoek bent. Zelf heb ik geleerd om altijd pen en papier of een camera bij mij te hebben om de gegevens goed vast te leggen. Op de meest vreemde plaatsen kom je zo iets tegen waar je naar op zoek bent. Heemkunde kun je het hele jaar doen. De wintermaanden en het slechte weer om vaak binnen te zoeken en je gegevens bij te werken, de zomermaanden om buiten eens goed rond te kijken.

Ondanks de zogenaamde rustige tijd is er voorlopig werk genoeg aan de winkel. De voorbereidingen voor de heemkundemarkt Parkstad die op zaterdag 8 en zondag 9 oktober in het Parkstad Limburg Stadion wordt gehouden, lopen volop. Ook de Monumentendag 2005 gaat aandacht vragen. Dit jaar staat daarin de religie centraal. De gemeente heeft de

vraag bij ons neergelegd of de heemkundevereniging niet jaarlijks de organisatie van de Monumentendag op zich wil nemen. Daar staat het bestuur niet onwelwillend tegenover. Natuurlijk moeten met de gemeente afspraken worden gemaakt over de aanpak en een eventuele financiële vergoeding. Op zich een mooie gelegenheid om onze heemkundevereniging verder voor het voetlicht te laten treden.

In november moeten nog twee boeken het daglicht zien, ook hier wordt het nodige werk voor gedaan door de redactie van het jaarboek en Jo Odekerken en Jo Schifflers voor wat betreft het fotoboek over Schaesberg.

Zomer of geen zomer, ons studiecentrum is gewoon elke woensdag en zaterdag open.

Zoals ik eerder heb aangegeven, heeft het bestuur een bezwaarschrift ingediend tegen de subsidiebeschikking 2004. Wij hebben aan de bezwaarschriftencommissie aangegeven, dat de behandeling mag worden aangehouden tot het moment waarop een aanvullende beslissing wordt genomen. Het college van burgemeester en wethouders heeft de gemeenteraad een voorstel gedaan voor aanvullende subsidie voor onze vereniging en enkele andere participanten in het MFC. Wij hebben berekeningen en cijfers ontvangen waaruit blijkt dat men het goed met ons voor heeft. Uiteraard moeten we de beslissing van de gemeenteraad afwachten, maar duidelijk is dat er op het gemeentehuis door ambtenaren en bestuurders de nodige inspanningen voor ons zijn verricht. Hiervoor in elk geval alvast mijn dank. Wanneer de besluitvorming uitvalt als voorgesteld, is er geen reden om het bezwaarschrift te laten behandelen en zullen wij dit na ontvangst van de beschikking intrekken.

Ik wens iedereen een fijne vakantie.

Jo Schifflers.

Ter herinnering

Na een korte ziekte is in de leeftijd van 71 jaar Josef Amberg overleden. Josef was lid van onze vereniging en van de Werkgroep Waubach. Meestal was hij er wel op de eerste zaterdag van de maand of het moest zijn dat hij met vrienden op jacht was. Het onderzoek van Josef had met

name betrekking op de omgeving van Würselen. Binnen de werkgroep hebben wij via Josef veel materiaal uit het Duitse grensgebied beschikbaar gekregen. Hij had altijd wel een mop klaar en was breed geïnteresseerd. Dit laatste blijkt ook uit het groot aantal dingen waarvoor hij in zijn omgeving initiatieven nam en ondersteuning bood. Voor zijn verdiensten op het gebied van cultuur werd hij door het Landschaftverband Rheinland onderscheiden met de Rheinlandtaler. De Werkgroep Waubach zal dit gewaardeerde lid in goede herinnering behouden.

Bedrijfshulpverlener gezocht

Het klinkt wat vreemd voor een vereniging, maar op grond van wetgeving is ook onze vereniging verplicht een bedrijfshulpverlener te hebben. De regels op dit gebied doen wat vreemd aan. We moeten wel iemand met een geldige opleiding hebben, maar hij of zij hoeft er niet altijd te zijn. Je moet dus gewoonweg iemand hebben.

Binnen het bestuur en de huidige vrijwilligers is niemand die een cursus bedrijfshulpverlening heeft gehad. Maar binnen een vereniging met 270 leden is het natuurlijk niet uit te sluiten dat er wel iemand is, die zo'n opleiding heeft gehad en ook in zijn eigen werkring bedrijfshulpverlener is geweest.

Wij zoeken een lid dat op dit moment al bedrijfshulpverlener is of op kosten van de vereniging een cursus wil volgen om dan voor de vereniging op te treden als bedrijfshulpverlener.

Heb je hiervoor interesse neem dan even contact op met Stef Moonen.

Een grafmonument uit de Romeinse tijd in Nieuwenhagen

Omdat de oude school aan het Valder (vervangen door nieuwbouw en door brand verwoest) gesloopt moest worden liet de gemeente Landgraaf in juli 2004 een archeologisch onderzoek op deze plaats. Het onderzoek was nodig omdat op deze plaats woningen komen te staan en in 1964 bij de bouw van de school een graf uit de Romeinse tijd werd ge-

vonden. Op betrekkelijk korte afstand van het graf is aan de Koelweg ook een Romeinse villa gevonden.

Bij het maken van proefsleuven werd de fundering van een muur getroffen. Op grond van manier waarop de fundering was gemaakt, enkele dakpanfragmenten en het oor van een amfoor (kruik) kon snel de conclusie worden getrokken dat de muur uit de Romeinse tijd stamde. Ook werd voorzichtig geconcludeerd, dat het kon gaan om een grafmonument uit de Romeinse tijd. De laatste conclusie was zo belangrijk dat aanbevolen werd om de resten compleet op te graven en dat ondanks het feit dat het monument in 1964 zeker gedeeltelijk vernietigd was. Grafmonumenten uit de Romeinse tijd zijn in Nederland zeldzaam en voor Limburg uniek. Bovendien weten we nog steeds weinig over het grafritueel in Romeins Zuid-Limburg. Bij grafvondsten ging de aandacht in het verleden volledig uit naar de vondsten en werd nauwelijks gelet op de zaken er omheen en verbanden van grafkuilen, grafmonumenten en grafvelden als geheel. Van het grafmonument werden de noord- en zuidwestzijde compleet teruggevonden. Daardoor kon worden vastgesteld dat het grafmonument afmetingen had van 16,5 meter in het vierkant. Aan de noordoostzijde werd een stuk teruggevonden met een lengte van 12,8 meter en aan de zuidoostzijde van maar 2,6 meter. De grindbaan van de fundering had een breedte van tussen de 40 en 60 cm. Verder werden elf sterk verweerde gladwandige scherven gevonden. Het gaat daarbij om wandscherven van minstens twee grote kruiken of kruikamforen. Verder werden enkele resten van halfronde Romeinse dakpannen gevonden en natuurlijk de fragmenten van de proefsleuf. Hieronder is een tekening opgenomen die de onderzoekers hebben gemaakt en waarbij wordt aangegeven hoe het grafmonument er kan hebben uitgezien.

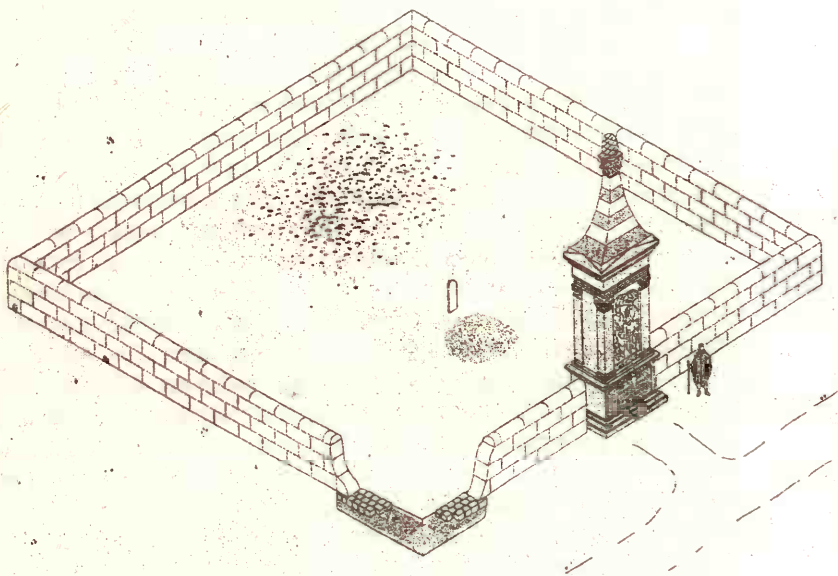

Fig. 18. Nieuwenhagen-Valderveste. Reconstructie van de ommuring met brandplaats en een hypothetisch grafmonument. isometrische projectie. Schaal 1:200.

Uit de beschrijving van de vondst van het graf in 1964 in het Land van Herle door Van Hommerich kan worden geconcludeerd, dat het hier om het graf van een vrouw gaat. Voor de artikelen verwijs ik hier naar het Land van Herle zoals dat in onze collectie staat. Het overschrijven hiervan heeft geen zin.

Binnen de muren van het graf zijn geen andere graven aangetroffen. Ook uit 1964 zijn geen andere graven bekend. Op zich hoeft dit ook niet want lang niet alle leden van de familie die in villa in hun bezit hadden, hebben een monumentaal graf gekregen. Uit opgravingen elders is zelfs gebleken, dat een villa-eigenaar doorgaans slechts voor één van haar leden een monumentaal graf constueerde als symbool voor de hele "dynastie" en als markering van het grondbezit. Je kunt bijna concluderen, dat de vrouw als eerste is overleden. De later gestorven leden van de

familie kregen eenvoudige graven. Deze graven zitten óf nog in de grond óf zijn in het verleden bij graaf- en bouwwerkzaamheden vernietigd. Vermoedelijk heeft deze vrouw in de villa gewoond die aan de Koelweg lag, 300 meter zuidelijker dan het grafmonument. Omdat de villa's vaak toch niet meer dan 600 tot 800 meter uit elkaar hebben gelegen is het echter niet uit te sluiten dat zij op een andere ons nog onbekend villa gewoond heeft.

De villa ligt duidelijk in het gebied waar de oude Romeinse weg wordt gezocht. De Hereweg is daarbij het meest noordelijk gelegen punt waar de weg gelopen kan hebben. De rest van het zoekgebied ligt zuidelijker. Wellicht kon men vanaf de villa uitkijken over de akkers in de helling en het hoger gelegen monument. Vanaf de locatie van het monument was vroeger het gehele gebied tot aan het Wormdal en de vicus Rimburch te overzien. Misschien was het monument zelf zichtbaar voor reizigers op de Romeinse weg die tussen Heerlen en Rimburch lag. Door de vondst van het grafmonument blijft ook de ligging van de Romeinse weg aandacht vragen. Nu er op grond van het Verdrag van Malta steeds meer onderzoek moet worden gedaan bij bouwprojecten is het niet uit te sluiten dat in de nabije toekomst toch weer nieuwe zaken in de bodem worden gevonden die ons wat meer duidelijkheid kunnen geven.

Jo Schiffelers.

Brouwers en brouwerijen

Bert van Laer

De geschiedenis van bier gaat minimaal terug tot de geschiedenis van Babylonië, Griekenland en Egypte enkele duizenden jaren vóór Christus. Ook de Romeinen, Galliërs en de Germanen beheersten de kunst om van graankorrels brood en bier te bereiden.

Naast het bakken van brood was het brouwen van bier letterlijk van levensbelang. In de middeleeuwen was water, door het ontbreken van rioleringen en door slechte hygiëne, vaak zwaar besmet met ziektekiemen. Bier was dan een veilige en lekkere volksdrank voor jong en oud. Voor het brouwen van bier bestaan ontelbaar verschillende recepten. In de vroege middeleeuwen werd het gerstebier gekruid met gember, jeneverbes en andere kruiden. Vanaf de dertiende eeuw werd hop gebruikt bij de bereiding van bier waardoor de typische smaak van het bier ontstond.

Met de uitvinding van de koelmachines in de negentiende eeuw, kwam het brouwen van bier in een stroomversnelling. De brouwerijen werden steeds groter en het aantal brouwerijfamilies liep drastisch terug.

Bij genealogisch onderzoek komen we met grote regelmaat in vrijwel alle dorpen en steden brouwerijen en stokerijen tegen. Evenals bij molens was het recht op het hebben van een brouwerij soms afgeleid van de "heerlijke rechten". De familierelaties van brouwerijfamilies ontstonden meestal niet per toeval. Verbindingen met molenaarsfamilies en eigenaren van grote boerenbedrijven lagen voor de hand. Met grote regelmaat zien we ook dat brouwersfamilies gelieerd waren met de scholtissen, schepenen en burgemeesters.

De sectie Genealogie van het LGOG beschouwt het als een uitdaging om, door middel van een project het fenomeen **Brouwers en brouwerijen** in beeld te gaan brengen en daarbij het genealogisch onderzoek een impuls te geven.

Dit zou dan als volgt gestalte moeten krijgen:

- Het samenbrengen van leden die stamboomonderzoek doen en die voorouders tegengekomen zijn als "brouwers of stokers",
- In samenwerking met LGOG-Kringen het stamboomonderzoek door middel van lokale bijeenkomsten ondersteunen. Daarbij zullen de leden advies ontvangen hoe verder onderzoek aan te pakken,

- Daadwerkelijke medewerking geven bij het publiceren van de resultaten van het onderzoek in het Limburgs Tijdschrift voor Genealogie (LTG) en andere publicaties van het LGOG.
- In 2005 organiseren van enkele lezingen en contactdagen met als thema **"Brouwers en Brouwerijen in Limburg"**. Daarbij worden de resultaten aan het brede publiek uitgedragen. Daarmee moeten dan ook weer nieuwe contacten ontstaan voor vervolgonderzoek.

Oproep:

Het bestuur van de Sectie Genealogie v/h LGOG roept haar leden op, die bij genealogisch onderzoek "brouwers, brouwerijen en/of stokerijen" zijn tegengekomen, mee te gaan doen aan een project voor verder stamboomonderzoek. De leden die bereid zijn mee te gaan doen zullen een uitnodiging ontvangen voor een aantal bijeenkomsten waarbij ondersteuning bij onderzoek gegeven wordt. De leden die mee wensen te doen aan dit project kunnen zich schriftelijk of per e-mail aanmelden bij:

Secretariaat SG-LGOG,
Randenborgweg 51,
6118 GJ Nieuwstadt
E-mail: hoofnstadt@home.nl

De bevrijding van Schaesberg.

(door J.J. Jongen uit Schaesberg in woord en beeld 1982)

Het was op vrijdag 1 september 1944, dat voor Schaesberg de gevolgen van de gebeurtenissen van 6 juni 1944 in Frankrijk merkbaar werden, die zouden leiden tot bevrijding van ons land. Op deze dag verschenen troepeneenheden van de Luftwaffe, die hier in zalen werden ondergebracht. Ze maakten niet meer de indruk bezeten te zijn van de onoverwinnelijkheid van enkele jaren geleden. Ze zagen er vrij gehavend uit, terwijl van een stramme discipline geen sprake meer was. Hun doen en laten verried grote zenuwachtigheid en haast. Op het eerste gezicht maakten hun voertuigen een vreemde indruk. Opgetuigd met takken, leek het wel een wandelend bos. Naderhand werd het mij duidelijk, dat deze camouflage diende ter beveiliging tegen vliegtuigen. Deze troepen kwamen rechtstreeks uit Normandië, op hun vlucht achtervolgd door de geallieerde luchtmacht. Hiervoor hadden ze blijkbaar schrik, hetgeen op te maken viel uit de vraag van een van de soldaten, of hier ook "Flieger" kwamen. Zodra maar iets van een vliegtuig te bespeuren viel, zochten ze dekking langs de huizen. Onder het rijden bevond zich steeds een soldaat voor op het spatbord van de auto om uit te kijken naar eventuele vliegtuigen. Naderhand, toen men hun vrees kende, gingen sommige toeschouwers, als auto's met troepen voorbijkwamen, naar boven staren en deden net of er vliegtuigen te zien waren, hetgeen onder die soldaten onrust veroorzaakten. Vanaf 1 september 1944 begon ook de algehele ontwrichting van de openbare diensten; de telefoonverbindingen waren reeds enige tijd verbroken, de treinen liepen onregelmatig en de bussen werden in beslag genomen om het terugtrekkende leger zoveel mogelijk in veiligheid te brengen. Dit alles konden de voortekenen zijn van grote gebeurtenissen die gingen komen. De verwachtingen waren hooggespannen. Waren de op vrijdag gearriveerde troepen nog ondergebracht kunnen worden in zalen (Streperkruis en Timpe), zaterdag was de toeloop van soldaten zo groot, dat ook de scholen werden gevorderd, waardoor het geven van onderwijs moest worden gestaakt. Er ontstond nu ook grote bedrijvigheid onder de hier wonende Duitse burgers en vooral onder de "Schutztruppen". Zondag 3 september vertoonde eenzelfde beeld. Vrachtwagens volgepropt met militairen, die uit de richting Heerlen kwamen en verwoede pogingen ondernamen om de 'Heimat' binnen de korst mogelijke tijd te bereiken. Velen zochten ook een schuilplaats in

onze bosjes. Plekjes, waar men nooit vermoed had, dat er een auto zou kunnen komen, werden opgezocht – over onmogelijke wegen, door struikgewas heen en tussen bomen door. Het Kapellerbos, dat in 1940 tal van huifkarren had moeten herbergen, was thans weer bevolkt, echter nu met door takken bedekte auto's. Ook het Streeperbos en de Molt werden als schuilplaatsen benut. Waar men zijn schrede ook heen wendde, overal waar bomen en struiken hen aan het spiedend oog vanuit de lucht onttrokken, waren auto's gestationeerd. Intussen deden de hoopvolste geruchten de ronde: de Amerikanen zijn al in Luik. Thans leefden we echter niet alleen meer van geruchten, doch tevens wat we met onze eigen ogen konden waarnemen. 's Middags tegen een uur of vijf trokken de Duitse burgers, meestal vrouwen, naar het "Braune Haus" aan de Heerlerweg. Velen kwamen er met betraande ogen na een uur weer vandaan. Gauleiter Dohm had hen aangezegd, dat ze zich gereed moesten maken om het land te verlaten. Voor ons was dat een goed teken, echter niet bijzonder geruststellend, daar dit de gedachte inhield, dat ons gebied tot gevechtsterrein zou worden verklaard. Desondanks was er allerwege blijdschap. Ook het feit van het instellen van de avondklok – om 8 uur moest iedereen binnenshuis zijn – drukte de stemming niet. Op deze dag begon ook de jacht op mannen en jongens, die verschansingen moesten gaan opwerpen en eenmansputten graven ten noorden van de Geul. Schaesbergenaren die zich in Heerlen bevonden werden opgepikt en meegevoerd in gammele autobussen. Ze hebben moeten graven totdat hun Duitse bewakers, na enkele dagen, uit vrees voor geallieerde bommenwerpers en jachtvliegtuigen, de benen namen. Van deze gelegenheid maakten de "grondwerkers" gebruik om eveneens te verdwijnen. Maandag 4 september lag het hele economische leven lam. De mijnen waren door "Schutztruppen" bezet, treinen en bussen liepen niet meer en de scholen waren gesloten. Het was algemene ontredde-ning, echter met goede vooruitzichten. Bij een bezoek aan Heerlen op maandag 4 september, trof ik ook daar overal groepen mensen aan, die hoopvolle gesprekken voerden. Blijkbaar hadden ze ook hier hun dagelijkse bezigheden in de steek gelaten om getuige te zijn en te genieten van het zo lang verwachte gebeuren: de terugtocht en de bevrijding. Op die dag ontving ik ook de laatste regelmatige post uit het noorden n.l. een brief van inspecteur N., waarin ik met ontslag uit mijn betrekking werd bedreigd. Intussen hield de stroom van terugtrekkende militairen aan, die opgestuwd werden in de grensgemeenten, daar de grens voor iedereen gesloten was en ook de

troepen deze niet mochten passeren. Pas in de late namiddag kregen de militairen verlof om Duits grondgebied te betreden. Op deze dag staakte tevens de "surrogaatburgemeester" Simons van Schaesberg zijn ambtsbezigheden. 's Morgens was hij nog op het gemeentehuis, maar tegen de middag verdween hij om niet meer op zijn post terug te keren. De grond onder zijn voeten werd hem te heet. Hij zou zelfs zijn huis verlaten hebben. De Duitse autoriteiten eisten van hem 200 Schaesbergse mannen tussen 17 en 55 jaar aan te wijzen om behulpzaam te zijn bij het aanleggen van versterkingen. Van deze personen moet hij een lijst overleggen. Aangezien niemand van de ambtenaren aanwezig was om dit aantal uit te zoeken en aan te wijzen, belastte hij een NSB-er uit Nieuwenhagen hiermee. Deze was sedert korte tijd tewerkgesteld op de afdeling Sociale Zaken en belast met de werkzaamheden van de Volksdienst. Het werk schoot slecht op. Op maandag 4 september kreeg de "surrogaatburgemeester" de lastgeving, dat de lijst bij hem aan huis zou worden afgehaald. Het overzicht was vanzelfsprekend niet klaar. Blijkbaar bevreesd voor represailles, verdween hij van het toneel en dook onder. De volgende dag, dinsdag 5 september, vertoonde eenzelfde beeld. De mensen leefden in een roes van vakantiestemming. Ondanks de uitvaardiging van het standrecht, dat samenscholing verbood, trof men overal groepjes mensen aan, die de toestand bespraken en vooral geruchten lanceerden. Hier was dit gebeurd en daar dat. 't Ene verhaal klonk nog ongeloofwaardiger dan het andere. Echter alle waren beloftevol en hoopgevend. In iedere plaats hadden de Duitsers mensen gerekwireerd om versterkingen op te werpen. Overal werden fietsen en andere vervoermiddelen in beslag genomen en meegevoerd. Niettemin besloten mijn broer en ik per fiets naar Nyswiller te gaan, waar de Duitsers in volle terugtocht zouden zijn. Aan Drievogels was 't bijzonder druk. Een militair-verkeersagent controleerde de papieren van de soldaten. Geen enkele wagen met militairen werd doorgelaten richting De Locht. Deze dirigeerde men in de richting van Simpelveld ook al waren ze daar vandaan gekomen. In de buurt van de Beitel gekomen, werd onze aandacht getrokken door een aantal mannen, die papiertjes die op de grond lagen, opraapten en lazen. Het bleek een "Aufruf" te zijn van General Feldmarschall Model, gericht aan "die soldaten des Westheeres", waarin voor het eerst een Duitse nederlaag werd toegegeven. Teneinde het gevaar voor persoon en fiets zo klein mogelijk te maken, zetten we onze reis voort via Bocholtz, alwaar men ons afraadde verder te rijden. Toch gaven we hieraan geen gehoor. Op

de weg bij Baanderheide was het zeer druk; een prachtig gezicht al die haastig aan- en afrijdende voertuigen. Aan de linkerkant van de weg waren mannen bezig met graafwerkzaamheden, meestal voorbijgangers en toeschouwers, die men aangehouden had. In Nyswiller verwonderde men er zich dan ook over, dat wij aan een zelfde lot waren ontkomen. Op de weg Maastricht-Aken was het zeer druk en er heerste een geladen spanning. Allerhande troepenonderdelen met een grote verscheidenheid aan voertuigen bevonden zich op en langs de weg. Iedere ruimte langs de kant was door voertuigen ingenomen, de opritten, weilanden en zijstraten had men gebarricadeerd. Op een plaats bevond zich een wagen, die goed voorzien was van levensmiddelen en dranken, zoals Franse cognac en dito wijnen, waaraan soldaat en burger zich blijkbaar te goed deden. Toen we ons in de richting van Vaals wilden begeven, wees men ons op een groepje militairen. Ze waren te voet en er blijkbaar op uit om zich ook een voertuig te verschaffen, waarbij ze het voornamelijk op fietsen gemunt hadden. Het leek ons raadzaam rechtsomkeer te maken. Veiligheidshalve lieten we onze fietsen achter op de Nijswillerhoeve en vervolgden onze weg te voet naar het dorp, dat volgepropt was met militairen van de meest verschillende onderdelen. Het geheel maakte een gedesillusioneerde indruk en getuigde van een overhaaste en verwarde vlucht. Van de rustpauze maakten velen gebruik om toilet te maken, een en ander in orde te brengen of om te slapen. Toen ik van een dergelijk tafereeltje een foto maakte moest op last van een luitenant mijn filmpje worden vernietigd. Bij het verlaten van Nyswiller keerden de burgers, die hadden moeten graven, terug, waardoor er geen gevaar meer bestond op de thuisweg nog aan het werk gezet te worden. We kozen daarom de grote weg. Na thuiskomst kregen we de mededeling, dat we iets hadden gemist. Ook hier was het een drukte van belang geweest, die nog steeds aanhield. Het was een droevige, voor ons echter verheugende terugtocht van een groot leger, dat we vier jaar geleden in alle pracht en praal hadden zien oprukken. "Stolz und stramm, siegesbewusst", met een macht aan materiaal, alles even mooi en tot in de puntjes verzorgd. Welk een verschil met nu: een vrijwel ordeloze troep, zonder veel drukte en met een samenraapsel van vervoermiddelen bestaande uit enkele legerwagens en tanks, die hen overgebleven waren, aangevuld met vrachtauto's, motoren, fietsen en allerhande soorten ander rijdend materiaal, dat ze op hun terugweg van Frankrijk, België en ons land hadden weten te bemachtigen. Men zag naast vrachtwagens, bestelauto's en personenauto's ook oogstwagens,

boerenkarren, melkwagens en handkarren. Bij deze laatste categorie was het niet zelden, dat burgers verplicht werden om als voerlui de terugtocht mee te maken. Als enige troost konden zij zich vleien met de hoop, dat ze voertuig en trekdier weer mee konden terugnemen. Ook kon men zien, dat achter wagens met twee paarden bespannen, twee reserve paarden meegevoerd werden. Ze maakten jacht op alle hier nog aanwezige voertuigen. Alles werd opgeëist en speciaal gemotoriseerde middelen van vervoer waren gewilde objecten. Slechts weinigen ontsnapten aan hun greep. De N.S.B.-ers hielpen een handje mee bij de opsporing ervan en vooral bij de aanwijzing van autobezitters. Niets was meer veilig op de weg. Dagenlang hield de doortocht van de "abgekämpfte Sieger" aan; als in een film trokken ze aan ons voorbij, met de grootste voldoening, maar zonder die te uiten, gadegeslagen door de thans "werkeloze" bevolking. Ondanks het verbod van samenscholingen – niemand gaf meer acht op de naleving van de vele ge- en verboden – stonden in de buurt van de Streep de hele dag door honderden het komen en gaan te aanschouwen van het leger-op-de-vlucht, dat alle sporen droeg van haast en waarvan de kracht uitsluitend nog school in hard schreeuwen. Maar van al de toeschouwers was niemand genegen de Duitsers ter wille te zijn. Als men de weg vroeg, zweeg iedereen en deden net alsof ze het niet konden verstaan. Een soldaat ergerde zich hierover en liet nog eens horen, dat "Übermensen" het brullen nog niet hadden verleerd. Maar ook dat hielp hem niet. Zelfs niet de bekentenis: "Ich habe noch niemanden gefressen, den ich den Weg gefragt habe". Toch kreeg men ook soms medelijden met soldaten, die afgemat van de lange voetreis zich over de weg voortsleepten om toch nog de "Heimat" te bereiken. Een zielige indruk maakten ook de huifkarren, die in lange rijen naar de grens trokken. Welk een tegenstelling met de steeds chique auto's, waarin de hoge officieren zich huiswaarts spoedden. Dat was het beeld dat de eerste week van september 1944 in hoofdzaak vertoonde. Daarnaast beleefde we in die week de uittocht van de hier wonende Duitse burgerbevolking en de N.S.B.-ers. Reeds maandag 4 september wachtte op de hoek Heerlerweg-Ruiterstraat een groep met koffers en pakken beladen op een bus, die hen naar "veiliger" oorden zou brengen. Ofschoon we hen, die ons gedurende ruim 4 jaar hadden doen voelen dat zij het voor het zeggen hadden, met genoegen zagen verdwijnen, was het toch een aangrijpend toneel om die hoofdzakelijk vrouwen en kinderen te zien vertrekken. Het overgrote deel van hun hebben en houden

moesten ze achterlaten. Alleen het allernoodzakelijkste kon worden meegenomen. Vanuit het gastvrije Nederland gingen zij in weinig comfortabele bussen of overvolle treinen naar een onbekend oord op de Lüneburgerheide. Oorspronkelijk waren er blijkbaar weinig die aan het bevel tot evacueren gevolg wilden geven; ze hadden immers niets gedaan. Na enkele dagen echter, toen hun voormannen verdwenen en hen aan hun lot overlieten, kozen de meeste toch maar voor de veiligheid boven de dreiging die hen boven hun hoofd hing. Ook de N.S.B.-ers vertrokken. Voorlopig bracht men hen onder op Rolduc. Enigen van hen zijn nog eens een kijkje komen nemen, doch men waagde het niet te blijven overnachten. Intussen verwachtten iedereen spoedig de bevrijding. Men hoopte dat de Amerikanen – na het breken van het verzet in Normandië en Bretagne – met dezelfde vaart als de verovering van Frankrijk en België naar ons land zouden doorstoten. Men was er van overtuigd dat ze reeds de Maasvallei hadden bereikt. Er waren al voorbereidselen gemaakt om de bevrijders luisterlijk te ontvangen. De nationale driekleur, ruim vier jaren in een hoekje van een kast noodgedwongen opgeborgen, werd alvast voor de dag gehaald. Ook de “ondergedoken” radio’s, waarnaar men slechts in het geheim had kunnen luisteren, kwamen weer tevoorschijn. Maar er gebeurde niets! En ook de volgende dagen niet. Er bereikten ons berichten, dat de Duitsers in de buurt van Luik felle tegenstand boden en dat het gebied tussen Maas en “Westwal”, de “onneembare” verdedigingslinie langs de Duitse grens, zwaar verdedigd zou worden. Dat bracht onrust onder de bevolking. Wat ging er allemaal gebeuren, als dit gebied tot gevechtsterrein werd verklaard? Een ander aspect, waar men zich zorgen over maakte, was de voedselvoorziening. Zeker als het tot gevechten ging komen. Daar de stagnaties in het verkeer, reeds in de voorafgaande weken, was de aanvoer nagenoeg nihil. Als enig redmiddel zou kunnen dienen een voorraad aardappelen. De rootijd was zo langzamerhand aangebroken hiervoor. De weinig landbouwers, die dit werk reeds gedaan hadden, kregen een grote toeloop van mensen. Om zoveel mogelijk mensen ter wille te zijn verkochten zij ze aan huis in partijtjes van 5 en 10 kg. Vanzelfsprekend kreeg niet iedereen zijn part. Gedreven door een panische angst, trokken thans de mensen zelf er op uit om op eigen houtje te gaan rooien. Een perceel van 2½ ha., gelegen aan de Kakertsweg, en toebehorend aan de Heidemaatschappij, kreeg het eerst een beurt. Toen maar iemand de stoute schoenen had aangetrokken, volgden er spoedig meer. Op een gegeven ogenblik zag het er zwart van

de rooiers. Ieder wilde zijn deel. Op een dag werden 50.000 kg. aardappels uit de grond gehaald, die zonder betaling in de kelders van de bevolking verdwenen. Hetzelfde deed zich ook elders voor. Men rooide de aardappelen ondanks de protesten van de eigenaars, die vaak met een afranseling werden bedreigd. Andere telers verkochten ze in het veld. De kopers rooiden ze dan zelf en betaalden per gewichtseenheid of per oppervlaktemaat. De aardappelen, die als wintervoorraad hadden moeten dienen, brachten nu de burgerij ze voor zich had opgeëist had, de voedselvoorziening danig in gevaar. Intussen wachtte iedereen op de nadering van de Amerikanen. Dat ze in de buurt waren wisten we: Eysden was reeds vrij. Een employé van de P.L.E.M. had vanuit Schaesberg een telefoongesprek gevoerd met de vrouw van de vertegenwoordiger van de Maatschappij aldaar. Zij had de eerste Amerikanen de hand gedrukt. Maar verder nieuws kon niet worden verkregen; wel veel geruchten. Ook van activiteiten was niet veel te merken: geen kanongebulder en weinig bedrijvigheid in de lucht. De oorlog scheen nog ver weg. Zou dit de stilte voor de storm kunnen betekenen? In de namiddag werd het weer levendiger, in de verte hoorde men kanongebulder, dat naderbij scheen te komen. Er werd gevochten aan de noordelijke oever van de Geul. Tenslotte werd mitrailleurvuur hoorbaar, blijkbaar op de hoogte van Ubachsberg. Men werd zenuwachtig. De Amerikanen werden met ongeduld verwacht, maar men vreesde in de vuurlinie te komen. Ook de hier nog aanwezige kleine afdelingen Duitsers vertoonden tekenen van onrust. De grote stroom in de richting van de grens had opgehouden. Nog troepjes infanterie, in wanorde, kwamen uit de richting Heerlen, zoekend naar een vervoermiddel. Ze maakten vergeefs jacht op fietsen en auto's. Als achterhoede arriveerde de trots van de 3e compagnie, 16e regiment, bestaande uit drie vrachtwagens, waarvan een op sleeptouw. Ze zochten een onderkomen onder de poort van mijn overbuurman. Het mitrailleurvuur uit de zuidelijke richting hield de hele namiddag aan en in het Schifflerveld werden vluchtende Duitse soldaten gesignaleerd. Donderdag en vrijdag vertoonden hetzelfde beeld. Er waren nog maar weinig Duitsers in de omgeving; er was kanon- en mitrailleurvuur in de verte; alle werk lag stil en iedereen verlangde naar nieuws, dat er echter niet was. Vrijdag 15 september, ontvingen we tegen het middaguur bericht van een familielid uit Grotenrath (op 8 km afstand in Duitsland gelegen), dat de grens open was en of we niet wilden overkomen. Er waren geen Zollbeambten meer en ook geen andere controle. In de loop

van de namiddag begaf ik me met mijn vrouw op weg naar de grens en daar constateerden wij dat de douanepost Scherpenzeel verlaten was maar dat in het dorp zelf nog SS-ers waren. Om deze te ontlopen namen we onze weg door het veld langs de Heihof (of Kaninshof). In Grotenrath heerste grote ontsteltenis. Bij mijn familie hielden een tiental oudere mannen (alle weerbare mannen waren onder de wapenen) een soort "krijgsraad". De SS had bevel gegeven dat het dorp geëvacueerd moest worden en dat de bewoners met have en goed over de Rijn moesten trekken, maar deze weigerden. Die morgen was een laatste bevel gekomen: Als ze niet vrijwillig wilden vertrekken, dan zou het met geweld gebeuren. De vergaderden waren vast besloten niet te gaan en zich desnoods met schoppen en riekten te verzetten. Ze werden in hun houding gesterkt door het geluid van ontploffingen in de nabijheid, dat de nadering van onze, maar ook van hún bevrijders scheen aan te kondigen. Naderhand bleek echter, dat de ontploffingen het gevolg waren van de vernieling van de wissels op het spooreplacement te Heerlen; overigens voorbereidingen voor de aftocht. Mijn familie had nog een probleem: ze hadden een vet varken en er was in heel het dorp geen slager meer te vinden. Of een neef, die slager was, niet kon overkomen? Tijdens ons verblijf in Grotenrath arriveerde er een nicht, Gretchen uit Ratheim. Ze was daar onderwijzeres en kwam per fiets naar huis, want het onderwijs was gestaakt. Op haar weg, die over Roer en Wurm leidde, had zij geen soldaten meer gezien; ook de bunkers van de Siegfriedlinie waren verlaten. Hieruit zou men moeten afleiden, dat de Amerikanen de volgende dagen zonder tegenstand hadden kunnen doorstoten indien ze niet bij de grens hadden halt gehouden. Op onze terugweg uit Grotenrath waren wij getuige van een aanval van lightnings op de mijn Carolus Magnus te Merksteijn. In de laatste dagen van de week werden onze mijnen door de Duitsers geplunderd en werden waardevolle machines weggevoerd. De gouwleider van Schaesberg H., liet zijn suikergroothandel onbeheerd achter. De voorraad werd een goede buit voor de kinderen, die het al lang zonder snoepgoed hadden moeten stellen. Zaterdag, 16 september, was weer een dag vol spanning. De Duitsers schenen zich op verdediging voor te bereiden om de aftocht te kunnen dekken. Ze legden mijnen ("Tellerminnen") op de brug bij het kruispunt in de streep. 's Morgens fietsten neef Harrie, de slager, met mijn zoon Pierre naar Grotenrath om het varken te slachten. Tegen de middag kwamen ze terug met een vracht vlees, die toen bijzonder

welkom was, want de bevrijding betekende nog niet het einde van het gebrek aan levensmiddelen.

Tegen een uur of tien verscheen neef Johan uit Grotenrath met een kar, gespannen met een os, volgeladen met koffers en zakken. Hij vertelde, dat gisteren na ons vertrek, de "Grüne Polizei" was teruggekeerd om aan te zeggen, dat alle inwoners de volgende morgen het dorp moesten verlaten en de Rijn over trekken. Daar de grens open was wilde hij een en ander bij ons in veiligheid brengen. Wat hij meebracht was een kleine kamer vol: een aantal koffers (die al hadden klaar gestaan voor de evacuatie), zakken meel, een pot boter, vlees en andere zaken. In zenuwachtige haast werd alles afgeladen. Voor os en kar werd een onderkomen gevonden bij mijn zwager die in de buurt van de Ingwie woonde. Overigens verliep de zaterdag vrij rustig. Van geschutsvuur hoorde we niet veel; vliegtuigen zagen we maar weinig en veel Duitse soldaten waren er ook al niet te bespeuren. De daarop volgende nacht was, tegen alle verwachtingen in, zeer rustig en ook de zondagmorgen. Uit veiligheidsoverwegingen waren de H. Missen vervroegd, om 6, 7 en 8 uur. Na de laatste H.Mis trokken Duitse troepen door de insnijding van het spoor in de richting van Heerlen en posteerden zich langs de spoordijk tussen Schaesberg en Heerlen. Dat wees er op, dat zij de Amerikanen verwachtten. Tegen de middag waren veel vliegtuigen in de lucht, hetgeen de spanning verhoogde. Daarna kwam het bericht dat de Amerikanen reeds in Terwinselen waren. Mijn neef Frans was er geweest en had ze gezien. Er vormden zich groepjes mensen op straat die de komende dingen bespraken tot het bevel kwam: "Strassen frei!" Tegen een uur verschenen, als opgejaagd wild, uit de richting Heerlen een aantal auto's, die stopten tussen de Ruitersstraat en het kruispunt Streep. Uit één der auto's stapten drie soldaten die onze tuin binnen kwamen. Daar plaatsten ze 'n toestel, terwijl ze ons geboden in huis te gaan, daar wat ze deden "geheim" was. Ik dacht, dat ze er een machinegeweer gingen opstellen en dat er gevochten zou worden. Ik werd in die mening gesterkt door een aantal officieren die op de weg, hevig gesticulerend, blijkbaar krijgsraad hielden. Later bleek dat het toestel een radiozender was. De Funker die zo geheimzinnig deden, werden spoedig gemeenzaam en lieten zich zelfs fotograferen. Het toeval wilde, dat de Funker nu zaten onder dezelfde kersenboom, waaraan in de vroege morgen van 10 mei 1940 Duitse soldaten een telefoonkabel bevestigden. Intussen wees alles op de nadering van grote gebeurtenissen: toenemend kanongebulder en mitrailleurvuur in de

nabijheid. Tegen drie uur werden we opgeschrikt door een geweldige ontploffing: de Duitsers hadden de spoorbrug van het miljoenenlijntje bij het eikenbos opgeblazen. Toen het tegen vier uur begon te regenen, verhuisden de Funker vanonder de kersenboom naar de veranda. Een der soldaten was zeer spraakzaam. Het was een Oostenrijker. Hij heette Josef Janisch en was koster in Rummelsdorf in Burgenland aan de Hongaarse grens. Hij vroeg of hij op de piano mocht spelen. Toen zei mijn vrouw ondeugend: "Als je speelt Wir fahren gegen England". Hij verheugde zich dat hij weldra weer naar de Mutter zou kunnen gaan, want hij meende dat de oorlog afgelopen was als de Amerikanen Duitsland zouden hebben bereikt. Tegen de avond verhuisde de Funker naar het Streperkruis. Daar niemand zich op straat mocht vertonen, waren wij van de buitenwereld afgesloten en hoorden dus geen nieuws. Dat veroorzaakte grote spanning. Tegen half tien begon een geweldig bombardement, zodat wij de kelder opzochten. We bleven er ongeveer een uur. Toen hield het bombardement op. Het bleef echter onrustig en daarom gingen we gekleed naar bed. De regen hield de hele nacht aan, maar tegen 7 uur s-morgens kwam de zon door. Zo begon de dag der bevrijding: maandag 18 september. Toen ik tegen half acht de tuin inging, was deze vol Duitse soldaten. Er was appél en ze kregen instructies. Uit hun strakke gezichten en hun zwijgend voor zich uit staren bleek de ernst van het ogenblik, want zij zouden in het vuur moeten. Tegen tien uur verlieten ze de tuin en betrokken hun stelling in het Streperbosje langs de Heerlense weg. Ook lagen er Duitsers langs het spoor, in de volkstuintjes bij de Kapelleberg en bij Terwinselen. Het begon kritiek te worden: elk ogenblik kon het gevecht beginnen.

Weldra hoorden we mitrailleurvuur en ontploffingen van granaten. Daarom werd de kelder opgezocht. Het verblijf daar viel ons erg lang en de een na de ander ging weer naar boven. Het schieten bleef echter voortduren en om een uur vonden wij het toch raadzamer de kelder weer op te zoeken. Mijn vrouw was nog druk bezig in de keuken met het vlees van het varken dat mijn zoon had meegebracht. Dan om half twee een geweldige slag: een granaat ontplofte in de nabijheid, het huis schudde op zijn grondvesten. Daar tuimelden er een paar de trappen af: mijn vrouw en zoon Jo, beiden bleek van schrik. Pierre was er niet. Waar was die? 'n Tweede en derde granaat ontploften, gevolgd door rinkelen van glas, vallende kalk en stenen. Wat was er gebeurd? Stond het huis er nog? Waar was Pierre? Er volgde een pauze. Jo ging tot boven aan de trap en riep Pierre maar hij kreeg geen antwoord. Hij riep

nog eens en eindelijk verscheen Pierre en kwam naar beneden. Toen de eerste granaat viel had hij dekking gezocht onder 't bureau en was daar blijven liggen. Nu zaten we met ons viere in de kelder en luisterden naar het fluiten van de granaten. Het waren spannende ogenblikken die verliepen eer de inslag kwam. En telkens vroeg je je angstig af: waar zal die terecht komen? En als de ontploffing had plaats gehad, gevolgd door rinkelende, krakende en vallende geluiden, was de vraag: hoe zal het huis er uit zien? Zou niemand getroffen zijn? Het zullen 25 à 30 granaten geweest zijn die rondom ons huis, bij het kruispunt van de Streep, gevallen zijn. Tegen twee uur werd het stil. We hoorden geen ontploffingen noch andere geluiden meer. Voorzichtig verlieten we de kelder. Het huis stond er nog, zonder merkbare schade. Op straat was het stil. De Duitsers waren verdwenen, maar er waren ook geen Amerikanen te zien. Langzamerhand gingen meer deuren open en kwamen mensen op straat. Het ware blijde gezichten, die men zag. Men wenste elkaar geluk, want we waren bevrijd! De Duitsers waren weg! Waar blijven de Amerikanen. Een fietser meldt hijgend: "Ze komen! Ze zijn al aan de mijn!" Intussen verschijnen de vlaggen, die al lang klaar lagen. Men wil de bevrijders feestelijk ontvangen. Eindelijk tegen drie uur komen de eerste Yanks aan, heel voorzichtig met het geweer in de aanslag. Ze vertrouwen het nog niet. Er konden nog "snipers" (sluipschutters) zijn. Eigenlijk zijn ze van het enthousiasme waarmee ze ontvangen worden niet gediend. Ze hebben een ernstiger taak. Maar ze ontkomen niet aan de begeestering en moeten zich het welkom laten welgevalen. Tegen vier uur verschijnt de infanterie, die aan beide zijden van de straat zich langzaam voortbeweegt. Onbeschrijfelijk zijn de tonelen, die zich thans voordoen. Iedereen tracht de bevrijders duidelijk te maken hoe welkom ze zijn en hoe blij wij zijn. Welk een verschil met de Duitsers: geen schreeuwende commando's. Het gaat alles geluidloos. Het schoeisel symboliseert de tegenstelling: geen laarzen met spijkers, die opschudding verwekken, maar gummizolen, die geluidloos voorbijglijden. Men voelt zich weer vrij. Kon men de blijdschap en dankbaarheid aan de Amerikanen maar duidelijk maken, doch slechts enkelen kennen een woord Engels. Men onthaalt ze en zij zelf zijn gul met sigaretten, een zeldzaam geworden artikel. Meisjes vragen om handtekeningen en adressen. Soldaten tonen grote belangstelling voor kinderen: misschien denken ze aan hun eigen kroost. Ze laten zich fotograferen met een kind op de arm. Door het heuglijk gebeuren van de bevrijding werd weinig aandacht geschonken aan de gevolgen van de

strijd, die in de vroege namiddag had plaats gehad. Gelukkig viel er onder de bewoners van het dorp maar een slachtoffer te betreuren nl. de weduwe van den Elzen-Kerkhofs, wonende Hoofdstraat 139. Toen ze op straat hoorde roepen: Daar komen ze (en ze kwamen inderdaad aan de Ingwie), was ze uit de kelder naar buiten gekomen en werd door een granaatscherf dodelijk getroffen. De strijd om het dorp heeft, voor zover mij bekend, 2 Amerikanen en 3 Duitsers het leven gekost. De Amerikanen vielen op het Schiffelder voetpad, neergeschoten vanuit een huis aan de Verlengde Hoofdstraat. De Duitsers vielen op onderscheiden plaatsen. Een lag er in de weide achter de Ruitersstraat, met verbrijzelde ledematen, onder een afgeschoten tak van een boom. Toen de eerste Amerikanen de Pasweg opgingen, kwam er een in aanraking met een afgeknapte draad van de elektrische leiding, die nog onder stroom stond. Hij was bewusteloos, maar gelukkig konden de levensgeesten weer bij hem opgewekt worden. Een grote gebeurtenis was de komst van de eerste tanks. Ze kwamen over de Heugden. Daar het spoorwegviaduct door mijnen versperd was, hadden ze vanaf de Baanstraat de weg door het veld genomen en waren bij het Eikenbos de spoorlijn gepasseerd. Ook de jeeps werden met gejuich ontvangen. De Amerikanen namen bezit van het "Braune Haus" aan de Heerlenseweg, waar ze portret van Hitler zonder ceremonieel verwijderden. Intussen werden de radio's en andere kostbare zaken te voorschijn gehaald, die men voor de Duitsers verborgen had. Ze werden voor het raam tentoongesteld. Het bleef op de dag der bevrijding tot diep in de nacht druk op straat. Gedurende deze nacht was er veel activiteit in de lucht, maar de kelder werd niet meer opgezocht. De dag na de bevrijding, de 19de september, begon in feestelijke stemming. Het bericht van de doden, die bij de bevrijding gevallen waren en in het brandweershuisje lagen, temperde mijn blijdschap. Zij hadden voor ons hun leven gegeven. Zelfs de dode Duitsers kon ik niet dan met medegevoel beschouwen. Voor de gevallen Amerikanen werd een paar dagen later een uitvaartdienst gehouden. Ook werd de feestvreugde van de tweede dag der bevrijding getemperd door geruchten: de Amerikanen konden niet verder (inderdaad hielden ze aan de grens halt), ze waren bij Kaalheide teruggeslagen, Spekholzerheide was geëvacueerd, in Terwinselen had men de vlaggen moeten inhalen. Dit laatste was waar en 't geschiedde in de loop van de dag ook in Schaesberg, daar de vlaggen de positie van de Amerikanen aangaven. Er kwamen bezorgde gezichten. Maar de bezorgdheid verdween, toen tegen 12 uur een aantal tanks van 35 ton in de richting van Nieuwenhagen

reed. Ook werd op verschillende plaatsen geschut geplaatst, o.a. tegenover het gemeentehuis op de voetbalwei twee 10-inch kanonnen. In de namiddag maakte ik kennis met de Amerikaanse M.P. (Military Police). Ik was naar Heerlen geweest om eens te kijken wat daar te doen was. Op de terugweg maakte ik te Leenhof een foto van een tent, die in een wei stond. Naderhand vernam ik dat dit een militair hospitaal was. Ik werd aangehouden door twee M.P.-ers per jeep naar bioscoop Royal te Heerlen gebracht. Nadat ik mij gelegitimeerd had en de dochter van de bioscoophouder verklaarde mij te kennen, werd ik weer vrij gelaten. Maar mijn film werd vernietigd. Jammer van de opnamen, waarop historische momenten waren vastgelegd. En het was ook mijn laatste film. De dag was voor het gros der bevolking een feestdag: niemand werkte en er was veel volk op straat. Trouwens er was ook zoveel te doen. Het meest sensationele gebeuren was wel het in bewaring stellen van de N.S.B.-ers, de hier gebleven Duitsers en van Duitsgezindheid verdachte personen door de inmiddels gevormde O.D. (Orde Dienst), die als politie optrad en zich vestigde in het "Braune Haus". Ook de K.P. (Koninklijke Patrouille, gevormd uit ondergronds verzet) liet zich hierbij niet onbetuigd. De zaal van het Streperkruis werd als gevangenis ingericht. Op woensdag 20 september wilde ik eens gaan zien hoe het er in Grotenrath uitzag, doch toen ik op Duits gebied kwam, begonnen granaten over me heen te vliegen. De Duitsers zaten blijkbaar nog aan de overkant van de Worm. Ik staakte daarom mijn tocht. Des namiddags heb ik met mijn vrouw een wandeling door het dorp gemaakt om de gevolgen van het bombardement in ogenschouw te nemen. De schade viel nogal mee. Voornamelijk waren huizen in de buurt van de Streep, de Poststraat en aan het zuidelijk einde van de Hoofdstraat getroffen. Op de meeste plaatsen hadden daken en ruiten het moeten ontgelden, maar sommige gebouwen waren zwaar beschadigd. In de buurt van de Streep waren het huis van Schrouf, de Protestantse school, de garage Zdrojewski en het café het Streperkruis, waar aangebouwde stal en varken verdwenen waren, zwaar getroffen. In de Poststraat waren, zwaar getroffen de woningen van Boon, Driessen en Schreuder deerlijk gehavend en in de Bergstraat die van Dieriks, tot onbewoonbaar toe. In de Hoofdstraat waren het de boerderijen van Offermans, Bemelmans, Vorage en Wetzels en de Ingwie. De laatste kreeg vier voltreffers. Op onze wandeling constateerden we, dat alle weiden en open plaatsen ingenomen waren door tenten en allerlei oorlogsmateriaal van de Amerikanen. In de loop van de namiddag begonnen de kanonnen

tegenover het oude gemeentehuis te vuren. Het werd een gedonder, dat iedereen de angst om het hart sloeg en velen de kelder weer opzochten. Donderdag bood hertzelfde beeld: jeeps, vrachtwagens, kanonnen, tanks, toeschouwende burgers en gewichtig doende O.D.-ers. In de loop van de morgen bracht ik een bezoek aan de zaal van het Streperkruis, waar de geïnterneerden waren ondergebracht. De ene helft van de zaal was met stro bedekt en diende tot slaapgelegenheid. De andere helft was het dagverblijf, waar een honderdtal mensen zaten of stonden. Men zou een studie hebben kunnen maken van de houding der gevangenen. Het waren veelal bekenden voor mij. De ene keek verlegen, de ander onverschillig, een derde uitdagend. Een groepje zat rustig te kaarten. Ook waren er aardappelen aan het schillen. Een lid van de O.D. met als herkenningsteken een oranje band om de arm en een geweer op de schouder, hield de wacht. Des namiddags kregen we inkwartiering en wel een chieff-chaplain (hoofdalmoezenier). Elke dag kwam een vijftal chaplains bij ons in conferentie bijeen. Een ervan heette Kennedy. Daarnaast hadden we, vanaf de dag der bevrijding, des avonds soldaten op bezoek. Typisch voor de verhouding van blanken en negers was het volgend voorval. Er waren drie blanken op bezoek en zaten aan tafel. Daar komt een van mijn zoons met twee negers binnen. Zonder een woord te spreken staan de blanken op en gaan weg. De negers hadden geen lust om te gaan zitten en vertrokken ook. In de laatste tijd van de Duitse bezetting zag het er droevig uit met de voedselvoorziening. We hadden wel bonnen, maar er waren door gebrek aan aanvoer geen levensmiddelen te krijgen. Ook de komst van de Amerikanen bracht hierin geen verandering. Het duurde meer dan een maand, eer de distributie weer op gang kwam. Gelukkig profiteerden vele gezinnen van de Amerikaanse soldatenkeukens en aangezien er in de eerste tijd een keuken tegenover ons was, profiteerden wij er ook van. Dankbaar aanvaardde mijn vrouw een worst van een kilo of drie, die chaplain Kennedy voor ons meebracht. Met de komst der bevrijders was ook het gevaar voor oorlogsslachtoffers niet geweken. Zo vonden de kinderen van de familie Prickaerts op de Heerlenseweg de dood door splintergranaten bij het uitgaan van het lof te Leenhof op 13 oktober 1944 (zie bulletin 2004 nr 3). Ook begonnen in deze dagen de Duitsers hun vliegende bommen af te vuren die met een angstaanjagend gebrom aankwamen. Aanvankelijk kenden we de betekenis van deze geheel nieuwe geluiden niet, doch toen we wisten dat het vliegende bommen waren, verspreidden ze allerwegen schrik. Ofschoon het doelwit

Antwerpen en Luik was, kwamen er hier ook neer, o.a. aan de Drievogels, alwaar een huis in zijn geheel werd weggevaagd. De eerste weken na de bevrijding was het mooi weer, begin oktober trad een regenperiode in. Door de aarde, die tanks, vrachtwagens en jeeps uit de weiden en akkers waar ze doorreden, op de wegen brachten, veranderden deze in modderpoelen, die voor auto's en fietsen onberijdbaar werden. Een tijd van spanning maakten we door toen midden december het Ardennen-Offensief losbarstte. Het waren eigenlijk in figuurlijke zin donkere dagen: een dichte mist hing gedurende bijna 14 dagen over een groot deel van West-Europa. Aanzienlijke onderdelen van het Amerikaanse leger met allerlei oorlogsmateriaal verlieten Zuid-Limburg. We vreesden de terugkomst van de Duitsers. Tegen Kerstmis waren we weer gerustgesteld: het gevaar was geweken. Ook de chaplains waren met het leger vertrokken. We hebben geen van hen weergezien. In de maand januari 1945 boden de straten van Schaesberg weer een bijzonder beeld: de trottoirs aan weerszijden waren bezet met rechtopstaande granaten van een halve meter hoog, die dienden voor het offensief tegen de Wurm-Roer-linie, dat spoedig daarop volgde. Daarmee was voor ons de oorlog afgelopen en hernam het dagelijkse leven weer zijn gewone gang.

OPROEP

*Wij zijn als vereniging op zoek naar een
BedrijfsHulpVerlener (BHV),*

*Iemand die dus nu al bedrijfshulpverlener is of een cursus
wil volgen om dan voor de vereniging op te treden als
bedrijfshulpverlener.*

Interesse: Neem contact op met Stef Moonen.

E-mail adres

Als lid kunt u snel op de hoogte worden gebracht van het laatste nieuws van de vereniging bv informatie over lezingen etc.

Dit kan per e-mail. Hiervoor hebben we u e-mail adres nodig, u kunt dit doorgeven aan ons e-mail adres:

OCGL@home.nl

Komende activiteiten

Paleografie 14 juni aanvang 19.30 uur

Voordrachten en gedichten 30 juni 19.30

Open Dag 11 september vanaf 10.00 uur

Excursie Valkenburg 17 sept om 13.30 uur

Groenstraat en de Groenstraters in vroeger dagen.

Zangvereniging St. Rochus bestaat dit jaar 100 jaar.

Bij het 45 jarig bestaan in 1950 werd aan F.X. Schobben gevraagd om een bijdrage aan de toenmalige feestgids. Hieronder volgt zijn verhaal uit juli 1950.

Mij werd gevraagd om een bijdrage voor deze feestgids met betrekking tot het verleden van de Groenstraat. Gaarne voldoe ik aan dit verzoek, onder opmerking dat de geachte lezer op de sommige punten beknopte vorm van het verhaal gelieve te verontschuldigen. Aard en omvang van een gelegenheidsdrukwerk als deze gids laten nu eenmaal geen uitvoeriger behandeling toe, al is de stof nog zo interessant. Want interessant is het verleden van het dorp Groenstraat ongetwijfeld. Vast staat dat de plaats die eigenlijk slechts uit één enkele straat bestaat, reeds bewoond was in de Romeinse tijd. Bewijzen voor deze bewoning zijn ruimschoots in de oudheidkundige verzamelingen aanwezig. Met een verschuiving in de lengterichting valt het huidige straatdorp in grote trekken samen met het verloop ter plaatse van de beroemde Romeinse heerbaan, in het begin van onze jaartelling aangelegd van Keulen over Jülich, Rimburch, Heerlen, Maastricht en Tongeren lopend naar de Kanaalkust en Noord-Frankrijk. Deze oudste hartader van het verkeer in dit deel van West Europa kwam gedurende de Middeleeuwen opnieuw tot leven. Hierlangs richtte zich in die periode het opbloeiende handelsverkeer tussen de Rijn en de koopsteden van Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Toen dit verkeer hinder ging ondervinden van de toenmalige bewoner van het naburige Rimburchse kasteel, een der sterkste roofridderneesten tussen Maas en Rijn, was dit de oorzaak van keizerlijk ingrijpen en werd op diens bevel het kasteel verwoest door de hertog van Brabant. Na deze afstraffing hebben de kasteelbewoners de volgende eeuwen door steeds aan Brabants-Nederlandse zijde gestaan en heeft de burcht de rol vervuld van een egelstelling in het Wormdal tegen de naar een Maas-grens zoekende Guliks-Duitse aandrang uit het Oosten. Op de keper beschouwd ligt in de aangeduide functie van het Rimburchse kasteel de oorzaak van het feit dat ons gebied en zijn verre omgeving in later jaren niet Duits, noch Nederlands geworden zijn. Uit de middeleeuwse periode stammen ongetwijfeld ook de enige jaren

geleden en zeer onlangs nog aan het eind der Groenstraat en de Rötsch te voorschijn gekomen pottenbakkersovens. Het in deze ovens aangetroffen aardewerk dient te worden gedateerd als laat Karolingisch. Bestuurlijk gezien vormde de Groenstraat sinds ongeveer 1200 – gedeelte van het – vanuit de hoofdbank Ubach gezien – over de Worm, dus overworms gelegen deel van genoemde bestuurseenheid, die zelf weer een onderdeel was van het Land van 's-Hertogenrade, een der drie Landen van Overmaze en via deze behorende tot de vanuit Brussel bestuurde Brabantse, daarna Bourgondische later Spaanse en nadien Oostenrijkse Zuidelijke Nederlanden. Tot de Franse Tijd bezat Groenstraat een eigen dorpsbestuur, dat zetelde in boerderij Schnitzler. Sinds 1814 werd het dorpsgebied, met Waubach, de Rimburgse wijk Broekhuizen en een gedeelte van Nieuwenhagen, het z.g. Spaans Kentje, opgenomen in de tegenwoordige gemeente Ubach over Worms. (Uit het hiervoor geschrevene moge blijken, dat de schrijfwijze van deze gemeentenaam sedert 1814 eigenlijk foutief is; Ubach-Overworms zou taal en geschiedkundig juister zijn). Ofschoon strikt historisch gezien, de lotgevallen van de Groenstraat in een verder verleden dezelfde waren als die van overige plaatsen der omgeving, zo is het toch wel merkwaardig te constateren dat de volksaard der Groenstraters in later eeuwen sterke afwijkingen ging vertonen met de hunner mede-gemeentenaren. Blevén deze laatste meer honkvast, de Groenstraters daarentegen trokken de wereld in. Of een verklaring voor dit verschijnsel mede moet worden gezocht in de aanraking met en beïnvloeding door het levendig doorstromend verkeer in vroeger eeuwen zullen wij hier in het midden laten. Wij willen liever iets uitvoeriger stilstaan bij dit merkwaardig verschijnsel als zodanig: Duidelijk merkbaar in de jaren na 1700, vermoedelijk reeds daarvoor, begon de dorpsbevolking zich te richten op middelen van bestaan, buiten de streek gelegen. Zij gingen zich toeleggen op allerlei vormen van kleine handel. Haar werkterrein blijkt zij gestadig te hebben uitgebreid, tot ver in West-Duitsland, door België heen tot Noord-Frankrijk en in noordelijke richting naar het gebied der grote rivieren. Als grondslag voor deze handel diende het onder meer op het handweefgetouwen in de plaats zelf geweven linnen. Van welke betekenis deze handelsactiviteit in vroeger tijd voor het dorp is geweest moge blijken uit enkele cijfers welke ik daarover heb kunnen achterhalen. In het jaar 1796 waren in de Groenstraat, op een bevolking van bijna 100 gezinnen 43 gezinshoofden handelaar. Omstreeks 1830 vond ik in iets meer dan 100 gezinnen niet minder dan 115 gezinsleden,

die zich met een of andere vorm van reizende handel bezig hielden. Voor het naburige Nieuwenhagen stelde ik gelijksoortige verhoudingen vast. (De hierboven voor de reislustige geaardheid der Groenstraters veronderstellenderwijs geuite verklaring – de opwekkende invloed van het doorgaande verkeer in vroeger dagen – geldt ook voor de Nieuwenhaagse verschijnselen. De oude hoofdweg aldaar, de tegenwoordige “Heereweg”, vrijwel gelegen in het verlengde van de Groenstraat, valt daar ter plaatse ook in grote trekken samen, met de ligging van de aloude heerbaan uit de Romeinse tijd en Middeleeuwen). Het is trouwens opmerkelijk, dat in het verleden steeds nauwe familierelaties over en weer hebben bestaan tussen de bevolkingen van Groenstraat en Nieuwenhagen, terwijl dit slechts in veel mindere mate het geval was met die van het naburige Waubach. Met de Nieuwenhaagse handelsvrienden voelden men zich door aard en aanleg verbonden. Aan kermisviering b.v. met de bewoners van Waubach werd door de Groenstraters niet gedacht; deze hield men gelijktijdig met die van Nieuwenhagen. Toen in de tijd der zwavelstokjes de Nieuwenhagers een levendige huisindustrie hiervoor ontwikkelden (de schwégelsöppers van Nieuwenhagen) hebben hun Groenstraatse vrienden een grote rol gespeeld bij de verhandeling naar den vreemde van dit product. In de loop der jaren – de eerste sporen gaan terug tot omstreeks 1500 – hebben de Groenstraters ook een eigen geheimtaal ontwikkeld. Hiermee schiepen zij voor de beveiliging hunner handelsgesprekken tegen af luisteren door onbevoegden een afdoende bescherming. Deze typische kramertaal, het “Groenstraats-bargoens” – een interessant thema op zichzelf – vormde in de Nederlandse taalwetenschap herhaaldelijk een onderwerp van bestudering. (Winkler, Prof. J. van Ginneken, Dr, Endepols, Dr. Moormann). Als enigst bekende echte kramertaal binnen de tegenwoordige rijksgrenzen is het “Groenstraat-bargoens” in zijn woordvormen verwant met de drie andere in de nabijheid dezer grenzen ontstane kramertalen, nl. het Teuts van de Belgische Kempen, het z.g. Hennese-Flick van Breyel Duitsland (oostelijk van Venlo) en de Tiöttensprache of het Humpisch van Mettingen in Noord-Westfalen. In het Mettigse geval betreft het eveneens kleine kooplieden die omtrent het begin 1800 met handgeweven linnen de noordelijke provincies bereisden, alwaar ze de kernachtige naam van “fijndoekpoeppen” toegewezen kregen. Evenals uit de kleine handeltjes dezer bargoenssprekende plattelanders uit het gebied van Mettingen en omgeving later in 't land de grootste bedrijven der textielbranche zijn gegroeid (C&A,

Brenninkmeyer, Peek & Cloppenburg, Lampe, Vroom & Dreesmann, Voss, Kreymborg, Hollenkamp etc.) zo ontstond ook uit de pioniersgeest van een onzer Groenstraats-Nieuwenhaagse handelaarsfamilies een grootbedrijf, niet slechts van landelijke betekenis, doch uitgegroeid tot wereldformaat. Als kind der familie Jurgen werd op 7 augustus 1780 een zoon gedoopt die daarbij de voornaam Willem ontving. Zijn ouders waren Dionisius Jurgen en Maria Catharina Nelis, zijn grootouders van vaderszijde Josephus Jurgen en Anna Latten, de overgrootouders Dionisius Jurgen en Gertrudis Spierts. Als handelaar er op uit getrokken trouwde deze Willem Jurgen te Oss (Noord-Brabant) in 1801 met de daar woonachtige Henrica v. Valkenburg. Na zijn vestiging te Oss zette Willem zijn negotie in stoffen voort onder de boerenbevolking van Maas & Waal waarbij hij er op een gegeven moment toe overging voor zijn handelswaar boter in plaats van geld als betaling aan te nemen. Met deze boter opende hij een nieuwe handel en behaalde zodoende een dubbele winst. Toen hij in 1836 op 56 jarige leeftijd stierf werden zijn reeds tot aanmerkelijke bloei gekomen zaken voortgezet door zijn zoon, die bij zijn geboorte op 8 augustus 1805 te Oss werd ingeschreven onder de naam Anton Jurgens". Ofschoon de stoffenhandel nog is voortgezet tot omstreeks 1870, zijn toch de zaken gedreven onder de naam "Firma Anton Jurgens Boterhandel" geleidelijk de hoofdzaak geworden. Binnen enkele tientallen jaren schijnt de eigenaar tot grote welstand te zijn gekomen; omstreeks 1840 vonden wij hem te Oss vermeld als lid van de gemeenteraad en kerkbestuur en president van het armbestuur. Weer enkele tientallen jaren later, na 1871 bereikten zijn zaken een voor die tijd formidabele omvang. In dat jaar waagde Anton Jurgens een stap, die een revolutie zou ontketenen in de botervoorziening in het algemeen. Na van de Franse ingenieur Megès-Mouriés de patentrechten te hebben gekocht van diens uitvinding tot vervaardiging van een kunstboter uit gedeeltelijk plantaardige bestanddelen - waaraan later de naam margarine werd gegeven - werd de handel in het natuurproduct verwisseld met de fabricage van kunstboter. De snelle groei van deze affaire kan het best worden geïllustreerd met een paar cijfers: Werd in 1871 begonnen met 60 arbeiders, in 1880 waren dit er reeds 160 en in 1892 bedroeg dit aantal reeds 264. In 1910 werkten Anton Jurgens Magarinefabrieken N.V. met een volgestort kapitaal van 12.000.000,00 gulden en bezat men 9 grote fabrieken in Nederland, België, Duitsland, Oostenrijk en Rusland. In de verschillende bedrijven werkten 2400

arbeiders, de centrale kantoren en filialen hadden 800 beambten in dienst, terwijl 1500 reizigers en agenten voor de verkoop zorgden. Na 1920 ging het Jurgens-concern een fusie aan met van den Bergh's Margarinefabrieken – de Margarine Unie – waaruit in 1928, door samensmelting met de Engelse Lever Brothers Ltd. De bekende Unilever ontstond, een der grootste financieel-economische wereldmachten van onze moderne tijd. Men zal moeten toegeven, dat wij niets teveel zeggen met de bewering, dat op de bodem van dit wereld-concern een bewonderenswaardig stuk Groenstraats-Nieuwenhaagse pioniersgeest verankerd ligt. Thans teruggekeerd tot de Groenstraat zelf kan worden opgemerkt, dat dit eenvoudige straatdorp aan de Oostrand van Zuid-Limburg in zijn uiterlijk aanzien slechts zeer weinig heeft kunnen vasthouden van de in vroeger jaren daarvan uitgestraalde energie. In 't verleden waren de economische omstandigheden dezer omgeving nu eenmaal zó, dat de meest ondernemende naturen, eenmaal uitgevlogen en elders meer mogelijkheden tot ontplooiing voor hun talenten vindend, niet meer op het oude nest terugkeerden. Dit te constateren doet niets af aan de waardering voor een energiek voorgeslacht, integendeel, het vermag het respect voor de daadkracht ervan slechts verhogen. En dit temeer als wij zien, dat ook nog in het heden de naar elders verplante loten van echt-Groenstraatse stam, op verschillend gebied het van hun voorgeslacht geërfd doorzettingsvermogen niet verloochenen. Nog niet zo lang geleden werd de zoon ener elders tot eer en aanzien gekomen koopmansfamilie van Groenstraatse herkomst 'n – overigens niet aanvaarde – ministerszetel aangeboden. Hieraan willen wij toevoegen, dat het tegenwoordig Hoofd van de Nederlandse Militair-Geneeskundige Dienst in Indonesië, Generaal-Majoor Dr. L.H. Simons, een geboren en getogen Groenstrater is. Mocht nu ook het dorp, in zijn huidige verschijningsvorm, aan de bezoeker weinig verraden van zijn levendig verleden, wat het wél daarvan overhield zijn de waardevolle eigenschappen van zijn volksaard, liggend op een meer ideel gebied, nl. zijn zo uitermate sterk ontwikkeld saamhorigheidsgevoel, zijn uitgesproken zin voor actie in verenigingsverband, met een voor buitenstaanders steeds opvallende, van eenvoudige dorpelingen niet direct verwachte charme en vlotheid van beweging. Deze eigenschappen zijn de collectieve erfenis van een in onderlinge steun en samenwerking getraind voorgeslacht, dat niet bij moeders pappot bleef neerzitten, doch de wijde verte opzocht en met nieuwe indrukken verrijkt terugkeerde.

Bij het omslaan van het economisch getij – het verlopen van de oude handel, nog eenmaal omstreeks 1860-1870 opgeleefd in de fameuze “hoarschnit”, de inpassing in de opkomende mijnindustrie rond 1900 – zochten en vonden deze aangeboren eigenschappen gepaard aan een van nature aanwezige gevoeligheid voor muziek en gezang, een gelukkige uitweg in een met blijmoedigheid en uiterste toewijding beleefde zangcultuur. Hier vinden wij ook – geplaatst in historisch verband – het geboorte uur van de thans 45-jarige Zangvereniging “St. Rochus” en dit niet alleen, doch ook in de afstamming der dorpsbevolking wortelende verklaring van haar – voor muziek kenners tot ver in het Noorden des lands – met stijgende verbazing aanhoorde prestaties, verbazing die zich speciaal ook richt op de omstandigheid, dat hier een dergelijk koor op het podium verschijnt uit een vrijwel onbekend mijnwerkersdorpje, dat toch eigenlijk maar uit één enkele straat bestaat. In het bestek onzer bijdrage willen wij niet uitweiden over de niet genoeg te waarderen verdienste die “St. Rochus” zich verwierf door haar aandeel in de culturele verheffing van een zo bij uitstek met vervlakkingsbedreigde industriebevolking als die der mijnwerkers. Wat wij wél willen vastleggen – als liggende in het vlak der recente streekgeschiedenis – is haar vruchtbare afweer, onder de doelbewuste leiding van haar thans zilveren directeur, dhr. Smeele, van de oudsher in dit grensgebied werkzame invloeden, strijdig met het Nederlands cultureel belang. Het kan de vereniging als een blijvende verdienste worden aangerekend, dat haar leiding er met succes naar heeft gestreefd, de vreemdtalige invloeden te neutraliseren, door kunstzinnige vorming der leden steeds meer te richten op het algemeen Nederlands cultuurbezit. Ik wil mijn schets besluiten met de aanhaling uit een brief, die ik onlangs ontving van dhr. C. Dekker, adviseur van het Gemeentebestuur van Hilversum, tevens Ere-Voorzitter van het Mannenkoor “Verenigde Hilversumse Zangers”, dit naar aanleiding van het optreden van St. Rochus in deze verfijnde en verwende radio-muziekstad, in de zomer van vorig jaar: Dhr. Dekker schreef mij onder meer: “St. Rochus” bestaat thans 45 jaar! Het Westen van het Vaderland moest nog bevrijd en gevoed worden, toen de tijd daar was voor het 40-jarig jubileum. Deze tijd leende zich echter niet tot uitbundigheid van een Limburgs jubileumfeest. Thans maakt de Groenstraat zich op het grote feest van “St. Rochus” te gaan vieren. Sprekende en handelende in de geest van vele vrienden en bewonderaars van “St. Rochus” in Hilversum, wens ik dat het een feest zal worden dat klinkt als een klok; dat het tevens een prikkel moge zijn.

voor de Groenstraat en haar Mannenkoor om onder de kundige en stoutmoedige leiding van de heer Smeele op de ingeslagen weg voort te gaan tot heil van de Groenstraat en tot voorbeeld van andere groeperingen van ons Volk”.

Waubach, juli 1950

F.X. Schobben

Jo Vek uit de Groenstraat heeft in december 2004 een CD uitgebracht met liedjes in het Bargoens o.a. een lied over: *Mieng sjtroat (Mechels Keiet)*, hieronder een couplet en het refrein:

couplet:

D'r Rochus, de fanfaar, de Geete en nog vöäl mieë,

Wat zoeë klee stjtröätje groeët in kin zieë.

Dieng meifeste, ouwwieverbal en Koetsjegruze

En dien ouw handelssproak, 't keietkwieëste (Bargoensj)

Refrein:

Mieng sjtroat, mieng sjtroat, wat bis te toch sjun.

Mieng sjrtoat, mieng sjtroat, hi-j bin ich heem.

Mechels keiet, mechels keiet, wat draj-s te toch puuëk.

Mechels keiet, mechels keiet, hi-j draj ich heemsj.

Aan Limburg

Ich han dich toch zoeë erg gemist
Joa ierlek woar, dat doog mich leed!
Wie ich dich doew verloate mosz
Zong vieëtieën daag, ing ieëwigheid!

Ich woar joa voet, dat wots doe joa
Of han ich dat doew neet gezach?
Da sjiets mich dat, geleuf mich noe
Ich han mit pien an dich gedach!

Noe bin ich God zij dank wer truuk
Zong lang vakantie, gank mer noa!
Wat woar ich vroeë wie ich dich zoog
Mie Limburgs lank, ich ben wer doa!

Granaten Louis Beckers

Toen ik enkele jaren geleden tijdens het weekend bij huisarts drs. John Snijders terecht kwam, en we op het onderwerp familie kwamen, zei hij : "o, jij bent dus de kleindochter van d'r granaten Beckisj ". Dit kon ik beamen. Mijn grootvader Louis Beckers werd als zo velen tijdens de mobilisatie opgeroepen als militair. Louis was van beroep landmeter van het kadaster, gehuwd en vader van 6 kinderen in de leeftijd vanaf 4 maanden tot 10 jaar. Het gezin woonde aan de Hoogstraat te Nieuwenhagen, waar thans de Tichelpoelen staat. Het huis bestond uit de kapperszaak van Johan Zenden, schoonbroer van Louis, de café van de familie Gehring,-Zenden, en werd verder bewoond door Louis's schoonouders Willem Zenden en Marieke Meijs, mijn overgrootouders. Achter de kapperszaak was een woongedeelte, en daar woonde Louis met zijn gezin. Louis hield van zijn werk, hij kende de streek op zijn duimpje. Hij had een prachtig handschrift. En in zijn jeugd jaren had hij enige tijd in Dusseldorf op school gezeten. Hij kon prachtige landkaarten tekenen. Toen de mobilisatie aanbrak, moest hij helaas zijn salonpalen in de steek, en trok als ordonnans het leger in. Limburg moest beschermd worden, er waren voor de Duitsers diverse begeerde objecten, ze lagen in een bepaalde sector de kanaal-overgangen bij Roosteren, Illikhoven, Born , Obbicht, Urmond en Stein. Van alle kanaalovergangen had de brug bij Roosteren een meer speciale betekenis. Iets westelijker lag namelijk de Belgisch/Nederlandse brug over de Maas te Maaseik; zodat de Duitsers hier de mogelijkheid hadden "twee vliegen in een klap "te slaan. Louis was bij de sectie die de sector van de kanaalbrug moest verdedigen, deze beschikte over een drietal kazematten en had een frontbreedte van 2 kilometer. Ten westen van de brug stond een oud kanon van 6 Veld opgesteld. Een infanteriegroep was ter beveiliging vooruitgeschoven naar het dorpje Oud-Roosteren. Op het moment dat de dramatische gebeurtenissen hier een aanvang namen, was het voor het Duitse leger vastgestelde aanvalstijdstip nog niet aangebroken. De voor Roosteren bestemde, ongeveer 40 man sterke overvalploeg was omstreeks 02.30 uur bij Susteren over de grens gekomen. Er ontstond een handgemeen, waarbij het 5 man sterke Nederlandse groepje tenslotte het onderspit moest delven. De als Nederlandse militaire politie vermomde Duitsers vervolgden hun weg en kwamen spoedig bij de vooruitgeschoven groep in Oud- Roosteren. Onze soldaten zich nog onbewust van het feit, dat de oorlog was uitgebroken,

zagen hen door de duisternis en de mist te laat. Geholpen door hun uniformen was het voor de Duitsers niet moeilijk de groep te overrompelen. Tot de brug was het nu nog maar enkele honderden meters. Een soldaat die op de oostelijke oprit op de wacht stond, zag daar plotseling een afdeling "militaire politie" opdoemen. Hij vond dat toch wat ongewoon, nam zijn geweer en riep hen een halt toe. De vijand speelde ogenblikkelijk zijn "Nederlandse" rol en gehoorzaamde braaf. De wachtpost riep zijn luitenant- sectiecommandant die snel ter plaatse was. De laatste ging naar de bevelvoerende kapitein van de vreemde afdeling en vroeg om het wachtwoord. Hij wist het niet, maar wel dat van de vorige dag. 't Wekte toch enig vertrouwen. Het was immers mogelijk, dat zij van het nieuwe woord nog geen bericht hadden ontvangen? Met die overweging liet de luitenant na enige aarzeling de troep passeren! maar aan de andere kant van de brug stond een man, die minder goed van vertrouwen was en bovendien behoorde tot de echte politietroepen. Het was de korporaal A. van der Velde:

"...Toen ik uit het wachthuis kwam, zag ik mensen van de Militaire Politie, waarbij een kapitein. Ik had hem nog nooit gezien, en vroeg hoe hij heette. "Willemse" was het antwoord, een naam die ik nimmer gehoord had bij de politietroepen. Daarna vroeg ik het wachtwoord. "Scheveningen", zei de kapitein. "Het nieuwe woord luidde echter "schaakspel", maar de mogelijkheid bestond, dat hij dit nog niet wist, aangezien hij reeds lang op patrouille kon zijn. op mijn vraag waar hij naar toe moest antwoordde hij: " Naar de brug over de Maas". Tijdens dit vraaggesprek viel het mij op, dat hij wel sterren op de kraag van zijn overjas had, maar niet op de veldjas. Bovendien waren de nestels van een goedkoop maaksel. Eveneens viel het mij op, dat er iets vreemds was met de helmen. Daar ik een en ander niet vertrouwde, zei ik tegen de kapitein: "U gaat geen stap verder en wacht hier". De wacht die ik inmiddels had laten aanrukken, stond met het geweer in de aanslag. Ik belde hierna de sergeant der politietroepen Spieker op, die zich in het kasteel Roosteren bevond. Genoemde sergeant zei: "Ik ken die Willemse ook niet. Je weet, wat je te doen staat. Ik kom direct met de compagniecommandant, kapitein Braun". Ik begon vervolgens de manschappen van die zogenaamde politietroepen te ontwapenen. de geweren en handgranaten nam ik af en gooide ze een meter of 3 van mij weg. Ze lieten dit gewillig toe en zwegen. Ik had er pas 3 ontwapend

toen kapitein Braun met de sergeant Spieker al per auto arriveerde. Spieker lachte en knipoogde tegen me. De officieren stelden zich aan elkaar voor en er volgde een kort gesprek. Ik ging door met ontwapenen. maar plotseling hoorde ik Willemse tegen onze kapitein zeggen: "Ik zou me maar overgeven, want anders zal er bloed moeten vloeien." Gelijk antwoordde kapitein Braun: "Dat nooit!" Willemse trok vliegensvlug zijn pistool, deed een paar passen achteruit en schoot op de kapitein. Die liep nog een paar passen naar voren en viel voorover dood neer. Dit ziende loste ik uit mijn pistool schoten, achtereenvolgens op de kapitein Willemse en daarna op de vijandelijke afdeling...

Na het lafhartig neerknallen van de kapitein Braun volgde een wilde schietpartij. Hoe het verder ging, vertelde de dienstplichtig soldaat L.J. Beckers, mijn opa Louis Beckers!

"...Onmiddellijk ontstond er een gevecht. Aan beide zijden zag ik mensen vallen. Ik heb die kapitein Willemse op de grond zien liggen. Hij deed alsof hij pijn had. later is hij weer opgestaan. Het gevecht ging steeds heen en weer in de breedte van de brug ter hoogte van het wachthuisje van Spieker. Ik kwam terecht achter een schuurtje aan de overkant, ik dacht, dat ik daar veilig zat, maar plotseling voelde ik een stomp in mijn rug. Een Duitser zei tegen me : "jij gaat vooruit om je kameraden te zeggen, dat ze ophouden met vuren. Ik deed alsof ik gewillig meeging, maar zag kans om een handgranaat uit mijn zak te halen, af te trekken en achter mij te gooien. terwijl ik mij liet vallen en omkeek zag ik dat de Duitser door een kogel getroffen werd en in elkaar zakte. Ik sprong op. De vijand had inmiddels versterking gekregen, -hoe dat gebeurde weet ik niet- en het gevecht ging heen en weer. Van der Velde heeft tijdens de strijd kans gezien om vanaf het wachthuisje op de brug bij de ontsteking te komen. Hij riep "Even volhouden!" Eerst begreep ik niet wat hij bedoelde maar later hoorde ik, dat hij de brug in de lucht wilde laten vliegen. Hij schreeuwde en ineens zakte hij ineen. Tijdens het gevecht heb ik een schot door mijn linkerbeen gehad en daarna een voltreffer van een steelhandgranaat, waarop ik neerviel. ik heb daar gelegen van ongeveer 04.00 uur tot 14.00 uur, evenals Van der Velde. Toen zijn we beiden naar kasteel Roosteren gebracht..

Dit alles geciteerd uit het boek een dag oorlog in Zuid-Limburg van E.H. Brongers, uit die eerste spannende dagen mei 1940. Louis werd via het kasteel Roosteren door de Duitsers meegenomen naar lazaretten in Duitsland. Meer dood dan levend, doordrenkt met vele granaatscherfjes. In de kleren die hij toen aan had zaten tientallen kleine gaatjes.

Thuis in Nieuwenhagerheide wist men niet waar Louis was gebleven. Zijn broers Chris en Wiel Beckers uit Rimburch hebben lang naar hem gezocht. Op zekere dag kwam Louis terug op Poolse klompen. In het Duitse lazaret had men toen al apparatuur om de granaatscherfjes te verwijderen, helaas niet allemaal. Louis heeft vele malen zwaar ziek in bed gelegen. Zijn beroep als landmeter heeft hij een hele tijd niet kunnen uitoefenen. In juni 1941 werd het 7^e kindje van Louis en Fientje Beckers geboren als een groot geschenk. Josefina Louise, genoemd naar beiden.

Na de oorlog krabbelde Louis weer overeind. Maar hij ging gebukt onder zijn oorlogstrauma en de granaatsplintertjes speelden steeds weer parten, ze zwerfden door zijn lichaam als het ware. Heel vaak is hij flink ziek geweest. Oma Fientje, klein van stuk maar gezegend met veel warmte en humor, heeft hem vast en zeker er door heen gesleept. Opa was vaak in zijn tuin te vinden te midden van zijn bloemen, groente en fruitboompjes. Hier kon hij zich uit leven, en zijn pijn vergeten.

Er ontstond in Nieuwenhagen een vereniging van Oudstrijders op 9 september 1945. Bij de oprichting traden 57 leden toe. De vereniging stelde zich ten doel: materiele en immateriële hulp te bieden aan oorlogsslachtoffers en de weg te wijzen waar ze die hulp konden krijgen. Verder te komen tot oprichting van een oorlogsmonument voor de gevallen van de Gemeenschap Nieuwenhagen. Na veel inspanning door de vereniging om de middelen bij elkaar te krijgen voor het oorlogsmonument kregen ze in 1953 de toestemming om over te gaan tot de oprichting van een oorlogsgedenkteken. Ze gaven aan de beeldhouwer Jean Weerts uit Maastricht opdracht het monument te vervaardigen. Op 30 april 1954 (Koninginnen-verjaardag) had de onthulling plaats. In tegenwoordigheid van vele autoriteiten en een groot publiek werd het monument onthuld door de commissaris van de Koningin in Limburg Mr. dr. F. Houben. Voorzitter Frans Reumkens sprak het dankwoord uit. Ieder jaar op 4 mei stond Louis als oudstrijder en lid van deze vereniging bij het oorlogsmonument naast zijn kameraden, zoals Frans Reumkens, die door de oorlog blind was geworden.

Ik ging altijd kijken op 4 mei, Louis stond er als een trotse, fiere, stramme soldaat in de houding.

Vele jaren later toen hij bedlegerig werd zocht ik hem op in 't Heereveldje, hij vroeg dan "kink wie veul sjtoange er nog bij 't monument???"

En ik moest het dan vertellen. Nog steeds ga ik op 4 mei, voor Louis.... de oorlog heeft zijn stempel gedrukt, ook op onze familie. Het besef vrede. Ieder jaar weer ga ik en realiseer me dat vrede niet iets vanzelfsprekend is.

Op de plek waar Louis door de granaat getroffen werd verloren veel van zijn kameraden het leven. Een gedenkplaat bevindt zich op de brug van Roosteren, ter herinnering aan hun die hier sneuvelden. Ook hier wordt ieder jaar nog herdacht, en bloemen neergelegd, voor hun die vochten voor vrede.

En in gedachten zie ik hem weer ieder jaar daar staan mijn opa , heel fier..... d'r granaten Louis Beckers.

Jose Seerden-Pompl

Bronvermelding:

*Een dag oorlog in zuid-limburg van E.H. Brongers
Nieuwenhagen verleden en heden.*

Mijn voorouders in het buitenland (Jose Seerden-Pompl)

In februari 1988 begon mijn genealogische zoektocht. Ik ging met mijn jongste dochter in de buggy naar het gemeentehuis van Landgraaf voor een kopie van de huwelijksakte van mijn grootouders. Mijn opa van vaderszijde is in 1881 geboren in Planer Schmelztal, in Bohemen, Tsjechie. Op de acte stonden de gegevens van zijn ouders vermeldt, hun namen waren nieuw voor mij. Ik ga nu eens beginnen met mijn Tsjechische stamboom zei ik tegen een verbaasde Landgraafse ambtenaar. Dat zal je niet lukken beweerde hij , dat is toch Oostblok. En mij zal het lukken antwoordde ik, een Pompl laat zich niet klein krijgen !!! Ik begon met diverse archieven aan te schrijven in Duitsland. Geen succes, tot dat ik op het idee de Ambassade van Tsjechië aan te schrijven in Den Haag. Van hun kreeg ik diverse adressen, en begon vlijtig te schrijven . En na enige tijd kwam de eerste informatie van een archief. De brief was in het Tsjechisch.....ik werd witjes om de neus, maar wist het adres van een Tsjech die spontaan de brief voor mij vertaalde. Een ander verhaal was het kostenplaatje, ieder document

kwam middels de ambassade en een A4 -tje kostte 85 gulden. Maar ik wist waaraan ik begonnen was. De betalingen liepen middels Buitenlandse Zaken. Ik kreeg aardig wat informatie. Maar ik stortte me met hart en ziel op de sociaal- economische achtergronden van het land. Heel wat boeken heb ik gelezen over de geschiedenis van het geboorteland van mijn opa Josef Pompl. Enkele jaren geleden ben ik met mijn echtgenoot naar Praag geweest. Een wereld ging voor mij open. In Praag liepen mensen met haast bekende gezichten rond. Zelfs het eten was herkenbaar, mijn vader kookte deze gerechten, en mijn tantes. Ik voelde me thuis. Mijn broer en zus zijn enkele jaren geleden naar het geboortedorp van opa geweest, en ik hoop dit ook nog eens te kunnen doen. Door de zoektocht naar mijn Tsjechische roots heb ik een enorme Ehrgeiz gekregen. Ik puzzel graag, en help graag mensen met genealogie. Maar heb ik een hekel aan verzamelaars die alleen maar overschrijven. Ik adviseer een ieder die voorouders heeft in het buitenland, verdiep je in de achtergronden van het land , en vertrouw alleen aktes. De ambassades zijn erg hulpvaardig. Bij de Mormonen kun je films bekijken, de registratienummers zijn op internet op de site van familysearch te zien. Verder staan veel adressen van buitenlandse archieven op internet. Mijn zoektocht is nog lang niet ten einde, waar een wil is , is een weg ook al ligt die nog zo ver.....

Soldaten in vroeger tijd

(uit Schaesberg in woord en beeld 1982)

Wij vinden het thans vanzelfsprekend, dat ieder burger kan opgeroepen worden voor de militaire dienst om in tijd van oorlog leven en gezondheid veil te hebben voor het vaderland. Dat is echter niet altijd zo geweest. De dienstplicht is pas ingevoerd onder Napoleon, toen het tegenwoordige Limburg een provincie van Frankrijk was. Uit de jongemannen van 20 jaar werden door loting een paar aangewezen om soldaat te worden; en wel ongehuwden die recht van lijf en leden waren. Gehuwden en wie een mankement hadden waren vrijgesteld. De militaire dienst schijnt evenwel geen grote aantrekkingskracht gehad te hebben, ondanks de woorden van Napoleon "dat iedere soldaat de maarschalksstaf in zijn ransel had". d.w.z. dat iedereen officier kon worden. Want velen trachtten zich aan de dienstplicht te onttrekken door te huwen of zich een lichamelijk letsel toe te brengen. Een ander middel voor degenen die er zich ingeloot hadden om niet zelf te moeten dienen was het stellen van een remplaçant of plaatsvervanger, die dan voor zijn dienst betaald werd met een bedrag van een paar honderd gulden. Voor sommigen was het remplaçant spelen een beroep. Zij dienden meerdere malen achter elkaar voor dienstplichtige lotelingen. Daar ieder, die het betalen kon een plaatsvervanger nam, was soldaat-zijn niet deftig. Pas in 1902 is het remplaçanten-stelsel in Nederland afgeschaft en is de persoonlijke dienstplicht ingevoerd. Deze dienstplicht is op het eind van de vorige eeuw weer afgeschaft. Vóór de tijd van Napoleon bestond er geen dienstplicht. Alle soldaten waren vrijwilligers, zowel in tijd van vrede als van oorlog. Het kon echter gebeuren, dat de regering in tijd van oorlog niet voldoende vrijwilligers kon krijgen en dan eiste ze van de gemeenschap een aantal manschappen, die ze op een of andere wijze moest zien te krijgen of door het werven van vrijwilligers, die dan door lotingsplichtigen betaald werden. Dit was te Schaesberg het geval in 1702. Er was toen een oorlog, bekend als de Spaanse Successieoorlog, uitgebroken tussen Frankrijk en Spanje enerzijds en Oostenrijk, Engeland en Nederland anderzijds. Schaesberg als deel van het hertogdom Limburg, behorende met het huidige België aan Spanje. De regering te Brussel verlangde, dat België 10.000 manschappen zou leveren. Hiervan kwamen er twee ten laste van Schaesberg. Teneinde aan de opgelegde verplichting te voldoen riep de schout de heerlijkheid, Willem Dortant, de ongehuwden jongemannen op om door loting uit te

maken wie soldaat moest worden. Er verschenen er 33. Loting was echter niet nodig, daar zich twee vrijwilligers aanboden. Dreis Schmeitz, uit Palemig 22 jaar oud en Daem Cruitz verklaarden als vrijwilliger 3 jaar te willen dienen voor de som van 29 patacons (rijksdaalders) elk en een ton bier, te verdrinken met de andere jongemannen. Dit voorstel werd gaarne door de anderen aanvaard. De gezamenlijke jongemannen brachten de benodigde gelden bijeen. Ieder betaald voor zijn aandeel 3 schilling en 3 stuivers. Dreis Schmeitz gaf 19 van de 29 patacons aan zijn moeder in bewaring. Aldus vermeldt een stuk uit het archief van Schaesberg. De ton bier zal de lotelingen wel in een vrolijke stemming gebracht hebben, vooral nu het gevaar om krijgsdienst te moeten verrichten afgewend was. Dat vorsten ook nog op andere wijze aan soldaten kwamen, blijkt uit het volgende: In de nacht van 14 op 15 juni 1771 werd te Palemig uit zijn woning weggehaald en ontvoerd een jonge man, Joes Muyters, die een lengte had van 7 voet en 2 duim (2.25m.). Wat was er met hem gebeurd? Wel, de toenmalige koning van Pruisen, Frederik de Grote, een echte soldatenkoning, had een zwak voor grote soldaten. Het "Regiment der lange Kerle" genoot zijn bijzondere belangstelling. Hierin dienden alleen kerels van minstens 6 voet (1.80 m). Daar er echter in zijn gebied blijkbaar niet voldoende mannen van genoemde lengte voorkwamen, werden ze met geld, list en geweld ook uit andere landen gehaald, soms met toestemming van de regering zoals die van Hessen, waar de vorst "Landvater" zoals hij zich liet noemen aan de koning van Pruisen toestond tegen betaling van fl. 60,00 per persoon met geweld onderdanen tot de Pruisische krijgsdienst te pressen. In Palemig had de mensenroof echter zonder toestemming der regering plaats. Daartoe zou de toenmalige landsvrouw van Limburg, keizerin Maria Theresia zich nooit verlaagd hebben. Maar de ronselaars van de koning van Pruisen waren tot alles in staat. De mensenroof in Palemig had een rekwest aan de regering te Brussel ten gevolge, met het verzoek om tussenkomst bij de koning van Pruisen teneinde de ontvoerde te bevrijden. Jammer genoeg is het resultaat van het rekwest niet bekend.

Publikaties en verkoop van boeken e.d. Heemkundevereniging Landgraaf (OCGL)

Cursief en vet gedrukt is gewijzigd t.o.v. vorige versie

Titel:		Jaargang / Auteur	Prijs	
			leden	niet leden
JAARBOEKEN OCGL				
o.a. Geschiedenis van onze grensregio.		1985	uitverkocht	
o.a. 3/4 eeuw milieubouw Laura en vereniging		1986	uitverkocht	
o.a. 150 jaar Nieuwenhagen / Pastoor Simonis		1987	uitverkocht	
o.a. Dialectstudie		1988	4,00	4,00
o.a. Prehistorie Rimburch / Ontstaan parochie Nieuwenhagen		1989	uitverkocht	
o.a. Pottenbakkersoven Groenstraat / Acht eeuwen grensgeschiedenis.		1990	uitverkocht	
o.a. Genealogie Jongen		1991	4,00	4,00
o.a. Annalen van pastoor Schatten 1910-1935		1992	4,00	4,00
De bevrinding van Landgraaf		1993/1994	uitverkocht	
Landgraaf in de jaren 1940-1945		1995	uitverkocht	
o.a. De familiegeschiedenis Rongen		1996	4,00	4,00
De mijnen in Landgraaf		1997/1998	uitverkocht	
Herinneringen aan de 20e eeuw.		1999/2000	13,60	15,00
Kerken en Gelovigen in Landgraaf		2001	13,60	15,00
Van Romeinse weg tot "dr Sint Joep va Woabich"		2002	uitverkocht	
o.a. Burgemeesters van Landgraaf		2003	12,50	15,00
o.a. Schutterijen Landgraaf - ON2 - Verwantschappen met Elshoven		2004	12,50	15,00
SERIE "KEN LANDGRAAF"				
DEEL 1: Kruisen en kapellen			uitverkocht	
DEEL 2: 16 Wandelingen			2,25	3,20
DEEL 3: Straatnamenboek Van Aalbersestraat tot Zwartebergweg			3,00	3,00
DEEL 4: Parochie het Eikste 50 jaar			uitverkocht	
DEEL 5: De Voort. Logboek van een wijk in Nieuwenhagen.			uitverkocht	
DEEL 6: Fotoboek Woabich - der Sjeet gebieue			12,50	15,00
DEEL 7: Fotoboek Woabich - Grunsloot			12,50	15,00
DEEL 8: Fotoboek Van dr Herrewég naa Nuijenhage			uitverkocht	
LANDKAAARTEN (kopien)				
Eygelshoven 1891 (113 x 92 cm)			2,25	3,00
Schaesberg 1903 (98 x 61 cm)			2,25	3,00
Toponymische kaart Thorns Ubach vóór 1525 (84 x 58 cm)			2,25	3,00
Voormalige gemeenten Landgraaf 1805/1807 (A3)		1991 / M. Quaedflieg	1,00	1,50
PUBLIKATIES VAN DERDEN en DIVERSEN				
En dr Boer hee boeëret wieër (genealogie fam. Baur)		2002 / M. Quaedflieg	22,50	22,50
Middelieeuwse Pottenbakkersovens in Landgraaf		2001 / W. Beckers	uitverkocht	
Schaesberg en zijn kerk. 300 jaar Petrus & Paulus parochie		2000 / E. Ramakers	10,00	10,00
Oud Schaesberg (tekeningen)		Jozef Franck	10,00	10,00
Haengenaemd		1987 / H.P.M. Haen	4,50	6,80
Limburgse gedichten		OCGL, sectie Dialect	0,50	0,50
Foto's staties Ad de Haas compleet 14 foto's			3,40	4,50
Foto's staties Ad de Haas losse foto			0,45	0,60
BESTANDEN OP CD-ROM / DISKETTE *				
Div. DTB / BST bestanden in PDF-formaat: Elgelshoven, Frelenberg, Marlenberg, Schaesberg, Ubach, N.hagen, UoW, Rimburch.		2003	11,50	23,00
Complete inventaris OCGL		Werkgroep Waubach	1,50	1,50
Volkestelling gemeenten Landgraaf 1796 in PDF-formaat		Laatste versie OCGL	5,00	5,00

O C G L

Bulletin

Verenigingsavond Vrijdag 4 nov
In de Brandpoort, 19.30 uur.
Tevens presentatie jaarboek 2005.
Zie voor aanmelding verder in dit
bulletin.

OPEN
MONUMENTENDAG
Zondag 11 sept 2005
10 - 17 uur

Excursie naar Valkenburg
Zaterdag 17 sept, verzamelen om 13.30 uur
aan ons Verenigingslokaal

Presentatie fotoboek
Schaesberg deel II
vr. 25 nov om 19.30 uur

de Brak . aan .
aan de Sluis
ter de Hagen . a
ter den Winkel . a
an de Vogelzigtang
ter . Brutsenweg . Dins
maat . Blauwe steen . Dorsheide
drikketbekker . Brandhofstraat . Bunder
Bungerveld . Helleweg . Dorpsstraat
Eikeke . Engweide . Edel . Ey
straat . Graaf Johan Frederikstraat
schhof . Gaeveiden . Gravenweg
anstergracht . Groenstraat
Hofhof . Helveldstraat
le . Hempterweg
o de Kamp

Molen
Op de Hingel
Orionen . Op der Graaf
onghe . Oude Heide . Oude Landgr
o de . Park . Zeeuw . Frickonleer

Contactorgaan van de Heemkundevereniging
Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter J.Schiffelers, Lokert 9, 5591 NB Heeze, 040-2262936
Secretaris J.Lussenburg, Op de Heugden 28, 6371 NM Landgraaf, 045-5320179
Penningm. J.M. Erkens, Bosheide 49, 6373 CK Landgraaf, 045-5315529

ALGEMEEN BESTUUR

Bulletin/Jaarboek H.A.Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf 045-5322876
Archief/werkpl. S.H.P.Möonen, Oude Landgr.62, 6373 BB Landgr 045-5319114
Geneal/Waubach H.Dortants, Eijgelsh.weg 25, 6374 KB Landgraaf 045-5315315
Algemeen M.J. Offermans, Schoolstr. 88, 6374 CZ Landgraaf, 045-5314079
Contactpersoon Platkloep H.A. Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

BESTUURSADRES

Op de Heugden 28, 6374 NM Landgraaf tel. 045-5320179
E-mail : j. lussenburg@home.nl

REDACTIEADRES BULLETIN EN JAARBOEK

Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

CONTRIBUTIE O.C.G.L.

Individuele leden	€ 16 euro per jaar
Gezinslidmaatschap	€ 19 euro per jaar
Jeugdlidmaatschap	€ 5 euro per jaar (pas studiezaal inbegrepen)
Toegangspasje werkpl.	€ 9 euro per jaar

BANKRELATIE

Rabobank Landgraaf rek.nr 136314937 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf
Postgiro 4776225 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf

VERENIGINGSGEBOUW

An de Voeëgelsjtang 12 6373 BJ (achter de kerk N'heide) 045-5322820
(tijdens studiediezzaal)

E-mail-adres: OCGL@home.nl

VASTE OPENINGSTIJDEN STUDIEZAAL

Woensdag en zaterdag 13.00-17.00 uur
Na kenningsmakingsbezoek toegangspasje verplicht

Het Bulletin verschijnt 4 x per jaar.
Losse nummers € 1,50 excl. portokosten

Van de voorzitter,

Dag allemaal. Voorzover jullie daar wat aan gedaan hebben, hoop ik dat iedereen een fijne vakantie heeft gehad. In onze studieruimte is het in de afgelopen tijd wat rustiger geweest en ook in het MFC waren alleen maar leden van onze vereniging te vinden. Dat krijg je natuurlijk wanneer je als vereniging geen vakantiestop kent. Zelfs op dat punt zijn wij vrij uniek. Nu moet ik eerlijk bekennen, dat we ons een vakantiestop ook niet kunnen permitteren omdat er veel te veel werk verzet moet worden voor de activiteiten in het najaar. Natuurlijk zijn ook de meeste bestuursleden inmiddels kortere of langere tijd weggeweest. Ja en van mijn echte baas mag ik zelf in september een paar weken weg.

Laat ik deze keer eens beginnen met het goede nieuws te vertellen. Zoals iedereen weet, hadden we behoorlijk wat buikpijn van de subsidiebeschikking van de gemeente voor het jaar 2004 en 2005. Het bestuur moest besluiten tot het indienen van een officieel bezwaarschrift om onze belangen toch nog maar eens extra onder de aandacht te brengen van het gemeentebestuur. Omdat we tegelijkertijd ook in gesprek waren, werd aan de Commissie voor de bezwaar- en beroepschriften gevraagd om de behandeling van ons bezwaarschrift aan te houden.

Eind mei werd door de gemeenteraad besloten tot aanpassing van de begroting en daarmee ook een aantal subsidies. Op 13 juli 2005 ontvingen wij de nieuwe beschikking van het college van B&W waarbij de beschikking over 2004 werd bijgesteld en de beschikking over 2005 werd aangepast. Tevens werd aangegeven, dat wij ook in de komende jaren op deze subsidie kunnen rekenen. Omdat met deze nieuwe beschikkingen helemaal aan de wensen van de vereniging was tegemoet gekomen, hebben wij het bezwaarschrift ingetrokken. Wij weten, dat het binnen het gemeentehuis geen makkelijke weg is geweest. Daarom willen wij ook hier nogmaals de leden van het college van burgemeester en wethouders en alle betrokken ambtenaren hartelijk danken voor hun besluit en de voorbereidingen van het besluit en het daarbij steeds weer opnieuw verdedigen van de belangen van onze vereniging. Petje af!

En we hebben nog meer goed nieuws. Degenen, die in de vakantieperiode in het gebouw zijn geweest, hebben gezien dat we bij de computers nieuwe bureaustoelen hebben staan. Die hebben we natuurlijk niet zo maar kunnen aanschaffen. Onze penningmeester Jo Erkens heeft initiatieven genomen om deze stoelen te betalen uit extra sponsorgelden.

In september zullen vervolgens ook alle stoelen aan de werktafels worden vervangen. Dit gaat tegelijkertijd met de nieuwe inrichting van de kantine van het MFC. In de kantine en onze ruimte komen dus dezelfde stoelen te staan waardoor we elkaar ook onderling kunnen helpen bij grotere eigen activiteiten of activiteiten in de kantine wanneer wij onze stoelen niet nodig hebben. Ook hier liften we mee met een grotere externe subsidie waardoor we zelf met een minimale bijdrage ons zitmeubilair helemaal kunnen vervangen en uniform kunnen maken.

Ons lid Jan Meens heeft op de oproep van het bestuur in het vorige bulletin gereageerd en hij zal als bedrijfshulpverlener voor dit specifieke onderdeel aan onze vrijwilligers worden toegevoegd. Jan bedankt voor je reactie. Wanneer er nog meer leden zijn met een geldig BHV-diploma dan horen wij dat graag.

Na goed nieuws verwacht misschien iedereen slecht nieuws, maar dat hebben we niet. Elders in het Bulletin vinden jullie een overzicht van onze activiteiten voor de komende tijd. De eerste activiteit die in het oog springt is de Open Monumentendag die op zondag 11 september wordt gehouden. Ook dit jaar nemen wij aan deze activiteit deel waardoor ons centrum open is van 10.00 tot 17.00 uur. Wij zullen dan in elk geval onze collectie laten zien die betrekking heeft op ons "religieus erfgoed" zoals wijwaterbakjes, kerkboeken, rozenkransen, dia's en foto's etc. Natuurlijk gebruiken we de dag ook om onze eigen activiteiten te promoten. Met de gemeente zullen we na de vakanties in gesprek gaan omdat we gevraagd zijn om deze dag in de toekomst eventueel namens de gemeente te organiseren.

Op 8 en 9 oktober a.s. wordt in het Parkstad Limburg Stadion de heemkundemarkt gehouden. Daar zijn wij als vereniging present met onze eigen kraam met gegevens en verkoop van boeken. Op het presentatie-eiland zijn we actief binnen genealogie. Hub Dortants heeft daar in de afgelopen tijd erg veel werk in gestopt en een aantal mensen hebben hem al zien knippen, snijden en plakken. Ook ikzelf moet nog een aantal platen opmaken met genealogiën. Alle onderdelen van heemkunde komen op die twee dagen in het stadion aan de orde en is zeker de moeite van een bezoek waard. Onze Jack assisteert de organisatie op het gebied van PR en het opstellen van een website waar we met alle Parkstadverenigingen gebruik van willen gaan maken. En hoewel zij vanuit een andere functie actief is, is de kartrekker van ons onderdeel ons lid Riet Palmen.

In november verschijnen ook weer twee nieuwe boeken: het jaarboek 2005 en het tweede fotoboek over Schaesberg. De redactie van het jaarboek heeft ook dit jaar weer keuzes moeten maken omdat het boek anders veel te dik werd. Frans en Lieke werken weer aan de layout.

Het jaarboek 2004 kreeg in het Schuttersblad een hele goede recensie over de artikelen die betrekking hebben op de schutterijen. Een pluim op de hoed van de redactie en met name Frans Theunissen als schrijver van de meeste artikelen. Er wordt zelfs al nagedacht over het jaarboek 2006. Dit komt omdat de vereniging in 2007 25 jaar bestaat en dan dus ook de gemeente Landgraaf 25 jaar bestaat. Met het gemeentebestuur wordt overleg gepleegd om de kijken waar we elkaar kunnen helpen c.q krachten kunnen bundelen. Jo Odekerken en Jo Schifflers zijn driftig aan de slag met het volgende fotoboek van Schaesberg waarbij nu zich met name richten op de gebieden om het oude gedeelte van Schaesberg. En ook dit fotoboek wordt weer anders dan de voorgaande boeken.

De basisschool heeft aan het einde van het schooljaar geen "Pleitreffen" gehouden. Men wil dit doen rond de kerst. Op verzoek hebben we als vereniging aangegeven ook daar weer onze medewerking aan te willen verlenen. Op 1 oktober a.s. is de Dag van de Ouderen. De openbare bibliotheek Landgraaf heeft voor deze activiteit onze medewerking gevraagd. Wij hebben aangegeven te willen meewerken, maar dat onze voorkeur er wel naar uitgaat om deze activiteit in het eigen gebouw te houden omdat wij daar immers alles bij de hand hebben. Wij hebben begrepen dat ook de muziekschool en de VAZOM gevraagd zullen worden om mee te werken. Naast deze activiteiten hebben we dan nog de lezingen en de verenigingsavond. Je kunt toch moeilijk zeggen, dat heemkunde een stoffige activiteit is.

De archeologen onder ons wil ik er op wijzen, dat in de Staatscourant van 24 juni 2005 een wijziging van de beleidsregels met betrekking tot de opgravingsbevoegdheid is gepubliceerd. Op grond van artikel 39 van de Monumentenwet 1988 is het verboden opgravingen te doen zonder vergunning van de minister van OCW. De vergunning kan worden verleend aan een rijksdienst, een instelling voor wetenschappelijk onderwijs of een gemeente. Van de vergunninghouders wordt verwacht dat alleen samenwerken met private uitvoeringsorganisaties die deskundig zijn en aantoonbaar in staat zijn om het betreffende onderzoek naar geldende normen uit te voeren.

Tot nu toe waren boringen bij een archeologisch vooronderzoek vergunningvrij. Wanneer er sprake is van een inventariserend

veldonderzoek is dus voortaan een vergunning nodig. Er hoeft echter niet voor elke boring een vergunning aangevraagd te worden. Men wil amateur-archeologen niet helemaal lam leggen en de op zich zelf gewenste praktijk van boringen van amateurs gericht op monitoring, inspectie etc. blijven vergunningvrij.

Omdat ik voor mijn eigen werk sinds kort via een digitale nieuwsbrief op de hoogte wordt gehouden van alle ontwikkelingen op het gebied van archeologie, zal ik hier een extra kopie van maken en die opnemen in een map van de collectie archeologie.

Tot slot nog een oproep. We willen als bestuur graag gebruik maken van de moderne communicatiemiddelen en leden zo snel mogelijk van activiteiten en ander nieuws in kennis stellen. We willen dit doen door een mailing via e-mail. Daarom nogmaals een verzoek om iedereen die over een e-mailadres beschikt om een bericht te sturen naar: ocgl@home.nl. Zo krijgen wij de adressen van onze leden en kunnen dus snel berichten doorgeven ook al realiseren wij ons daarbij dat we niet iedereen kunnen bereiken. Dit werkt echter wel sneller en veel goedkoper dan het rondsturen van brieven.

Ik wens iedereen die de draad weer oppakt weer veel succes met het onderzoek op welk terrein van heemkunde dan ook.

Jo Schifflers

Trainingslessen PROGEN

Op verzoek van enkele leden is mij gevraagd om de trainingslessen voor PROGEN nog eens te herhalen. Bij voldoende belangstelling wil ik hier dan ook zeker aan voldoen. In vier lessen van ± 2 uur worden u dan de belangrijkste handelingen (m.b.v. de aanwezige PC's of eigen laptop) uitgelegd die u nodig heeft voor het verwerken van genealogische gegevens in het computerprogramma PROGEN. Uiteraard is het van belang dat u dit programma reeds in uw bezit heeft of van plan bent dit op korte termijn aan te schaffen. Een demoversie (invoer maximaal 50 personen) kunt u bij ons aanvragen. De trainingen zijn uitsluitend toegankelijk voor leden (gratis) en worden gegeven op de dinsdagen 27/9, 1/11, 6/12 en 10/01 telkens vanaf 19.30 uur in ons verenigingslokaal. U kunt zich aanmelden via e-mail ocgl@home.nl, telefonisch 045-5319114 of aan de balie.

Stef Moonen

Bokkerijders

(uit het komende jaarboek 2005)

Wanneer men zich in het verschijnsel van de bokkerijders verdiept, gaat men uit van de veronderstelling zich bezig te gaan houden met een bende van rovers en dieven. Kortom met een groep misdadigers. Zonder in het minst te willen ontkennen dat de bokkerijders zich inderdaad aan talloze misdrijven hebben schuldig gemaakt, komt men, dieper doordringend in de materie, tot de conclusie dat er aan het verschijnsel "Bokkerijders" veel meer aspecten zitten dan het criminele. Het waren roerige tijden, waarin de bendes huishielden in zuidelijk Limburg. Geteisterd door talloze, opeenvolgende oorlogen, overspoeld door vreemde elementen, verarmd door talrijke misoogsten en grote werkeloosheid, staatkundig versnipperd en moreel ontredderd, behoeft het niemand te verwonderen, dat er op deze voedingsbodem misdaad opbloeide. Het enige element dat in deze abominabele omstandigheden over grenzen en grensjes heen, had kunnen binden en heilzaam had kunnen werken was de katholieke kerk. Immers de gehele bevolking van de landen van Overmaas – op een te verwaarlozen uitzondering na – was katholiek. Maar de kerk was de kerk van de machtigen en van de gevestigde structuren, die niet probeerde op te komen voor de geteisterde bevolking, maar die verkondigde dat het roversgespuis met wortel en tak moest worden uitgeroeid. En de geestelijkheid was van zeer matig formaat. Sleinada althans fulmineert: *"Hoe staet het als de eerwaardige Heeren Abten, Pastores, Priores, Procurators ofte Provisores door hun ofte door hunne andere geestelijke oft onderdanen den koopman spelen met allerhande waeren, levensmiddelen en zoo voorts: men konde tegenwoordig bij de geestelijke en in de kloosters het Finans wezen het beste leeren en zoude hier en daer bij de geestelijkheid meer proceduer papieren als sermoenen ofte andere geestelijke boeken vinden"*. Hieruit moge blijken dat de belangstelling van de vele geestelijken op een ander terrein lag, dan dat waarop deze zich eigenlijk had moeten richten. Overigens kan de opvatting dat de bokkerijders een soort gilde van herverdelers van bezit waren, die bij de rijken stalen en de buit van hun inbraken aan de armen deden toekomen, niet worden onderschreven. De vaak geringe bedragen, die bij hun rooftochten werden buitgemaakt, waardoor het onbegrijpelijk voorkomt dat men het risico nam om lid te worden van een dergelijke bende, komen in alle gevallen ten goede aan de deelnemende bendelieden. Dat de bokkerijders politieke doelen hebben nagestreefd blijkt weliswaar

niet uit de ons overgeleverde stukken, maar het kan waarschijnlijk lijken. Uit de samenstelling van de bendes kan de conclusie worden getrokken dat niet slechts "het gemene volk" deel uitmaakte van de organisatie. Ook velen die, naar het schijnt, niet direct geïnteresseerd zullen zijn in de opbrengst van de rooftochten, waren lid. Welke motieven hebben hun bewogen? Wilden zij veranderingen tot stand brengen in het staatkundige patroon van de Landen van Overmaas?

Het groot aantal complices dat bij de overvallen is betrokken, werkt eerder belemmerend dan efficiënt. Wat is de oorzaak van het feit dat er voor rooftochten zo'n onpraktisch groot aantal mensen lid waren van de bendes? Werd er via de bokkerijders een soort privé leger opgebouwd? De op militaire leest geschoeide organisatie van de tweede bende van de bokkerijders sluit de mogelijkheid in dat de bende te zijner tijd als weerkorps zou kunnen worden gebruikt. De nachtelijke diefstallen die vaak op grote afstand van de woonplaatsen van de deelnemers plaats vonden, kunnen evenzeer als militaire oefeningen worden beschouwd, dan als pure rooftochten. En hoewel de "gesellen" nooit direct aanvallen hebben gepleegd op geestelijke en kerkelijke machthebbers, zou hun existentie een voorbode kunnen zijn van het verzet van de onderdrukten tegen bestaande machtsstructuren. De geprikkelde manier waarop de gevestigde orde, middels het justitiële apparaat reageert op het fenomeen van de georganiseerde bokkerijdersbendes wijst in deze richting.

Bestudering van de processtukken laat een bittere nasmaak na. Het systeem dat de functionarissen, die met de justitie waren belast, hun honorarium deels ontvingen uit de goederen van de veroordeelden, draagt niet bij aan de opvatting dat door de heren rechters niet ooit naar mogelijke opbrengst zou zijn gekeken. Het feit dat de kopers van geveilde goederen vaak gerechtsfunctionarissen waren en dat de gerechtskosten b.v. bij de bank Ubach in 1743 zo exorbitant hoog waren opgeschroefd, dat ze daar alléén hoger waren dan in de banken Kerkrade, 's-Hertogenrade en Merkstein tezamen, zodat men wel moest gaan schrappen om protesten te voorkomen, wekt op z'n zachtst gesproken de indruk dat vrouwe Justitia, althans stiekem, door haar blinddoek naar de pecunia heeft gekeken. Aangenomen mag worden dat dit de objectiviteit van de rechtspraak niet ten goede is gekomen. Ook de procesgang zelf biedt de beschuldigde weinig kansen. Toepassing van de pijnbank leidt meestal tot een bekentenis, waarna veroordeling volgt. In het geval dat de verdachte niet bekent, wordt de tortuur vaak zo hevig toegepast dat ze tot de dood van de beschuldigde leidt. Slechts weinigen blijven onder de

helse pijnen van de tortuur betrokkenheid bij de bende ontkennen. Te denken geeft ook het feit, dat de geestelijken, die de veroordeelden naar de dood begeleidden, verklaren dat zij één van de twee terechtgestelden niet schuldig achtten. Wat opvalt is het enorme geheugen van de ondervraagden. Treedt bij hen in het zicht van of tijdens de behandeling op de pijnbank verhoogde luciditeit op? Is het niet op zijn minst merkwaardig dat sommigen – zelfs tien jaar na dato van de inbraken – zich nog de namen van 80 tot 100 complicen weten te herinneren? Lezing van de procesakten geeft de indruk dat degene, die eenmaal in handen van justitie was geraakt, daar niet meer gemakkelijk uitkwam, want van een effectieve verdediging van de beschuldigten was niet of nauwelijks sprake. De executies waren rauw en barbaars. Zo wreed zelfs, dat de centrale overheid meende te moeten ingrijpen. Het enige doel dat met de straffen werd beoogd was afschrikking en vergelding. Typerend is ook de reactie van justitie. Alhoewel relatief slechts kleine aantallen mensen deel uit maken van de bendes, hoeft deze stelling nauwelijks onderbouwing; in Zuid-Limburg woonden in het midden van de 18e eeuw ongeveer 75.000 mensen, waarvan er ongeveer 600 lid van de bokkerijders waren – reageert de justitie op een buitensporige wijze – alsof zij door een horzel is gestoken en de rechtsorde wankelt. Een dertigtal flinke inbraken in een tijdsbestek van 40 jaren kan men toch nauwelijks groot noemen.

Foltering was geen straf maar diende om tot "naerder bericht van die waarheijt te komen en oock te weeten (de namen van) de metgesellen" (medeplichtigen). Begonnen werd met het aanbrengen van duimschroeven. Hield de verdachte zijn onschuld vol dan werden de Spaanse laarzen op zijn schenen gezet en aangeschroefd. Kwam er dan nog geen bekentenis los dan volgde de stroppe, ophanging aan op de rug gebonden armen met bevestiging van gewichten aan de voeten. Om een bekentenis los te krijgen behoefde het niet steeds daadwerkelijk tot marteling te komen. Voordat de verdachte "ter bancke" werd gebracht had als regel "territie" plaats. De beul toonde aan verdachte de foltertuigen en legde uit hoe die werden toegepast. In veel gevallen werd dan reeds bekend "uijt aangejaegde vrees voor de torture".

De Bokkerijders een godlooze bezwoorne bende van nagtdieven en knevelaers?

Bron: Een scriptie over de Bokkerijders in het kader van een juridische studie en de bokkerijdersbenden realiteit of waandenbeeld, bewerkt door Harrie Mulders, bevindt zich in het archief van het O.C.G.L.

Dit artikel is een van de velen over de Bokkerijders in Landgraaf welke in het komende jaarboek aan de orde komen.

Verder bevat het jaarboek nog de volgende onderwerpen:

Ontstaan van het Lauradorp, Abten van Rolduc, Via Belgica (Romeinse weg) nieuwe aanvullingen hierover. Fam. Vreuls uit Nieuwenhagen, Hondenbelasting in Rimburch. Technische vooruitgang en een artikel over de Hoofdbank Heerlen.

Het jaarboek 2005 zal ± 200 blz. bevatten en is voorzien van diverse foto's, kaarten en tekeningen. De prijs voor leden bedraagt Euro 15,00. De presentatie zal plaatsvinden op vrijdag 4 november in de Brandpoort te Nieuwenhagen.

Activiteiten:

Paleografielessen: 13 sept. 11 okt. 125 nov en 20 dec. om 19.30 uur

Zondag 11 september Open Monumentendag van 10.00 tot 17.00 uur

Zaterdag 17 september Excursie naar Valkenburg

Vertrek om 13.30 vanaf het verenigingslokaal (eigen vervoer).

Kosten Euro 3,00

Op deze dag zal het studiecentrum gesloten zijn.

Donderdag 20 oktober Lezing over De Landgraaf, Verdedigingswal of... door Jo Schiffelers, Aanvang 19.30 uur.

Vrijdag 4 nov Verenigingsavond en presentatie jaarboek 2005 in de Brandpoort, voor aanmelding en kosten zie elders in dit bulletin. Aanvang 19.30 uur.

Vrijdag 25 november Presentatie Fotoboek Schaesberg deel II, aanvang 19.30 uur.

Donderdag 1 december Lezing Barbaraviering, aanvang 19.30 uur.

Donderdag 8 december D'r geboare Verteller over Trouwen vroeger en nu, aanvang 19.30 uur.

Ook zal in december in samenwerking met de basisschool een kerstmarkt georganiseerd worden, over de juiste datum en tijdstip let op de lokale weekbladen.

Overzicht tijdschriftartikelen januari t/m juli 2005

De Bongard 2005 nrs. 1 en 2

In 2005 start de Bongard met een serie artikelen over de Bokkerijders en België. Degene die al in een zeer vroeg stadium over de bokkerijders schreef was kapelaan Alphons Vaessen. Deze kapelaan is geboren in 1891 en werd in 1916 benoemd tot kapelaan in Vaals. Ten gevolge van de Spaanse griep die in de jaren 1918/1919 woedde overleed hij reeds op zeer jonge leeftijd. In zijn korte verblijf op aarde heeft hij echter op het gebied van de heemkunde veel voor Vaals kunnen betekenen. De Vaalser Anzeiger publiceerde in de jaren 1923-1925 wekelijks artikelen uit hetgeen kapelaan Vaessen opgeschreven had. En ofschoon de bokkerijders in Vaals niet actief waren werd door de kapelaan toch een boeiende bijdrage over deze bende. Hij beschrijft 3 perioden: 1743-1756 toen de bokkenrijders zeer actief waren in Herzogenrath en Valkenburg. De periode 1762-1776 waarbij 500 bokkerijders veroordeeld werden en tot slot de periode 1790-1798 de zogenaamde Meersener bende. In nr. 2 van 2005 komt naast het vervolg op het Bokkerijdersverhaal ook een artikel over de tijd aan de orde. De diversiteiten aan kalenders wordt besproken en uitgelegd wordt waarom schrikkeljaren nodig zijn.

Land van Herle 2005 nr. 1 en 2

Het tijdschrift opent met de "lotgevallen van de Klimmenaren Pieter Habets en Nijst Trachts". In 1789 raakten Pieter Habets en Nijst Trachts, beiden afkomstig van Klimmen, betrokken bij een poging van enkele Maastrichtse notabelen om de Rentmeester der Domeinen in de drie Staatsche Landen van Overmaas (mr. Willem Hendrik van Panhuys, ten val te brengen. In drie artikelen gaat de auteur F.M. Gerards nader in op de achtergronden van dit conflict, het verloop en de afloop ervan. Een volgend artikel in dit tijdschrift handelt over de geschiedenis van ZKPT, de katholieke bond van Poolse verenigingen. Ingegaan wordt op het ontstaan van de ZPT, de organisatie en de taken. De ZPT (Zjednoczenie Polskich Towarzystw) werd later de ZKPT (de benaming Katolickie werd in gevoegd). In nummer 2 wordt beschreven de Complicaties rond 2 gemengde huwelijken in Heerlen gedurende de Staatse tijd. Het betreft de huwelijken van Pieter Lemmens en Elisabeth Arnoldi en Jacob Eijkeboom en Aleida Kerkhofs.

Op zondag wordt hier niet gesmeerd, zo luidt de titel van het artikel dat handelt over de beginjaren van het St. Joseph-ziekenhuis.

Tijdschrift nummer 2 wordt afgesloten met een opsomming van de Top 40 van de familienamen in Heerlen in 1826 en een artikel over de eenheden die Oostelijk Zuid-Limburg bevrijdden.

Maasgouw 2005 nr. 1

In dit themanummer wordt uitsluitend aandacht geschonken aan de kerkhistorie van het bisdom Aken. Het huidige bisdom Aken ontstond in 1930 als afsplitsing van het bisdom Keulen. Het strekt zich uit van de regio Krefeld tot en met de regio Eifel. Er is dus een lange gemeenschappelijke grens met de provincie Limburg.

Limburgs Tijdschrift voor Genealogie, 2005 nrs. 1 en 2

In nummer 1 is een artikel opgenomen over een belangrijke mijnbouwersfamilie in Limburg, de familie Posma. De Jacobstijl (stiehl) was een vinding van Jacob Posma en is verbeterd door zijn broer Abele Posma. Dat testamenten een goed inzicht kunnen geven in het leven van onze voorouders moge het artikel over Peter Caspar Poyk en Aldegunda Jacobina Grupello getuigen. Dit echtpaar behoorde tot de upper-ten van Kerkrade. Het geheel speelt rond 1777.

In nummer 2 wordt in een vervolgartikel verder aandacht geschonken aan de Landverhuizers van de voormalige gemeente Limbricht. Voorts wordt in een artikel ingegaan op het verhaal achter een schilderij. Het portret van de burgemeester van Gulpen, Laurent Michiel Francois Guillaume Marie Oscar graaf de Marchant d'Ansembourg wordt nader "uit de doeken gedaan".

Noa Reëge

*Al biste somber -depressief-
zuus alles sjat -dieng zieël deed pien.
Da dink ma zoeë - dat kumt waal good-
noa reëge kumt wer zannesjien.*

De Spoorwegen van en naar Schaesberg

(uit Schaesberg in woord en beeld 1982, bewerkt door Harrie Mulders)

De spoorweg Sittard-Pruisische grens werd op 1 mei 1896 officieel geopend. Dit was reden tot grote feestvreugde langs de gehele lijn, dus ook in Schaesberg. De grote feesten vonden plaats op 30 april en waren zeer zorgvuldig en met de nodige reclame aangekondigd. De "Limburger Koerier", een krant welke toentertijd in Heerlen gedrukt werd, stond 29 april bol van het grote gebeuren. Natuurlijk schreef deze krant hoofdzakelijk over de gebeurtenissen in Heerlen, maar er stond ook in *"Geruchten beloven dat de dorpen langs de lijn zullen leeg lopen naar het brandpunt der feestelijkheden"*. In Sittard werden woorden gesproken door de burgemeester en de Commissaris der Koningin Jhr. Mr. G. Ruys de Beerenbrouck. Zij spraken de wens uit dat de nieuwe spoorweg de welvaart en bloei van Nederland en Limburg in het bijzonder mocht bevorderen. Nadat de Philharmonie het Limburgs Volkslied had gespeeld, reed de trein in langzame vaart naar het zuiden. Bij elk station stopte de trein en werd verwelkomd door kinderkoren, schutterijen en harmonieën. In Heerlen werd maar even gepauzeerd want hier zou de grote ontvangst pas bij terugkeer uit Herzogenrath plaatsvinden. In Schaesberg werd uit 108 vuurmonden krachtig donderende vreugdeschoten gelost en vanaf dit hoge punt schalden deze wijd en zijd over Limburg en het Duitse grensgebied. Daarna ging de trein naar Kerkrade-Rolduc en dan na vele toespraken naar Herzogenrath. Op de terugweg naar Heerlen stapte in Schaesberg de Schaesbergse harmonie in, want die wilde ook van de partij zijn bij de grote feestelijkheden in Heerlen. Tot 1919 is er aan deze spoorlijn niets veranderd. Maar in dat jaar werd besloten de spoorlijn Schaesberg-Kerkrade-Simpelveld aan te leggen. De aanleg van deze spoorlijn kostte meer dan één miljoen gulden per kilometer. Vandaar de naam "Miljoenenlijntje". In maart 2005 heeft de mediahistoricus Bert Hogenkamp de verloren gewaande film "Spoorwegbouw in Zuid-Limburg" bij het Nederlands Centrum voor Beeld en Geluid in Hilversum ontdekt. De rolprent van Ivens (1898-1989) laat beelden zien van de aanleg van de treinverbinding tussen Schaesberg, Kerkrade en Simpelveld: het z.g. Miljoenenlijntje. Hogenkamp spreekt van een bijzondere vondst. De in Nijmegen geboren Joris Ivens, een van de grootste Nederlandse documentairemakers, maakte de film in opdracht van de Algemene Nederlandse Bouwarbeidersbond, een socialistische

vakbeweging. Bijna 600 Limburgse arbeiders en een grote ploeg polderwerkers uit het Noorden hebben enkele jaren aan deze lijn gewerkt, die eindelijk in 1934 klaar kwam. In Schaesberg moest een nieuwe brug komen en toen dit klaar was begon men aan de veranderingen van het emplacement dat onder deze brug door moest lopen. Dit interessante stuk werk dat niet alleen in Schaesberg maar ook verderop op zeer veel moeilijkheden stuitte, werd op 15 juni 1934 geopend. Tijdens de oorlogsjaren is er niets veranderd maar bij de bevrijding in 1944 werd door de bezetters het viaduct in de lijn Schaesberg-Spekholzerheide opgeblazen. Het station Schaesberg kwam er zonder belangrijke schade van af. Op 13 oktober 1944 werd het baanvak weer in gebruik genomen. In 1949 werd de naam van het station Kerkrade-Rolduc gewijzigd in Haanrade. Op 15 mei 1949 werd bij de nieuwe dienstregeling van de Spoorwegen het Miljoenenlijntje, dat tot dan alleen voor goederenvervoer had dienst gedaan ook voor reizigersverkeer geopend, wat met feestelijkheden gepaard ging. Hoewel reeds vele lijnen geëlektrificeerd waren, was dit met het Miljoenenlijntje nog niet het geval. Desondanks schetterde de harmonie Flos Carmel en de Koninklijke Fanfare de hoge gasten een klankrijk welkom toe. In verband met de kolenschaarste in de winter 1950/51 werden op het baanvak Heerlen-Simpelveld-Schin op Geul alle reizigerstreinen opgeheven. Gelukkig slechts tijdelijk. Met de zomerdienstregeling 1951 was alles weer bij het oude. Op 2 augustus 1954 verschijnt er op het Miljoenenlijntje de modernste en mooiste trein van Europa: de diesel-elektrische trein de "Blauwe Engel". Deze "Blauwe Engel" heeft vele jaren dienst gedaan, tot ver in de jaren tachtig. Hierna kwamen elektrische treinen en sinds een aantal jaren wordt het baanvak ook gebruikt door de Duitse Bundesbahn. Vanaf de zomer 2004 maakt ook de stoomtrein van de ZLSM uit Simpelveld gebruik van het traject. Wellicht dat in de nabije toekomst de Lightrail nog een rol van betekenis zal gaan spelen. Het stationsgebouw van Schaesberg doet thans dienst als Italiaans restaurant. Kaartjes zijn alleen nog verkrijgbaar via de automaat op het perron.

**Verenigingsavond Vrijdag 4 nov
In de Brandpoort, 19.30 uur.
Tevens presentatie jaarboek 2005.
Zie voor aanmelding verder in dit
bulletin.**

Fanfare Eendracht – St. Caecilia

(Beide Verenigingen bestaan dit jaar 115 jaar)

I Ontstaan der vereniging

Voor al in onze omgeving zijn vele muziekgezelschappen voortgekomen uit de behoefte om kerkelijke erediensten muzikaal op te luisteren. Groepjes blazers dienden als begeleiding van kerkelijke zangkoren, want vaak was een kerkorgel in financieel opzicht voor een kleine parochiegemeenschap niet realiseerbaar. Ook verleenden deze blazers medewerking aan andere erediensten, zoals processies. Dit is ook een der redenen geweest voor het ontstaan van de fanfare Eendracht en St. Caecilia. Niet voor niets kwam de behoefte tot het oprichten van een muziekgezelschap voort uit het Nieuwenhaagse Mannenkoor 'Sängerbund', een koor dat ook kerkelijke erediensten opluisterde. In een sterk groeiende kerkgemeenschap was de komst van een fanfare onvermijdelijk. Waarom men voor een fanfare koos, ligt voor de hand. Een fanfarebezetting bestaat namelijk uit koperinstrumenten die verhoudingsgewijs vrij robuust gebouwd zijn. Leden van een fanfare waren over het algemeen landarbeiders, mijnwerkers en handwerklieden met ruwe werkhanden. En in die tijd stelden koperinstrumenten minder eisen aan de vingervaardigheid.

II Maatschappelijke achtergrond

Rond het jaar 1900 ontstonden de meeste muziekgezelschappen. Debet daaraan was de opkomende industrialisatie. Voor die eeuwwisseling waren er reeds steenkoolmijnen in ons land in exploitatie. Ook werkten veel mannen in Duitse mijnen, welke in het aangrenzende Duitse kolengebied decennia eerder in bedrijf genomen waren. Men kon de Nieuwenhaagse beroepsbevolking toentertijd verdelen over de categorieën landarbeiders, marskramers, waaronder de mensen die op 'de hoarsjnit' gingen en ambachtslieden zoals schrijnwerkers, kleermakers, radmakers, stroopmakers, kuipers, etc. Op het eind van de negentiende eeuw kwam daar een grote groep van mijnwerkers bij.

Vóór het jaar 1900 bedroeg het inwonertal van Nieuwenhagen nauwelijks 1500. Er was praktisch geen sprake van enige bevolkingstoename. De armoede in die tijd had daar terdege invloed op; armoede ten gevolge van het ontbreken van werkgelegenheid. Door de steenkoolwinning begon ook voor Nieuwenhagen een periode van welvaart, met als gevolg een sterke bevolkingsgroei. Hoewel de mijnarbeid zware arbeid was, kregen de arbeiders vaste arbeidstijden en

derhalve ook meer vrije tijd. Samen musiceren was in die tijd een prachtige manier van vrijetijdsbesteding. De gezellige, wekelijkse repetities zorgden voor verstrooiing. Zij doorbraken de sleur van een hard arbeidersbestaan. Een intens en hecht verenigingsleven smeedde banden. De mensen werden veel actiever. De muziek bevorderde de eendracht. Armoede en broodnijd gingen tot het verleden behoren. In de beginperiode waren de muzikale prestaties der gezelschappen niet overweldigend. Gezelligheid was belangrijker. Aan de eerste muzikale behoeften binnen de gemeenschap kon ruimschoots voldaan worden. Gebrekkige muzikale prestaties waren een direct gevolg van het ontbreken van een vakkundig geschoolde dirigenten. Ook mochten aan de muzikanten geen al te hoge eisen gesteld worden. Zij waren na een dag van inspannende arbeid meestal niet meer gemotiveerd om thuis te repeteren. Daarbij leverde het oefenen thuis nogal eens overlast op, omdat de meeste gezinnen klein en eng behuist waren. De enige gelegenheid, die de muzikanten hadden, om zich te bekwamen in het bespelen van hun instrument, was de wekelijkse repetitie. Welke kwalificatie men aan de vereniging van rond 1900 ook geven mag, één ding is zeker: in maatschappelijk opzicht had zij een grote positieve uitwerking op de gemeenschap. Een zinnige vrije tijdsbesteding bevorderde bij veel mensen een positief denken, de gemeenschapsband werd door gemeenschappelijke interesses hechter, in behoeften van de gemeenschap werd voorzien en zelfs kwalijke uitwassen zoals overmatig drankgebruik en kleine criminaliteit liepen erdoor terug.

III De naam

In het katholieke zuiden zijn de meeste muziekkorpsen van kerkelijke afkomst. Dat is vooral terug te vinden in de naamgeving, b.v. St. Caecilea, St. Michaël, St. Aemeliaan etc. Omdat de oostelijke mijnstreek zich ontwikkelde tot een belangrijk industriegebied, was er niet alleen een kerkelijke maar ook een maatschappelijke invloed. Samen musiceren bevorderde het saamhorigheidsgevoel, de gezelligheid schiep een band.

IV Geschiedenis

De fanfare Eendracht en de harmonie St. Ceacilia vinden hun oorsprong in een vocale vereniging n.l. in de in 1883 opgerichte Sängerbund. Het besluit om te komen tot een Nieuwenhaags Mannenkoor werd genomen ten huize van Joseph Hanssen aan de Rötcherweg. Joseph Hanssen had de bijnaam 'Peekvot', een bijnaam, afgeleid van zijn beroep van schoenmaker. Zijn woonhuis was het eerste huis naast de reeds lang

gelden afgebroken pastorie. Later bewoonde de familie Hanssen ook andere panden rond de kerk van Nieuwenhagen, b.v. het Reumkenshuis naast de kerk en het voormalige textielhuis Bocking, beide aan de Heigank (vroeger Kerkstraat). Voor zover te achterhalen, behoorden tot de 'Sängerbund' mensen als Joseph Hanssen, Pitter Hanssen, Jup Plum, Frans Reumkens, Piet Reumkens va g'n Krüts, Johan Schepers, Joep Janssen en Jan Beckers. Bij het dertigjarig jubileum in 1913 was het koor uitgegroeid tot een gezelschap van ongeveer 50 zangers en was als zodanig groter dan de toen bestaande fanfare.

V Fanfare 'Eendracht - St Caecilia'

In het jaar 1890 werd door enige leden van de toen bestaande zangvereniging 'Sängerbund' een muziekkapel opgericht, bestaande uit 12 leden uit Nieuwenhagen. Verschillende muziekliefhebbers uit Nieuwenhagerheide meldden zich om ook lid te worden van deze kapel, doch kregen ten antwoord dat zij de kapel niet uitbreidde en het getal leden niet hoger wenste dan 12 man en dan alleen uit de plaats Nieuwenhagen. Met dit antwoord waren de muziekliefhebbers van Nieuwenhagerheide niet erg ingenomen en men plannen beramen om te Nieuwenhagerheide ook een muziekvereniging op te richten, zo spoedig mogelijk. Er werd een comité samengesteld en men ging aan het werk. Leden waren Jos Erkens, Jos Konsten, Hub Cortisse, P.J. Zenden, P.J. Hinskens, Frans Tribels, W. Schillings, H.J. Vreuls en andere. Reeds was men in 1890 zo ver dat de vereniging gevormd was en de naam fanfare 'Eendracht' gegeven werd. Verschillende muziekliefhebbers uit Nieuwenhagen, die te Nieuwenhagen wegens voltalligheid de kapel geweigerd werden, gaven zich te Nieuwenhagerheide als lid aan, zoals Hub Hanssen (Rötscherweg) Jos Mosmuller. W. v.d. Wal, Joh. Hanssen. Alle wonende te Nieuwenhagen. Als eerste dirigent fungeerde Guus Hennen uit Heerlen. Contributie ieder zondag een halve Mark (dertig cent) en het café 'Geschw. Zenden' werd het eerste lokaal voor de repetitie.

De gemeente Nieuwenhagen bestond rond 1890 (en ook daarna) uit twee woonkernen, nl. Nieuwenhagen en Nieuwenhagerheide, Beide kernen werden door landbouwgronden van elkaar gescheiden. In 1875 waren er 1216 inwoners in 1899 waren dat er reeds 1441. In 1909 kon men zelfs al de 2000ste inwoner verwelkomen.

Eerste 'wapenfeit' van enige importantie was op 25 juni 1893 het festival in Eygelshoven. Uit de nog resterende kopieën van brieven weten we dat zowel de fanfare uit Nieuwenhagen, die inmiddels de naam 'St.

Caecilia had aangenomen alsook de fanfare 'Eendracht: uit Nieuwenhagerheide aan dit festival deelnamen. De zangvereniging 'Sängerbund' gaf eveneens acte de presence. Men stelde zich heel wat voor van de concerten te Eygelshoven. Het zou echter heel anders aflopen. In het jaar 1893 werd voor beide korpsen een zwarte bladzijde aan hun historie toegevoegd. Eigenlijk bestond er vanaf de oprichting in 1890 een soort wedijver tussen beide fanfares, die voor het muzikaal presteren niet eens ongezond was. Tot nu toe was deze wedijver, of naijver, binnen de perken van het toelaatbare gebleven. Plagerijen over en weer waren aan de orde van de dag. Hoezeer de onderlinge concurrentie uit de hand liep op 25 juni 1893 mag blijken uit een artikel van een regionale krant d.d. 26 juni 1893, welk hierna volledig wordt weergegeven:

Limburgsch Nieuws

Drame te Eygelshoven

Heerlen 26 juni. Gisteren was het anders zoo vreedzame Eygelshoven het toneel van zeer betreurenswaardige gebeurtenissen. Een vreeselijke strijd tussen kermisbezoekers en de politie deed daar de kermisvreugde verkeeren in diepe rouw. Laten wij het voorgevallene op den voet volgen:

Een muziekfeest had honderden gasten en belangstellenden in de feestwijde vereenigd. Een aantal muziekgezelschappen van elders zongen of speelden beurtelings op de kiosk, onder deze ook de harmoniegezelschappen 'St Cecilia' en 'EENDRACHT' van Nieuwenhagen. Terwijl nu laatstgenoemd gezelschap zijn stuk uitvoerde, bevond zich de directeur van 'St. Cecilia' in de nabijheid van de kiosk, lachend met een paar leden van zijn gezelschap. Dit lachen werd van de kiosk gezien als een bespotting van het spel aangemerkt. Nauw was het stuk dan ook ten einde, of het lid der 'Eendracht' vloog op de lachers toe en vroeg den directeur op harshandige wijze rekenschap. De ruzie hierover ontaardde spoedig in een kolossale vechtpartij, waaraan schier alle leden der beide harmonieën deelnamen. Thans trad de Rijkspolitie – vertegenwoordigd door wachtmeester Goedegebure en den marechaussee Vosmeer der brigade Kerkrade – als scheidende partij op. Woorden hielpen echter niet en werden de karabijnkolven gehanteerd. Toen keerde de woede der vechtenden evenwel tegen beide politiemannen. De marechaussee Vosmeer werd overmand en raakte onder den voet; de karabijn werd hem ontrukkt en hij werd geschopt en geslagen. De Wachtmeester ijldo toe en slaagde erin hem te ontzetten,

zoodat hij gelukkig weer op de been kwam. Nu moest hij de strijd weer hervatten. En weldra geen redding meer ziende voor de overmacht, greep hij naar de revolver en loste een schot, dat zekeren Johan Derckx (Johan Dircks, in het krantenartikel staat Derckx, hij werd zwaar gewond door het schot in de hals. Gelukkig bleef hij in leven), van Nieuwenhagen in den hals trof. Dezes broeder, Martinus Joseph Derckx, zag dit en wilde op den marechaussee Vosmeer toespringen, toen deze opnieuw een schot loste en den laatste doodschoot. De kogel had zijn hoofd bij de slapen doorboord en de dood was onmiddellijk gevolgd. Een algemene ontsteltenis, een vreselijke paniek volgde. De vechtenden stoven uit elkaar en daar lagen een doode en een doodelijk gewonde. Bekomen van den eerste schrik, dacht men aan de zorg voor den laatste. Geestelijke en geneeskundige hulp werd onmiddellijk ingeroepen en was spoedig aanwezig. De weleerw. heer kapelaan Vorage hoorde den gewonde op de plaats des onheils zelfs de biecht. Daarna werd hij ten huize van den heer Russel binnengedragen, waar hem de overige H. Sacramenten der stervenden werden toegediend. Daar werd hem ook de eerste geneeskundige hulp verleend door Dr. Wagner van Herzogenrade. Onmiddellijk werd nu dokter Keulen van Kerkrade, door de Burgemeester ontboden. Deze geneesheer onderzocht de wonde en constateerde, dat de slokdarm doorgeschoten was. Hij legde de nodige verbanden en verleende den gewonde verdere hulp. Naar 't gevoelen van dokter K. is zijn toestand zeer bedenkelijk, doch niet geheel hopeloos. Het lijk van Martinus Joseph Derckx zal heden door 't parket worden geschouwd. De beide getroffenen waren de zonen eener hulpbehoevende weduwe, en als braaf en oppassend bekend. Zij schijnen zich door drift te hebben laten vervoeren. Vooral te Nieuwenhagen heerscht groote opschudding wegens de treurige gebeurtenissen. Moge 't den gewonde nog op het beste afloopen.

Enige dagen later vond de begrafenis plaats van Martin, Joseph Dircks. Dat dit ongelukkig voorval te Eygelshoven grote verslagenheid teweeg had gebracht in de gemeenschap Nieuwenhagen, blijkt wel uit de zeer emotionele grafrede welke opgesteld was door meester P. Reumkens. Deze toespraak had de vorm van een acrostichon of naamdicht. Van boven naar beneden vormen de beginletters van elke regel de naam MARTIN JOSEPH DIRCKS:

*Musstest du den teurer Bruder,
Auch in Eygelshoven sterben,
Riss der Tot dich unerwartet,*

*Teurer Martin von uns hin;
In des Kampfes bange Stunden,
Nach des Pilgers Ziele hin;*

*Ja, die Stunde war geschlagen,
Ob du auch unschuldig warst,
Solltest doch ein Opfer sein;
Eine Kugel durch den Schlafen,
Presstet dir dein Leben aus,
Herz zerrisst ein solches Scheiden ;*

*Doch du gute, treue Seele,
In die Ewigkeit gegangen,
Rechne fast auf deine brüder;
Christlich soll dein Andenken sein,
Keiner wird dich je vergessen,
Sendet für dich sein Gebet empor.*

P. Reumkens, Nieuwenhagen, 1893

De verslagenheid was algemeen en diep treurig. Na dit treurige gebeuren nam de toenmalige burgemeester der gemeente het voornemen beide fanfares bijeen te brengen, wat hem in 1896 dan ook gelukte. Burgemeester Jongen die het initiatief genomen had de beide verenigingen in één gezelschap te brengen, werd tot voorzitter benoemd en de fanfare met de naam 'Fanfare Eendracht en Caecilia' aan, de eerste directeur was Merison te Maastricht. De vereeniging telde in de 40 leden. Na een jaar werd directeur M. Janssen te Heerlen tot directeur benoemd, die dit bleef tot de vereeniging zich weer splitste in 1917.

In het jaar 1901 werd deelgenomen aan het muziekconcours te Meerssen, waar de 2e prijs 3e afdeling werd behaald. In 1903 te 's-Gravenhage waar ook een 2e prijs 3e afdeling werd behaald. In 1909 een concours te Zandvoort waar de 2e prijs 2e afdeling werd behaald. In 1912 werd een groot festival in Nieuwenhagen gehouden. Feestweide was het bunder (uitspraak 't Boender, was het gebied bij de tegenwoordige straat 'Sjpaans Kentje'). Dit festival was groots opgezet, zodat de nettowinst niet groots was. In de winter kreeg de fanfare bezoek van de heer M.J.H. Kessels uit Tilburg die de vereniging voor fl. 1200,00 nieuwe instrumenten (tegen inlevering der oude instrumenten)

met twee saxophoons sopraan en alt, leverde, waarvoor de vereniging jaarlijks van deze 1200 gulden moest aflossen en 6% rente moest betalen.

In 1917 werd te Nieuwenhagerheide een parochie gesticht, pastoor werd Kallen, welke een nieuwe kerk moest bouwen. Dit werd voor de fanfare 'Eendracht en Cecilia' een kwade tijd. Voor die tijd werkte de vereniging eendrachtig samen en werd Nieuwenhagen of Hei niet genoemd en werd een jaar lokaal en repetitie gehouden te Nieuwenhagen en het volgend jaar weer op de Hei. Maar nu groepeerde men zich en staken de leden van de Hei de koppen bijeen en Nieuwenhagen ook. Met de grote processie (kermis) zou de eerste gevaarlijke klip omzeild moeten worden. Deze gelegenheid werd besproken en er werd besloten aan beide processies deel te nemen. Nieuwenhagen trok om 8 uur uit en de Hei om 10 uur. De leden moesten beide processies meemaken. Wie te Nieuwenhagen niet mee deed mocht op de Hei niet meegaan en omgekeerd. Zo was het besluit genomen. Alles was op de Hei voor de processie in orde gemaakt des zaterdags (de processie was van de politie aan pastoor Kallen verboden, maar de pastoor had het besluit genomen tegen de politie in toch met de processie uit te trekken). Alles was zaterdags nog aan de versiering aan het werk en er kwam bericht van het bisdom Roermond dat hij om onaangenaamheden te voorkomen niet uit mocht met de processie. Wij houden de processie in de noodkerk (Dorpsstraat) zei Kallen en de muziek mocht deze opluisteren. Zondagmorgen half acht; de leden uit de parochie kwamen opdagen en uit Nieuwenhagen ook. Twintig minuten voor acht: "Wij moeten gaan", zei de voorzitter (J. Konsten). Vaandel en trom naar buiten, toen werd gezegd: "Hier op de Hei trekt de processie in de kerk en leden en parochianen zijn verzocht deze processie met muziek op te luisteren". En de leden van de Hei zeiden: "Wij blijven hier en spelen onder de processie" en Nieuwenhagen: "Jullie moeten meegaan naar Nieuwenhagen en mogen niet uittrekken". Wat geweigerd werd. Zodat vaandel en trom naar Nieuwenhagen gingen en niet naar het lokaal, wat in 1917 op de Hei, terecht kwam. Tromstok en bekken was in handen van Willem Zenden die toen tamboer was. Tegen half negen kwam opperwachtmeester Dohmen met een marechaussee om statuten en tromstok en bekken te halen wat niet uit handen gegeven werd. De eerstvolgende zaterdag werd door een paar leden van de Hei repetitie opgeroepen, doch geen enkel lid van Nieuwenhagen kwam op, zodat maar begonnen werd met wat repeteren. Er werd nog eens voor een

vergadering gevraagd doch Nieuwenhagen kwam niet meer, zodat wij met de leden van de Hei maar besloten om gewoon door te gaan met repeteren en de kerkelijke feesten zo veel mogelijk op te luisteren.

VI De Scheiding

De bouw van de nieuwe parochiekerk ter vervanging van de oude – veel te kleine kerk – aan het Sijpaans Kentje in de jaren 1916/17 zou de aanleiding worden tot de scheiding in de fanfare 'Eendracht-St.Caecilia'. Uit de beschrijving van de Nieuwenhaagse 'kerkestrijd' moge blijken dat in feite een ruzie tussen twee dorpsgemeenschappen werd uitgevochten over de rugen van de muzikanten der fanfare. Het geruzie tussen de muzikanten onderling was eigenlijk een welkome uitlaatklep voor de vele, in het verborgene bestaande spanningen tussen twee elkaar beconcurrerende parochiegemeenschappen. Omstreeks 1900 bestond de bevolking uit ongeveer 1700 inwoners. De tussen 1740 en 1744 gebouwde 'kapel' aan het 'Sijpaans Kentje' was rond 1900 te klein geworden voor kerkdiensten. De kerk moest vergroot worden. Bovenstnieuwenhagen ofwel Nieuwenhagerheide greep de kans om te ijveren voor een eigen kerk. De mensen uit deze dorpskern moesten meer dan 1200 meter lopen om het kerkje aan het 'Sijpaans Kentje' te bereiken. Een eigen kerk zou derhalve beter bereikbaar zijn, maart ook het bestaande kerkje te Nieuwenhagen ontlasten. Nieuwenhagen liet zijn plannen tot uitbreiding varen aangezien een geheel nieuw gebouw de beste oplossing leek. Echter ook in Nieuwenhagerheide was men zeer voortvarend te werk gegaan. Reeds beschikte men over een goed gelegen bouwterrein en een kapitaal van fl. 35000,00. In het streven om tot een eigen kerkgebouw ter komen werden de mensen van de Hei gesterkt door de mening van de bisschop die reeds in het begin van 1916 aan pastoor Kreutzer van Nieuwenhagen had laten weten dat de oprichting van een rectoraat of parochie te Nieuwenhagerheide hem te zijner tijd de beste oplossing leek. In dit schrijven stelde de bisschop zelfs voor om beide nieuw ontstane parochies uit ongeveer 1500 personen te laten bestaan. Mgr. Schrijnen, die wel voor opsplitsing voelde, maande Nieuwenhagerheide echter tot geduld en vroeg om eerst de nieuwe kerk te Nieuwenhagen te bouwen. Men zou dan ook later kunnen rekenen op de steun van de parochie Nieuwenhagen. Het kerkbouwcomité van de Hei drong in 1916 aan om een bouwpastoor te benoemen. Een woning was reeds beschikbaar en het comité beloofde voor het onderhoud van de pastoor te zorgen. Aan beide kanten der gemeente werden allerlei inspanningen gedaan om zo spoedig mogelijk

tot realisatie van de eigen parochiekerk te kunnen overgaan. In april 1917 benoemde bisschop Schrijnen eindelijk een bouwpastoor. Het was pastoor Kallen, die voorheen kapelaan te Meerssen was. Toen op 3 juni 1917 de parochiegrenzen werden vastgesteld ontstond er nogmaals onenigheid. Roermond werd bijna dagelijks door middel van een of ander schrijven uit de regio Nieuwenhagen op de hoogte gehouden van de nieuwste verwickelingen op kerkelijk gebied. Deze geladen atmosfeer bleek op gevoelige wijze tijdens de grote processie op kermiszonntag. De fanfare 'Eendracht en St Caecilia' die dergelijke moeilijkheden voorzien had en als vereniging niet de dupe wilde worden van de tweedracht binnen de gemeentegrenzen, had zelf goede afspraken gemaakt om een confrontatie te vermijden. Er zou zowel muzikale medewerking worden verleend aan de processie te Nieuwenhagen alsook aan die te Nieuwenhagerheide. Muzikanten waren verplicht beide processies te bezoeken. Echter het verbod van de bisschop om de processie op de Hei te laten uittrekken, legde ook de spanningen binnen de fanfare bloot. Een gedeelte der muzikanten besloot toen, op verzoek van pastoor Kallen, de in de noodkerk gehouden processie op te luisteren. De rest van de fanfare trok te Nieuwenhagen met de processie mee. Hiermee kwam niet alleen de scheuring tussen twee dorpsgemeenschappen aan het licht, maar ook de rivaliteit binnen het korps.

Na de definitieve scheiding in 1919 gingen beide fanfares verder onder de naam Eendracht, Nieuwenhagerheide en Nieuwenhagen onder de naam St. Caecilia. Aan een lange, onverkwikkelijke ruzie was een eind gekomen. Echter de naweeën ervan bleven nog tientallen jaren binnen de gemeenschap doorwerken. Rest nog als bijzonderheid te vermelden dat Nieuwenhagen tot 1956 fanfare bleef, daarna werd deze omgezet in een harmonie met de naam "Harmonie St. Ceacilia".

(uit Eendracht 100 jaar en 100 jaar Harmonie St Caecilia, 1990; zie ook jaarboek 1988, blz 70-77)

Ut Sjpaanse sjtrand

*Noeëts mieë noa Sjpanje óp vakans..
Noeëts mieë dat Sjpaanse sjtrand...
Doa han ich mich d'r letste kieër
de zieël en 't vèl verbrank...*

*Zoeë wied, wie ste mar kiekke kans
likgt 't vleesj, wie óp d'r grill
en drieënt zich ronk op boehk en ruk...
weil ut róngsum ruëstere wilt....*

*Ut badpak kriet d'r loemelekeël...
en weë drieët nog bikini?
noe mó't 't "oben ohne" zieë...
on oonge...nieks of mini.*

*Mar wens de doa ing weëk of dri-j
tussje al dat vleesj geleëge,
dan sjmakt dich ginne sjnietsel mieë...
wils vegetarijër weëde....*

*Drum bleef ich heem...deë koeëpere ploert
zal mich hi-j nit versjnirke
mar alle zachte zónnesjtröalkes
mage mich vri-j bewirkel*

Elly Mofers

Willem Zenden en Marieke Meijs

Willem Zenden werd geboren op 14 januari 1880 in Nieuwenhagerheide als zoon van Joannes Gerardus Hubert Zenden en Maria Elisabeth Hubertina Vreuls in de boerderij aan de Hoogstraat die helaas binnenkort zal worden afgebroken. Deze boerderij is omstreeks 1770 gebouwd en reeds bijna al die tijd bewoond door voorouders van de familie Zenden. Willem verloor op zeer jonge leeftijd in 1885 zijn moeder. In haar testament maakte ze de erfenis over aan Willem en zijn zusje Fien, die later trouwde met Leo Wolters uit Kerkrade. Zijn vader hertrouwde in 1888 met Maria Catharina Johanna Triebels. Al heel jong werd hij smoor verliefd op de mooie Marieke Meijs uit de Emmastraat. Marieke was op 18 juli 1881 geboren als dochter van Willem Meijs en Margaretha Franken. Een echt handelsechtpaar. Willem Meijs bezat voor die tijd al een sjees met gummi banden, en als hij goede zaken had gedaan trakteerde hij gul in het café. Marieke was zijn oogappel. Aan de oude Landgraaf was boven een pand een danszaal en steeds danste Willem daar trots met zijn knappe dochter. Marieke had meer dan handelsbloed in haar aderen. Haar moeder stamde in vrouwelijke lijn van de familie Jurgens bekend van het Unilever Concern. Willem Zenden en Marieke Meijs trouwden in mei 1902 in Nieuwenhagen. En het jonge paar vestigde zich in Vaals. Willem ging daar werken als slager, maar men kon er niet aarden en in oktober 1902 kwam het paar terug. Als jonge man zie je Willem Zenden afgebeeld op een vroege foto van de fanfare Eendracht St. Caecilia te Nieuwenhagen, en ook zijn vader had banden met deze vereniging. Willem staat afgebeeld met een flügel-horn. Uit de historie blijkt dat toen de grote processie (kermis) in 1917 in Nieuwenhagen trok, Willem een historische rol zou spelen in de scheiding van de fanfare en de harmonie. Met deze processie zou de eerste gevaarlijke klip omzeild moeten worden. Deze gelegenheid werd besproken en er werd besloten aan beide processies deel te nemen. Nieuwenhagen trok om 8 uur uit en de Hei om 10 uur. Willem was inne joang van de Hei. En dus het volgende gebeurde in 1917 tijdens de processie. Zondagmorgen half acht: de leden uit de parochie kwamen opdagen en uit Nieuwenhagen ook. Twintig minuten voor acht: "Wij moeten gaan" zei de voorzitter J. Konsten. Vaandel naar buiten en trom, toen werd gezegd. "Hier op de Hei trekt de processie in de kerk en de leden en parochianen zijn verzocht deze processie met muziek op te

luisteren. En de leden van de Hei zeiden: "wij blijven hier en spelen onder de processie en Nieuwenhagen: "jullie moeten meegaan naar Nieuwenhagen en mogen niet uittrekken". Wat geweigerd werd. Zodat vaandel en trom naar Nieuwenhagen gingen en niet naar het lokaal, wat in 1917 op de Hei was, terechtkwamen. Tromstok en bekken was in handen van Willem Zenden die toen tamboer was. Tegen half negen kwam opperwachtmeester Dohmen met een marechaussee om statuten en tromstok en bekken te halen wat niet uit handen werd gegeven. Willem koos na de scheiding van de fanfare voor de Hei en werd zelfs bestuurslid van de fanfare Eendracht. Zijn petekind Wiel Vreuls werd later ook bestuurslid van de fanfare. Willem was een man met een uitgesproken mening, een harde werker. Na eerst slager geweest te zijn en mijnwerker kocht hij in 1921 een stuk grond aan de Hoogstraat en bouwde er een huis met café, en werd café-houder. Naast het café was later de kapsalon van zoon Johan. In 1923 begon Willem Zenden aan zijn politieke carrière in de gemeenteraad van Nieuwenhagen. Hij werd in 1927 benoemd tot wethouder later werd hij loco-burgemeester en hij heeft burgemeester Loyson vervangen toen deze ziek werd. Willem was weliswaar erg gelukkig met zijn Marieke, maar het echtpaar had veel verdriet te verwerken. Men kreeg 11 kinderen waarvan er uiteindelijk maar 5 bleven leven. Enkele stierven als baby. Dochter Triena werkte in het ziekenhuis in Heerlen en stierf aan TBC. Zoon Sjeske werd geboren met een aangeboren afwijking aan zijn rug. Hij was een knappe jongen en was net als zijn broers Leo en Johan van beroep kapper. Na een tocht in een open Amerikaanse jeep stierf Sjeske aan de gevolgen van een longontsteking. Marieke heeft op een bewonderenswaardige manier al dat verdriet verwerkt Ze was een zeer gelovige vrouw. Het was een vrouw met een lach en een traan. Een echte handelsvrouw die Bargoens sprak. Ze stimuleerde haar kinderen ook tot de muziek. Paul was lid van de fanfare en haar zoon Johan speelde piano en accordeon in een orkest. Ze was toen al best geëmancipeerd. Tegen haar dochters zei ze altijd "zorg dat je de tafeltjes kent". Als huisvrouw was ze niet zo geschikt. Toen tijdens het verven de gang een grote beurt kreeg en het trappenhuis, kreeg het Christusbeeld dezelfde kleur. Marieke en Willem hielden de zakenprestaties van hun kinderen goed in de gaten. Zoon Leo heeft een tijdje een kapsalon in Waubach gehad. Leo werd gewaarschuwd door een neef dat zijn vader poolshoogte zou komen nemen. Willem kwam met de fiets foeterend naar Waubach om de inkomsten te bekijken. Zoon Leo was een levensgenieter. Zo ging hij

ooit eens op vakantie naar Zwitserland en een neef moest hem een bezoek afleggen van Marieke met pruimen en sigaretten. Opmerking van Leo, geef de sigaretten maar.... Pruimen heb ik genoeg hier.....

Marieke en Willem woonde boven de kapsalon van Johan. Hun dochter Mieke en Pirminus woonden boven het café en dochter Fientje en Louis achter de kapsalon. Marieke was er altijd voor iedereen en er ging geen dag voorbij zonder te bidden. Zelfs tijdens luchtalarm in de kelder. Marieke en Willem hadden een gigantische boomgaard maar je moest niet wagen om als vreemde aan het fruit te gaan. Toen eens een lummel fruit wilde stelen lokte Marieke hem met de woorden sjoen kink koam ins oet dat bumke, dat deed de lummel waarna Marieke hem bij de kladden had....

Steeds wanneer Marieke met woorden begon als sjoen kink sjunne eengel etc. werd het gevaarlijk, dan kwam haar handelstemperament naar boven. Ze heeft het zelfs gepresteerd omkranst door haar vos op hoge leeftijd naar Heerlen te gaan naar de winkel van een schildersbedrijf in Heerlen, waar haar kleindochter Ennie werkte om daar 1 pot verf te kopen, en zo haar kleindochter te promoten met de woorden "t kink is gewillig, gaank maar weer wirke kink".

In 1952 zouden Willem en Marieke hun 50 jarig huwelijksfeest vieren. Het gebak was besteld, het huis versierd, helaas stierf Willem na een hartstilstand de avond voor de feestdag. Dit tot groot verdriet van iedereen. Marieke leefde nog toen ik in 1958 werd geboren als eerste achterkleindochter. Samen met Marieke, haar dochter Fientje, moeder Ennie vormden wij 4 geslachten. Foto's werden gemaakt in de boomgaard. En ik kreeg de voornamen van mijn 3 voormoeders, Marieke, Fientje en Ennie namelijk Marie, Jose, Anna.

In 1959 stierf Marieke na een rijk en veel bewogen leven..... Ze werd begraven naast haar geliefde Willem en hun zoon Sjekke. Willem en Marieke, mijn overgrootouders, de herinneringen leven bij velen nog voort.....

Jose Seerden-Pompl
Bronvermelding

In Muziek en leven... Fanfare Endracht
Nieuwenhagen, Verleden en heden.

Foto boerderij Zenden aan de Hoogstraat

**Excursie naar Valkenburg
Zaterdag 17 sept, verzamelen om 13.30 uur
aan ons Verenigingslokaal**

Onze heidense voorouders

(Rob Hamers)

Het is opvallend hoezeer onze huidige culturele uitingen zoals kerken, wegen en pleinen hun wortels in de verre historie hebben. We zullen hier twee thema's behandelen waaruit blijkt dat we hier in Landgraaf op velerlei gebied nog steeds bepaald worden door de aanzetten van onze voorouders, zelfs tot in de prehistorie. Namelijk de ontwikkeling van de religieuze feesten en heiligdom en daarnaast de inrichting van het landschap, welke samenhangt met genoemde religieuze tradities. Het christendom is ontstaan en gegroeid binnen de grenzen van het Romeinse Imperium, dat ook haar grenzen tot ver buiten onze streken had. Het centrum van dit Rijk was Rome. De communicatie tussen de delen van dit immense Rijk verliep via een ingenieus aangelegde wegenet, waarover we straks te spreken komen in het kader van de Romeinse weg ofwel de Via Belgica. Niet voor niets waren in onze streken al in de tweede eeuw na Christus de eerste christelijke west-europese kerkgemeenschappen ontstaan, juist op plaatsen langs genoemde weg: Trier en Keulen.

In de enkele eeuwen voor het begin van onze jaartelling vond er de overgang plaats van de Kelten - oudste bewoners van deze streken - naar de Germanen. Rond 400 v. Chr. bestond de bevolking grotendeels uit Germanen. In de 1^e eeuw voor Christus werden deze streken bevolkt door de Eburonen, deze stichten toen enkele dorpen. De religie van de Kelten en Germanen in onze streken, later heidens genoemd, richtte zich op goden die geassocieerd werden met de natuur. De Druïden waren centrale figuren die de rol van een medicijnman speelden.

Heidense feesten vermengen zich met christelijke feesten.

Veel heidense rituelen zijn bij de kerstening opgenomen in de traditie van de christelijke kerk. Kerkelijke feestdagen gaan daarom vaak gepaard met rituelen voor vruchtbaarheid, bescherming en genezing. In ons katholieke Zuid-Limburg zijn hiervan nog veel voorbeelden terug te vinden. De heidense jaarfeesten waren bij Germanen en Kelten bedoeld om de Goden en de Aarde te eren, en om de levenskracht in de natuur te activeren. Ze geven de kringlopen van de seizoenen en de landbouw weer en zijn van oudsher in heel Europa bekend geweest en gevierd. De Kelten en Germanen lieten de nieuwe dag beginnen op de avond ervoor en hun nieuwe jaar aan het begin van de winter. Het eerste feest in de (jaar-cyclus) is dan ook het winterfeest. Tot op heden is dit in het

kerkelijk jaar terug te vinden: het jaar begint met de eerste zondag van de advent, en niet bij aanvang van het gewone jaar! Bij de vroege voorouders was dan de oogst binnen en het overtollige vee werd geslacht om in de winter een voorraad voedsel te hebben. In Limburg was het tot de jaren '60 een goed gebruik om het huisvarken te slachten op 25 november, de dag van sint Catharina. Het gezegde "*Sint Katrien deit de verkens pien*" herinnert hier nog aan. Koeien werden op deze dag vaak binnen gehouden, de traditie was namelijk dat een koe die op met sint Katrien in de wei stond door iedereen gemolken mocht worden. Midwinter is een ander belangrijk jaarfeest, hierbij wordt gevierd dat de zon haar laagste punt bereikt heeft en dat de dagen weer langer worden. Elementen van midwinter zijn in verschillende christelijke feesten terug te vinden. Een voorbeeld hiervan is sint Lucia (13 december), een heilige die vooral in Vlaanderen populair is. Vroeger werd de nacht van 12 op 13 december beschouwd als de langste nacht en hierdoor zijn veel midwintergebruiken opgegaan in de verering van sint Lucia. Vee en (huis)dieren werden in deze nacht verwend met extra lekker en veel voer. Lucia werd al in de 12e eeuw vereerd in Limburg. In febr. 1746 vond er een processie naar de relik van St. Lucia in Rolduc, en wel nadat er veepest was uitgebroken. Gebruiken rond deze heilige hebben vooral betrekking op genezing van oogziekten en bescherming tegen veeziektes. Vaak werden met sint Lucia veemarkten gehouden en een lichtkoningin gekozen. Soms werd met een lichtstoet rond het dorp getrokken. Verschillende Lucia-gebruiken zijn terug te voeren op de germaanse Godinnen Holda en Perchta. Ook in de gebruiken rond het kerstfeest zijn nog veel heidense elementen terug te vinden. Vrij algemeen waren het geloof dat dieren in de kerstnacht kunnen spreken en het verbranden van de kerststronk. Deze stronk gaat terug tot het joelblok dat door de Germanen en Kelten met midwinter werd verbrand om de vruchtbaarheid te bevorderen. De traditie wil dat dit eikenhout was, maar in Limburg werden ook andere houtsoorten gebruikt. Een ander gebruik was het laten zegenen van een zakje graan.

Andere religieuze feesten

Mei-avond, zoals het feest hier in Nederland werd genoemd, was zowel een Keltisch als Germaans feest. De hele Middeleeuwen door is het feest overal in Europa gevierd. Meiavond was een feest waaraan vrijwel iedereen deelnam. De meifeesten hebben langer dan de andere hun heidense oorsprong behouden en tot in deze eeuw werd er nog overal in

Europa rond een meipaal gedanst en over vuren gesprongen. In Zuid-Limburg (mei-jongens in Nieuwenhagen, Groenstraat) is deze traditie blijven bestaan en ook elders in het land ziet men steeds vaker de meiboom opnieuw verschijnen, soms als toeristische attractie, maar toch duidelijk voldoende aan een behoefte de groeikracht in de natuur te vieren. Er waren tot in de twintigste eeuw Meigilden, geleid door een Meigraaf, die in de nacht van 30 april op 1 mei een boom uit het bos haalden en op het dorpsplein of vóór het stadhuis neerzetten. Jonge mannen zetten die nacht een kleine boom of tak in de tuin van de geliefde. Zo'n tak werd een liefdemei genoemd. Meiavond is net als het Lentefeest een vruchtbaarheidsfeest, maar hier gaat het meer om het nieuwe leven dat zich voor onze ogen ontwikkelt: een overvloed aan witte bloemen, het graan dat net boven de grond uitkomt, de eerste groenten, die onder glas geteeld worden. Het gaat daarbij met name om de bevruchting. Door het Christendom werd de meimaand uitgeroepen tot Mariamaand waarbij men probeerde de verering van de Heidense vruchtbaarheidsgodin om te buigen naar een verering van de Heilige Maagd.

Als men archeologisch onderzoek verricht naar het verleden kan men blind naar een speld in een hooiberg gaan zoeken (hetgeen heel kostbaar is) maar men kan dus ook, afgaand op de (geloofs-) overtuigingen van voorouders, terugredeneren naar waar een bepaalde weg, brug burcht of tempel zou hebben móeten liggen. Dat scheelt tijd en geld! Want overal ter wereld maar ook bij onze 'primitieve' voorouders bepaalden de religieuze overtuigingen de inrichting van het landschap, de kunst, de rituelen en de sociale omgangsvormen.

Heiligdommen volgden elkaar op.

We zien in principe dat er in onze eigen cultuurgeschiedenis een zeer precieze chronologische opeenvolging is van oude keltische religieuze gebruiken, via de romeinse religie, naar de christelijke godsdienst. Maar ook de Keltische heiligdommen zelf, worden getransformeerd tot romeinse heiligdommen (tempels), en wéér later de vestiging op die plek van een grote christelijke kerk c.q. kathedraal. J.J. Jongen wijst in zijn geschiedens van Schaesberg op het feit dat de Markt van Schaesberg ooit "Kapelweide" heette, en wijst op het feit dat in vroeg-christelijke tijden er kapellen terecht kwamen op oude heidense heiligdommen. Vaak nadat de Romeinen het heidense heiligdom hadden overgenomen. Niet voor niets wordt over de markt een mogelijke route van de

Romeinse weg gesitueerd. Jongen merkt op dat deze heiligdommen vaker langs de Romeinse weg voorkwamen.

Vanuit praktisch-theologisch opzicht wil ik even verduidelijken waarom het steeds gebeurde dat de ene beschaving de andere overnam door een deel van de gebruiken maar zeker ook de heilige plaatsen over te nemen. Op het moment dat de Romeinen hun gezag wilden handhaven was het belangrijk dat ze lieten zien wie de sterkste was. Men kon het beste de bestaande heiligdommen, hetzij heilige eik, hetzij een verzameling dolmen (letterlijk: stenen tafel) ofwel primitieve tempel vervangen door hun eigen tempel. Zo was men verzekerd van het oude klantenbestand van de eerdere heiligdommen! De Romeinen waren overigens niet zo dogmatisch dat ze geen andere goden naast de hunne tolereerden; ook inheemse goden kregen overal in Germanië een plek naast de Romeinse. Toen later het Romeinse Rijk gekerstend werd onder keizer Constantijn vond een zelfde proces plaats en weer vanuit de normen die vanuit Rome werden vastgesteld. Op plaatsen waar vroeger heidense tempels stonden, en voorheen druïden hun rituelen hielden, werden kerken en kathedralen gebouwd. Ook nu werden de bestaande heilige plekken waar mensen van heinde en verre naar toe gingen voor het verkrijgen van steun, troost en hulp, overgenomen zodat de christelijke kerken er meteen in het middelpunt van de belangstelling kwam te staan.

Verdere inrichting van het landschap.

De oude, door wijzen geleide volken bouwden hun tempels of heiligdommen dus niet zo maar op een toevallig beschikbaar stuk grond, maar de wichelroedeloper bakende de plek af. In de oudheid – en ook Middeleeuwen – geloofde men heilig in bepaalde krachtplaatsen en ook energielijnen onder de grond. Het wichelroedelopen was toen net zo normaal als dat nu een landmeter komt.

We hebben het hier over de tijd van de Kelten die in heel Europa hun culturele restanten hebben nagelaten. De meest bekende plek is wel Stonehenge waar grote megalieten in een dusdanige ordening zijn opgesteld dat men hiermee beschikt over een soort kosmologische klok die grote kennis van de astronomie doet vermoeden. Ook in het Belgische Weris is een dergelijk opeenhoping van gerangschikte stenen te zien. Een zonneheiligdom werd gericht op de eerste opgezette steen, waarna een poort werd gevormd door twee hoge stenen, waartussen de zonsopgang gezien werd op midzomerdag. Al deze plekken met een stenen heiligdom werden zorgvuldig gekozen, ze zijn allemaal gesitueerd op een kruispunt van leylijnen, dat voor hen zeer onprettig

voelde. Deze plekken wilden ze omvormen tot iets positiefs, een krachtcentrum dat versterkt werd door het plaatsnemen van (grote) keien en door het uitvoeren van bepaalde rituelen. Voor de komst van de Romeinen was er vooral sprake van 'natuurgodsdiensten' in West-Europa. Toen werden verschillende soorten heiligdommen gebruikt ter verering. Hierbij valt onder andere te denken aan verering van bronnen, (heilige) bomen en bergen. De Kelten hebben een afstamming die honderden jaren terug gaat. Dit volk had druiden die het religieuze aspect van deze bevolkingsgroep verzorgden. Zij brachten hun offers op heilige plaatsen, plaatsen met een **Leycentrum**.

Tegenwoordig spreekt men bij de studie van aardstralen ook wel van zogenaamde Leylijnen, *leys* (oud-Engels woord voor weilanden of ontgonnen stuk land). Leylijnen zijn energiebanen die energie rond de aarde transporteren. Waar de leylijnen samen komen zijn ze extra krachtig. Deze plekken worden leycentra genoemd. Op deze krachtplaatsen werden in het verleden vaak heiligdommen gebouwd. De Engelse rechter Alfred Watkins kwam in 1921 met zijn jarenlange lijnenstudie voor de dag. Heuveltoppen, kastelen, grafheuvels, bronnen en kerken, zo concludeerde hij, zijn door een netwerk van lijnen met elkaar verbonden. Lijnen die hij de naam leylijnen meegaf.

De leylijnen worden voornamelijk opgespoord met behulp van een wichelroede of een pendel.

Veel van de 'heidense' heilige plaatsen werden uiteindelijk gekerstend. Vaak resulteerde dit uiteindelijk in de bouw van een kapel of kerk *op* of *bij* een heidens heiligdom. Ook op andere manieren nam de christelijke kerk de functie van de oude heidendommen over. Kathedralen, kerken en kapellen werden gebouwd als nieuwe heiligdommen in de Lage Landen en deze werden evenzo weer geplaatst op leycentra. Door de onderzoeken, die gedaan zijn door de enkele al bestaande studiegroepen, is gebleken dat de oude kerken specifiek op de centra van lijnen zijn geplaatst. De oude kerken zijn zo gepositioneerd dat door de lengterichting altijd een leylijn loopt. Het kruispunt van de leylijnen ligt dan onder de toren of op de plaats van het altaar. Een combinatie van deze twee komt ook voor. De abdijkerk van het Limburgse Thorn heeft twee van zulke centra. Zo is er waarschijnlijk een heiligdom geweest in het Zuid-Limburgse (NL) plaatsje Klimmen op de plaats waar nu de Sint-Theresiakerk staat. Hier zou in de oude tijd een heilige boom gestaan hebben.

De Rooms-katholieke kerk in de vroege Middeleeuwen, hanteerde in onze ogen, tamelijk curieuze criteria bij het vinden van een plek voor een nieuw godshuis. Er werd gebouwd in het centrum van oude Romeinse nederzettingen (Maastricht, Tongeren); in het centrum van voormalige Vikingkampen (Brugge, Bergen op Zoom). In andere gevallen werden bekwame wichelroedeloopers ingeschakeld en werd er gebouwd op plaatsen waar lichten en lichtverschijningen werden waargenomen. Of men schakelde ossen in om te zien waar die zich na een wandeling te ruste legden. Zo leert ons de literatuur betreffende Middeleeuwse kerkebouw. *'In 1275 begonnen een deel Huislieden op 's Nieuwland bij Bolsward een kerk te maken... slaande daarom des Avonds, als zij te bedde zouden gaan, twee Ossen voor een Slede ofte Wagen. Zeggende, waar die des Morgens zaten, wouden zij ter eeren Gods hare Kerk bouwen en timmeren...'*

Interessant om te weten is dat volgens bovenstaande principes de Dom van Aken (volgens genoemde theorie) op een van 's werelds grootste krachtplaatsen is gebouwd. Ook hier liep dan weer een belangrijke Romeinse weg door de stad.

Uiteindelijk werd besloten dat dit heidense gebruik maar eens afgelopen moest zijn. Vanaf die tijd werden de kerken nog sporadisch op leycentra gebouwd, en stierf dit gebruik uit. In de huidige tijd wordt deze oude kennis weer langzaam herontdekt.

Leylijnen als basis voor het Romeinse wegensnet.

Een belangrijk kruispunt van leylijnen is in Heerlen gelegen onder het oude gemeentehuis. Hier liep precies de belangrijke Romeinse weg over of vlak langs! Zie de overzichtskaart van Heerlen met de Romeinse wegen erop. Het is geen toeval dat zich hier ook het monument bevindt (de zwart granieten pilaar) die de kruising markeert van twee belangrijke Romeinse hoofdwegen in limburg: die van Boulogne – Tongeren – Keulen en die van Trier-Aken-Xanten. De Heereweg – van Heerlen naar Brunnsom – vormt de verbinding van Aken via Coriovallum naar Tüdderen en Xanten. De naam refereert natuurlijk aan de Romeinse Heirweg. Zie foto.

Kijkt men nu naar de Romeinse weg die in Boulogne begint en via Heerlen naar Keulen loopt dan passeert die weg het grensstadje Bavay. Ook is ook iets bijzonders mee aan de hand: vanuit de stad vertrokken ooit zeven volmaakt rechte grote wegen, elk naar een welbepaald punt aan de horizon. Deze zeven wegen werden de Brunehaultwegen genoemd, die ook in verband met de Romeinse heerbanen gebracht

worden. Een zekere Bavo had in de oudheid deze plaats uitgekozen voor de oprichting van een tempel voor de God Bel (Baäl), Keltisch (heidens) dus. Ook werd er een zevenhoekige steen opgericht waarop de plaatsen vermeld werden waarheen de wegen liepen.

De Romeinen hadden reeds tempels die geplaatst waren op leycentra. Verder hadden de Romeinen legers die onder andere de grens moesten bewaken. Zij waren gelegerd in vele castella die strategisch geplaatst waren. Ieder castellum was geplaatst op een kruispunt van leylijnen en het heiligdom binnen een castellum lag eveneens op een leycentrum. Ook legden de Romeinen hun wegen op de kaarsrechte leylijnen. Dit deden ze – volgens de toenmalige opvattingen – vanwege de energie van de leylijn: de soldaten moesten lange marsen lopen en door de energie van de leylijnen werden ze minder gauw moe, zodat ze grotere stukken konden afleggen. Wachttorens plaatste men bij voorkeur op de kruising van wateraders: de opvatting was dat men op een waterader slecht of ondiep sliep en dus waakzaam bleef!

Het principe van de Leylijnen was natuurlijk ook het procédé waarbij de wegen kaarsrecht of licht gebogen werden aangelegd. Hoewel de Romeinen ook wisten dat de kortste verbinding tussen twee punten een rechte weg was; waren er om praktische gronden genoeg redenen om hiervan af te wijken. Een voettocht om een berg heen zou sneller kunnen zijn dan erover; drassige of laaggelegen grond zou men beter kunnen omzeilen i.v.m. het regenseizoen. En dalen – laat staan wouden – die gevaar van aanvallen van Germanen met zich meebrachten zou men beter kunnen vermijden. Maar toch wijst er alles op dat koppig de rechte weg werd aangehouden: deze liep namelijk over de leylijnen. Te Hollain bij Doornik loopt een Romeinse heerweg langs de grootste Menhir van België, 3,5 m breed en 4,5 m hoog. Ook deze werd bewust op een leylijn neergezet door de Kelten. De Romeinen passen zich hierbij aan.

Bovenstaande samengevat zien we een verschuiving van oude culturen naar nieuwe waarbij die eerste op basis van oude geloofsvoorstellingen hun 'landschapselementen' creëerden die de latere overnamen. Teruggaande naar hun (bij)geloof zien we een zekere logica bij de plaatsbepaling van die elementen, welke vanuit hedendaagse visies raadselachtig verschijnen.

Achtergrondliteratuur:

Nieuwsbrief Leylijnen, 06/2004 en 07/2004 - www.leylijnen.com.

Kathedralen uit de steentijd

Hunebedden, dolmens en menhirs in de lage landen

Herman Clerinx, Davidsfonds/Leuven 2001

Leylijnen en leycentra in de lage landen

217 heilige plaatsen in Nederland en Vlaanderen

Wigholt Vleer & Dick van den Dool Ankh-Hermes 1992

Aarde's levend lichaam

M. Uyldert, De Ster/Amsterdam 1984

Foto: Heerenweg

Verenigingsavond 2005

De Verenigingsavond zal dit jaar, net als vorig jaar, plaatsvinden in de Brandpoort en wel op vrijdag 4 november a.s. Aanvang 19.30 uur.

Op deze avond zal tevens het jaarboek 2005 gepresenteerd worden.

De kosten voor deze avond bedragen Euro 10,00 per persoon en deze kunnen voldaan worden door overmaking op bankrekening 136314937 t.n.v. O.C.G L. Landgraaf of op postgiro 4776225 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf of door contante betaling in ons verenigingslokaal.

Gaarne voor 25 oktober.

Kosten jaarboek: Leden 15,00. Niet Leden 17,50

Presentatie fotoboek Schaesberg.

Dit zal plaatsvinden in ons verenigingslokaal op vrijdag 25 november a.s. om 19.30 uur.

Kosten fotoboek leden 15,00. Niet Leden 17,50

**OPEN
MONUMENTENDAG
Zondag 11 sept 2005
10 - 17 uur**

De lotgevallen van het oude kerkgebouw in de kerkberg (Hein Goossens)

(Voor de ontstaansgeschiedenis etc. zie H. Goossens: "Ubach over Worms, van Overworms kwartier tot gemeente Landgraaf", blz 200-205 en 218)

1706	Inwijding van de kapel. Zij blijft in alles afhankelijk van de moederkerk Eygelshoven. Enkel 's-zondags werd de H.Mis gelezen; voor doop, huwelijk en begrafenis moest men naar Eygelshoven ter kerke gaan.
1711	De kapel wordt verrijkt met een toren, voorzien van de ankerletters M(inus) W(erden) en het jaartal 1711. De stenen voor de bouw van de kapel waren gebakken op een weiland van de stichter, gelegen in het Boschveld, langs de weg naar Abdissenbosch. De bij de afgraving van de benodigde grond ontstane waterplas kreeg in de volksmond de naam "Tichelpoelen". De naam is bij de totstandkoming van de Namiddagse Driessen vereeuwigd in de straat "De Tichel". Bij het bakken der brikken hielp de hele buurschap mee; de boeren zorgden voor de vrachten. Het torendak was aanvankelijk lager; eerst in 1818 werd het dak spitsier van vorm.
1745	Aan weerszijden van de toren verschijnen vertrekken, waarin doopkapel en oksaaltrap verschijnen.
1803	Het rectoraat Waubach wordt verheven tot parochie; het kerkbestuur streeft naar een eigen zelfstandige parochie.
1804	De gemeente koopt enkele perceeltjes grond aan van de omwonenden voor de aanleg van een kerkweg; thans kerkberg geheten.
1808	De heer L.T. Welter, oud koor-heer van Rolduc, wordt benoemd tot pastoor van Waubach.
1810	De nieuwe pastorie aan de Bovenste Straat, thans Charles Frehenstraat 2, komt gereed. Enkele jaren later wordt begonnen met de afbraak van de ruim honderdjarige kapel; de oude toren blijft behouden. Tijdens de afbraak en verbouwing van het

	godshuis maakt men voor het houden van erediensten gebruik van de kapel te Nieuwenhagen. Dit was echter een omslachtig gedoe; processiegewijs trok men telkens heen en terug, ongeacht de weersomstandigheden. Aan dit nodeloze reizen kwam een einde toen een vroom notabel iemand uit Waubach, achter een boerderij aan de Bovenste Straat, een schuur liet bouwen, die tot aan de voltooiing van de nieuwe parochiekerk tijdelijk dienst deed als godshuis.
1816	De voormelde schuur wordt voltooid en als plaats voor de eredienst ingewijd. Zij dient twee jaar als noodkerkgebouw van Waubach.
1818	De nieuwe parochiekerk wordt ingewijd; het jaartal wordt naast de hoofdingang aan de kerkweg in Naamse steen aangebracht.
1840	Er heeft een grote reparatie aan de buitenmuren plaats. Losgeraakte stenen worden opnieuw ingemetseld en het voegwerk waar nodig hersteld; ook enig meubilair in de kerk wordt vernieuwd.
1852	Op 10 mei breekt er brand uit in de torenspits; (zie boek H. Goossens, blz 227).
1855	Het torenuurwerk krijgt een grondige reparatiebeurt; de kosten ervan worden door de gemeente betaald.
1861	Er vindt een onderzoek plaats naar de toestand van de fundering en de kerkmuren. Het geheel blijkt door de drassige grond zeer bouwvallig te zijn. Wat moest er nu gebeuren: herstel kerk of nieuwbouw? Besloten wordt tot het laatste.
1869	Start van de nieuwe kerk; negen jaar zou de bouw duren.
1877	Inzegening van de nieuwe kerk; plechtige overbrenging van het Allerheiligste naar het nieuwe Godshuis. De oude kerk wordt daarna nog enkele jaren gebruikt als patronaat voor de jeugd, doch door verval en nalatig onderhoud geraakt het spoedig in onbruik. Enkel het kruisbeeld naast de oude sacristie dient nog als rustaltaar bij de grote bronk. In 1913 verhuist het beeld naar de kapel op de hoek Kerkstraat-

	Kloosterstraat. Het oude gebouw had nauwelijks nog waarde; enkel de toren stond op de monumentenlijst. Voor fl. 1500,00 wordt het van de hand gedaan.
1895	De nieuwe eigenaar wordt de burgemeestersfamilie Beckers. Bij de erfdeling van het familiegoed valt het vervallen bouwsel omstreeks 1920 toe aan zoon Gabriël, burgemeester te Bingelrade. Hij verpacht het als schuur aan landbouwer Willem Heinen, later aan diens broer Hubert. In de zuidgevel verschijnt een grote poort, bereikbaar via de boerderij-ingang aan de Charles Frehenstraat. De oude kerkramen worden grotendeels dichtgemetseld, het geheel dient voortaan als graanschuur.
1934	De nieuwe eigenaar van het gebouw met de eraan gelegen boerderij wordt de weduwe Appelrath-Claessen te Heerlen; de heer Heinen blijft ook de schuur in pacht houden.
1947	Er ontstaat een grote felle brand in het schuurgebouw. Alles gaat in vlammen op, alleen de muren blijven zwartgeblakerd overeind staan.
1950	Het restantgebouw wordt aangekocht door timmerman Vanderliek. Hij bouwt het geheel weer op, er komt een nieuw dak en nieuwe ramen. Monumentenzorg zorgt voor de restauratie van de 18e eeuwse toren. Het nieuwe gebouw wordt verhuurd als opslagplaats. Als de heer Vanderliek een geheel nieuwe timmerplaats laat bouwen aan het Steenenkruis, wordt het gebouw eigendom van de gemeente Ubach over Worms. Zij bezigt het deels als opslagplaats, als "brandweerkazerne" en als garage.
1960	De voormalige sacristie wordt afgebroken en in plaats ervan verschijnt een loods voor de Dienst Openbare Werken. In de jaren tachtig verkoopt de gemeente Landgraaf het gebouw voor een symbolisch bedrag aan de stichting "Theater Landgraaf", die het gebouw omtovert in een zaal voor toneel, film en muziekkuitvoeringen etc. etc.

Bankzittere. (Sjef Eens)

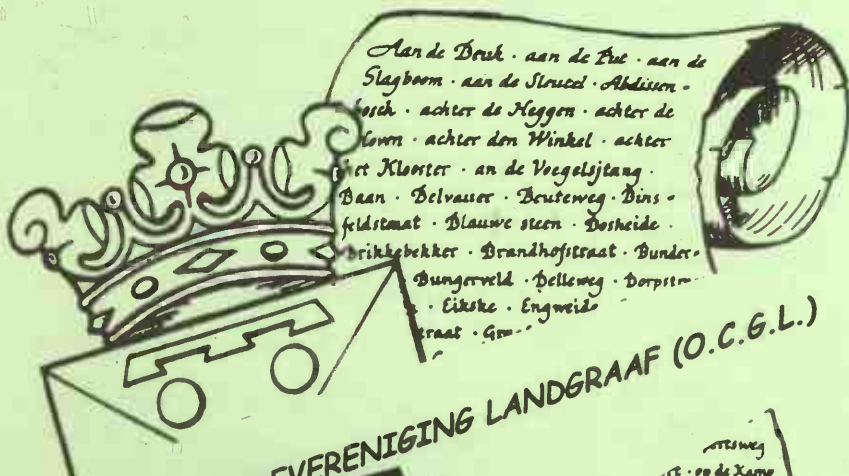
Ze zote same óp ing bank en ieër wit wal wie dat geet
Ze wooste uëveral en noch get besjeet.
Um tieën oeër zint ze wer bij ee
Mit 't letste nujts oeët de siedong, of van d'r TV
Went d'r Giel deë noeëts teëge inne ból hów getroane
Uëver voetballe kallet koame dich de troane.
In hem zieng glorie joare woare d'r Abe Lenstra
En d'r Faas Wilkes graat begónne.
Zoë te zage noch greun jonge.
D'r Frens deë nieks drum hin wool drieëne
Zich de sjoon bij aangere moos goa lieëne.
D'r Mai woar kapot van zieëne gaat
De dikste irpel en de sjunste sjlaat.
En went de boeëne wie 't vurrich joar gónt lukke
Heë ze mit de trapledder mót plukke
Pak dich noeën d'r Joeën deë hóng gidderinne 't sjoat oeët
kallet alling mar uëver de pensioëen
Dan d'r Frens dem hoeëtste alling mar uëver HAUS moeziek
raose.
Heë hów joarelangk in de Fanfaar d'r Bombardón gebloaze.
Dieng doeëve lote aangere hem wieëte hant bij de noaberluuj
De wesj vól gesjieëte
Ze vertellete hem mit sjpass das te mit doeëve óch kuttele has.
Noe kin heë de ledde nit mieë óp en is d'r mit gestóp.
D'r Wiel kank ging noeët leëze zoeë groeët wie ing ków
Woor waal Koninklijk Onderscheiden
Umdat heë fieëtich joar de vaan van d'r Kirke-Koeër gedrage houw
D'r Hoebeët houw van dat alles gee versjtank
Kank waal in de ganse weld gidder langk
Heë woar óp Bali, Gambia en Lanzerote
Wiej die aangere heem óp 't bengsjke zote
Zieë 't sjtichele woare went heë begoos te vertelle
Dat 't alling mar get wòar vur rieëke vrijgezelle.
Óp ing bank ziet me ze nit mieë
Ze zint noe allenuij mobiel.
Ze sjtón in 't winkelcentrum mit d'r scootmobiel
Ich han ze i gen dörp al lang nit mieë gezieë
't Is gedoa 't gieët ging bankzittere mieë.....

Publikaties en verkoop van boeken e.d. Heemkundevereniging Landgraaf (OCGL)

Geen wijziging mbt vorige versie		Prijs	
Titel:	Jaargang / Auteur	leden	niet leden
JAARBOEKEN OCGL			
o.a. Geschiedenis van onze grensregio.	1985	uitverkocht	
o.a. 3/4 eeuw mijnbouw Laura en vereniging	1986	uitverkocht	
o.a. 150 jaar Nieuwenhagen / Pastoor Simonis	1987	uitverkocht	
o.a. Dialectstudie	1988	4,00	4,00
o.a. Préhistorie Rimborg / Ontstaan parochie Nieuwenhagen	1989	uitverkocht	
o.a. Pottenbakkersoven Groenstraat / Acht eeuwen grensgeschiedenis.	1990	uitverkocht	
o.a. Genealogie Jongen	1991	4,00	4,00
o.a. Annalen van pastoor Schatten 1910-1935	1992	4,00	4,00
De bevrijding van Landgraaf	1993/1994	uitverkocht	
Landgraaf in de jaren 1940-1945	1995	uitverkocht	
o.a. De familiegeschiedenis Rongen	1996	4,00	4,00
De mijnen in Landgraaf	1997/1998	uitverkocht	
Herinneringen aan de 20e eeuw.	1999/2000	13,60	15,00
Kerken en Gelovigen in Landgraaf	2001	13,60	15,00
Van Romeinse weg tot "d'r Sint Joep va Woabich".	2002	uitverkocht	
o.a. Burgemeesters van Landgraaf	2003	12,50	15,00
o.a. Schutterijen Landgraaf - ON2 - Verwantschappen met E.hoven	2004	12,50	15,00
SERIE "KEN LANDGRAAF"			
DEEL 1: Kruisen en kapellen		uitverkocht	
DEEL 2: 16 Wandelingen		2,25	3,20
DEEL 3: Straatnamenboek Van Aalbersestraat tot Zwartebergweg		3,00	3,00
DEEL 4: Parochie het Eikske 50 jaar		uitverkocht	
DEEL 5: De Voort. Logboek van een wijk in Nieuwenhagen.		uitverkocht	
DEEL 6: Fotoboek Wca is der Sjeet geblieve		uitverkocht	
DEEL 7: Fotoboek Woabich - Grunsjtroat		12,50	15,00
DEEL 8: Fotoboek Van d'r Herreweg noa Nuijenhage		uitverkocht	
LANDKAARTEN (kopien)			
Eygelshoven 1891 (113 x 92 cm)		2,25	3,00
Schaesberg 1903 (98 x 61 cm)		2,25	3,00
Toponymische kaart Thoms Ubach vóór 1525 (84 x 59 cm)		2,25	3,00
Voormalige gemeenten Landgraaf 1805/1807 (A3)	1991 / M. Quaedflieg	1,00	1,30
PUBLIKATIES VAN DERDEN en DIVERSEN			
En d'r Boer hee boeëret wieër (genealogie fam. Baur)	2002 / M. Quaedflieg	22,50	22,50
Middeleeuwse Pottenbakkersovens in Landgraaf	2001 / W. Beckers	uitverkocht	
Schaesberg en zijn kerk. 300 jaar Petrus & Paulus parochie	2000 / E. Ramakers	10,00	10,00
Oud Schaesberg (tekeningen)	Jozef Franck	10,00	10,00
Haengenaemd	1987 / H.P.M. Haen	4,50	6,80
Limburgse gedichten	OCGL, sectie Dialect	0,50	0,50
Foto's staties Ad de Haas compleet 14 foto's		3,40	4,50
Foto's staties Ad de Haas losse foto		0,45	0,60
BESTANDEN OP CD-rom / DISKETTE *			
Div. DTB / BST bestanden in PDF-formaat: Eijgelshoven, Frelenberg, Marienberg, Schaesberg, Ubach, N.hagen, UoW, Rimborg.	2003 Werkgroep Waubach	11,50	23,00
Complete inventaris OCGL	Laatste versie	1,50	1,50
Volkstelling gemeenten Landgraaf 1796 in PDF-formaat *	OCGL	5,00	5,00

O C G L

Bulletin

HEEMKUNDEVERENIGING LANDGRAAF (O.C.G.L.)

Artesweg
 re . op de Kamp
 voortstraat . Kerkberg
 rtsstraat . Kerkhoeweg .
 weg . Leermool . Lichtenberg .
 Moerhui . Namiddagse
 Winkel .

WENST U EEN GEZOND 2006

Contactorgaan van de Heemkundevereniging
 Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf

DAGELIJKS BESTUUR

Voorzitter J.Schiffelers, Lokert 9, 5591 NB Heeze, 040-2262936
Secretaris J.Lussenburg, Op de Heugden 28, 6371 XM Landgraaf, 045-5320179
Penningm. J.M. Erkens, Bosheide 49, 6373 CK Landgraaf, 045-5315529

ALGEMEEN BESTUUR

Bulletin/Jaarboek H.A.Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf 045-5322876
Archief/werkpl. S.H.P.Moonen, Oude Landgr.62, 6373 BB Landgr 045-5319114
Geneal/Waubach H.Dortants, Eijgelsh.weg 25, 6374 KB Landgraaf 045-5315315
Algemeen M.J. Offermans, Schoolstr. 88, 6374 CZ Landgraaf, 045-5314079
Contactpersoon Platkloep H.A. Mulders, Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

BESTUURSADRES

Op de Heugden 28, 6374 NM Landgraaf tel. 045-5320179
E-mail : j.lussenburg@home.nl

REDACTIEADRES BULLETIN EN JAARBOEK

Hoefveld 18, 6373 XG Landgraaf, 045-5322876

CONTRIBUTIE O.C.G.L.

Individuele leden	€ 16 euro per jaar
Gezinslidmaatschap	€ 19 euro per jaar
Jeugdlidmaatschap	€ 5 euro per jaar (pas studiezaal inbegrepen)
Toegangspasje werkpl.	€ 9 euro per jaar

BANKRELATIE

Rabobank Landgraaf rek.nr 136314937 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf
Postgiro 4776225 t.n.v. O.C.G.L. Landgraaf

VERENIGINGSGEBOUW

An de Voegelsjtang 12 6373 BJ (achter de kerk N'heide) 045-5322820
(tijdens studiediezaal)

E-mail-adres: OCGL@home.nl

<http://home.planet.nl/~schif019>

VASTE OPENINGSTIJDEN STUDIEZAAL

Woensdag en zaterdag 13.00-17.00 uur

Na kenningsmakingsbezoek toegangspasje verplicht

Het Bulletin verschijnt 4 x per jaar.

Losse nummers € 1,50 excl. portokosten

Van de Voorzitter

Beste leden,

Het valt niet mee om op een natte avond in november je gedachten te ordenen en een voorwoord te maken voor het Bulletin van december. Sinterklaas is op veel plaatsen nog niet ingehaald en dan moet je richting Kerstmis, de jaarwisseling en een nieuw jaar gaan denken. De afgelopen maanden zijn behoorlijk druk geweest en ook in november en december staan nog activiteiten voor de deur. Ondertussen is ook het concept klaar van een nieuwe jaarplanning. Harrie, onze eindredacteur zal een paar zaken alvast aankondigen. Op januari na, hebben we tot aan de zomervakanties elke maand een lezing en de excursie zal ons in 2006 naar Thorn, "het Witte Stadje", brengen. Daarmee zetten we dan een volgende stap in de excursies naar plaatsen die in het verleden een rol hebben gespeeld in onze lokale geschiedenis. Waubach viel indertijd immers onder het gebied van de abdis van Thorn. In oktober volgt dan nog een lezing, twee boekpresentaties in november en "d'r geboare" verteller in december. Tussendoor doen we dan nog mee aan de open monumentendag op de 2^e zondag van september en afhankelijk van het tijdstip en hetgeen men organiseert aan of het Pleitreffen of de kerstmarkt van de basisschool "Op Gen Hei".

De regionale evaluatie van de Heemkundemarkt Parkstad moet nog met de voorzitters plaatsvinden. Wanneer we zelf even terugkijken, dan constateer ik, dat we er als vereniging in elk geval goed uit de verf zijn gekomen. Van veel mensen hebben we complimenten gehad over de inrichting van onze stand en ons thema-eiland. Helaas werd de activiteit slecht bezocht door het publiek. Als vereniging hebben we in elk geval onze publiciteit gehad. Er zijn interviews geweest voor Parkstad TV en op de foto's in de kranten en een nieuw weekblad waren nagenoeg alleen leden van onze heemkundevereniging te zien.

Hoewel het tijdens de zomermaanden een heel stuk rustiger is in onze studiezaal (vakanties met slecht weer en met het begin van de vakantie van de voorzitter in september een late prachtige zomer met een lange warme herfst) blijft het aantal actieve leden toenemen. Eind oktober/begin november konden zelfs in één week tijd 7 nieuwe leden aan het bestand worden toegevoegd. Ook wordt of tijdens de openstelling of thuis of andere tijden veel vrijwilligerswerk verzet. Deze vrijwilligers zijn niet alleen vanuit de vereniging gekomen, maar ook van daarbuiten.

Graag wil ik aan het einde van het jaar onze vrijwilligers en mijn medebestuurleden hartelijk bedanken voor alles wat zij in het afgelopen jaar weer met veel enthousiasme voor de vereniging hebben gedaan. Klasse dames en heren!!

Met het jaar 2006 voor de deur nadert ook met rasse schreden het jaar 2007. In dat jaar viëren wij het vijfentwintig jarig bestaan van onze vereniging. Aan de gemeente Landgraaf hebben wij aangeboden om samen naar het jubileumjaar te kijken omdat op 1 januari 2007 immers ook de gemeente Landgraaf er de eerste 25 jaar op heeft zitten. Nu is 25 jaar maar een kwart eeuw en in de geschiedenis maar een korte tijdsperiode. Het bestuur gaat in elk geval in elke bestuursvergadering aandacht besteden aan de viering van het jubileum waarbij wij onze leden zeker niet zullen vergeten. Onze bokkerijder Jack, heeft al overleg met het Belgisch Bokkerijders Genootschap waar hij deel van uitmaakt en ook de Samenzweringen (vergaderingen) van bezoekt. Een Bokkerijdersdag is zijn ideaal.

Je zou over de periode van Kerstmis, Nieuwjaar en Driekoningen een mooi geschiedkundig verhaal kunnen schrijven. Wanneer de viering van onze feestdagen gaan vergelijken met de feesten van onze "heidense voorouders" dan zien we verrassende dingen die te maken hebben met de kerstening van de oorspronkelijke bewoners van onze streken. Toch wil ik dat hier niet doen, omdat je dan kerstmis hoogstwaarschijnlijk nooit meer als de kerstmis van vroeger zult viëren. Het is misschien wel eens een leuk thema voor lezing. Van de andere kant is het misschien ook saai om alleen maar tijdens de viering van Kerstmis en Nieuwjaar, stil te staan bij het grote thema "Vrede op aarde". Het hele jaar worden we geconfronteerd met groot en klein geweld en door de moderne media zou je bijna gaan denken, dat het normaal is. Stille tochten voor zinloos geweld, ook in Landgraaf, laten een stuk frustratie zien en het effect ervan is lang niet altijd meetbaar. De ontwikkelingen op onze aardkloot zijn vaak nauwelijks bij te benen, de individualisering van de maatschappij gaat in een rap tempo evenals de vergrijzing. Wanneer ouderen dan vaak zeggen: "vroeger was alles anders" verzuchten jongeren meteen met: "van daar heb je ze weer". Een kloof van verschil die er volgens mij altijd is geweest. En toch constateer ik tegelijkertijd, dat veel mensen en ook de jong volwassenen toch stréven naar vaste waarden en normen. Zelfs dezelfde waarden en normen. Van de andere kant moeten we natuurlijk niet vergeten, dat het leven vroeger ook lang niet altijd alles was. Er moest hard gewerkt worden en er was lang niet altijd

brood op de plank. Natuurlijk was de sociale controle veel groter en waren we gewend om 's avonds stoelen aan de straat te zetten of op het "stoepje" van de voordeur te gaan zitten en zo samen met de burens te genieten van de zomeravonden en elkaar het laatste nieuws te vertellen. Dat is niet meer. De mensen hebben het druk. Degenen die nog werken hollen de hele dag van afspraak naar afspraak, vergaderen zich dood en ook de avonden worden voor een groot deel ingevuld. Onze sociale verplichtingen hebben ook een enorme vlucht meegemaakt. Je bent nu blij wanneer er eens een avond of weekend geen verplichtingen zijn. Dat maakt onze maatschappij anders en iedereen heeft behoefte aan een stukje "eigen ik".

Vroeger maakten we ons niet zo druk over dingen die elders op de wereld gebeurden. Niet dat we dat niet erg vonden, maar door het simpele feit dat we het niet wisten. In de tijd dat we nog geen radio, televisie en internet hadden, kon een enkeling iets in een krant lezen, maar werd het nieuws veelal meegebracht door mensen die rondtrokken. Er gebeurde genoeg, maar we wisten het eenvoudig niet.

Wel vergeten we met enige regelmaat om iets in zijn perspectief te bekijken. De Boerenkrijg proberen we tegenwoordig te verklaren vanuit onze moderne inzichten en dan roep je al snel dat was fout. En dat is nu moderne fout: we oordelen te snel en geven mensen vaak geen eerlijke kans meer. De Boerenkrijg en noem maar op moet je bezien vanuit de aspecten van de tijd waarin die plaatsvond.

Wanneer we nu eens beginnen met onze lange tenen wat in te trekken, proberen te achterhalen wat iemand echt bedoelt, dingen proberen vanuit een positieve insteek te benaderen in plaats van het alleen maar geven van commentaar en op een normale toonhoogte met elkaar blijven praten, dan bereiken we in elk geval in onze eigen omgeving dat stukje vrede op aarde en zul je zien dat die relatief korte tijd dat we op deze bol rondlopen zeker de moeite waard is. Samen kunnen we dan enorm veel aan en bereiken.

Namens het bestuur wens ik iedereen hele fijne vredige kerstdagen toe, een goede jaarwisseling en een gelukkig maar bovenal gezond nieuwjaar toe.

Jo Schiffelers, voorzitter

Een nieuwe website

We hebben een behoorlijke tijd zonder eigen website gezeten. In een tijd van snelle communicatie is dat toch een gemis. Gelukkig werkten we de afgelopen maanden al met een snelle berichtgeving naar de leden waarvan het emailadres kennen. Deze service neemt Stef Moonen voor zijn rekening. Om je als vereniging tegenwoordig naar buiten uit te kunnen presenteren, kun je echter bijna niet meer zonder website. Een bijkomend voordeel daarvan is, dat we daarmee ook aantonen dat heemkunde niet oudbolig is, maar iets is wat past in de tijd ook al hebben we het vaak over iets wat achter ons ligt. In Parkstad verband is ondertussen al ruim een jaar lang gesproken over een gezamenlijke website. Hoewel daar nog steeds aan gewerkt wordt, duurt dit toch te lang. Daarom heeft onze voorzitter zich opgeworpen als webmaster en is hij met een dik cursusboek in de hand aan de gang gegaan om een eigen nieuwe site te maken. Flitsend hoefde de site niet te zijn, maar wel informatief. We willen immers met een site niet alleen de eigen leden informeren, maar anderen ook nieuwsgierig en warm maken om lid te worden van onze vereniging.

Hoewel de nieuwe homepage nog lang niet klaar is, begint ze zich behoorlijk te vullen. We kunnen niet de complete inventaris op de site publiceren omdat we dan professionele ruimte bij een provider moeten gaan huren, maar door een en ander te noemen weten mensen wel wat ze in hoofdlijn bij ons kunnen vinden. We gaan ook pagina's maken met dingen die belangrijk zijn geweest voor de gemeenten die nu Landgraaf vormen. Er zijn fotoalbums opgenomen met activiteiten van de vereniging en natuurlijk een album van elke oude gemeente. Een album Landgraaf moet nog worden toegevoegd. Alle activiteiten zullen op de site extra worden toegelicht en aangekondigd. Wanneer iemand dan al eens het Bulletin kwijt is of even niet meer weet wanneer wat te doen is, kan dan even kijken op onze pagina. Natuurlijk gaan wij ook een pagina met zogenaamde links opnemen naar andere interessante websites over heemkunde, geschiedenis of wanneer leden dat wensen, naar hun site. Zo hebben wij op dit moment een link gelegd naar de prachtige site van ons lid Wim Schoenmaekers over mijnbouw. Iedereen die ook maar iets over mijnbouw wil weten of zelf "koelpiet" is geweest moet de site zeker bezoeken. De link staat nu nog op de pagina over de mijnbouw. Je ziet daar de link staan naar "mijnbouw wim". Ik heb Wim onze complimenten overgebracht over deze mooie site waarin het belangrijke mijnverleden van onze regio prima belicht wordt en levend wordt gehouden.

Omdat we de kosten zo laag mogelijk willen houden, werken we op dit moment via een homepage bij een van de providers van onze voorzitter. Mocht het dataverkeer te hoog worden, dan zullen we alsnog overgaan naar een www-site. Een en ander betekent wel, dat je een lange naam moet intikken om de eerste keer de site te gaan. Daarna kun je hem toevoegen aan je favorieten. De site is te vinden door in te tikken:

<http://home.planet.nl/~schif019> (voor het slangetje moet je meestal even na het intikken de spatieblad indrukken) en vervolgens enter of openen.

Wanneer je dit soort namen niet zelf wilt intikken kun je ook naar de website www.landgraaf.coolbegin.com gaan. Op deze site staan wij gelinkt onder verenigingen. Overigens staan op deze site enorm veel interessante pagina's gelinkt. Je kunt ook naar de website van de gemeente Landgraaf gaan. Klik de links aan en je ziet ons direct onder het kopje "cultuur" staan. Iemand die via Google of een andere zoekmachine wil zoeken kan dat ook. Je komt een paar keer of de oude site tegen of een site die uit de lucht is, maar op het eerste blad met links tref je ons al aan. Google heeft wel een foutje in de link zitten. Je komt op de eerste pagina en je kunt niet verder. Haal in het adres even [homepagina.html](#) weg en je gaat naar de normale site. Op diezelfde pagina van google zie je overigens ook meteen de link naar de gemeente landgraaf en onze site staan. Dat is dan nog makkelijker. Wanneer de gezamenlijk website van de heemkundeverenigingen in Parkstad de lucht in gaat zullen wij ons daar uiteraard ook naar toe een link zullen leggen en ook op die site informatie zullen geven. Als bestuur denken we in elk geval op deze manier van de ene kant onze vereniging nog meer bekendheid te geven en van de andere kant onze eigen leden zo snel en goed mogelijk te kunnen informeren of over activiteiten of ontwikkelingen.

Heb je zelf een site waar een link naar mag worden gelegd geef die dan even door aan Jo Schiffelers (zie webmaster onder bestuur) of doe een mailtje naar ocgl@home.nl dan zorgt Stef Moonen voor het doorsturen van je bericht. Ook voor vragen of suggesties over de website kun je met Jo contact opnemen.

Wij streven er naar om de site minimaal een keer per week te updaten (bij te houden en niet te laten verouderen).

Jo Schiffelers

**HET BESTUUR WENST U PRETTIGE
FEESTDAGEN
EN EEN GEZOND 2006**

De Maretak – Een typisch decemberkruid.

De Maretak is een kruid dat in Nederland (bijna) alleen in Zuid-Limburg voorkomt. Vooral op kalkrijke bodems. De Maretak wordt ook wel mistel of vogellijm genoemd (engels: Mistletoe, latijn: Viscum Album). Dat Maretak is een halfparasiet, dit betekent dat de plant weliswaar zijn eigen bladgroen vormt, en dus zelf energie kan opnemen uit zonlicht en organische stoffen kan vormen, maar dat hij voor water en minerale, anorganische voedingsstoffen wel afhankelijk is van zijn gastheer. Meestal komt deze op populieren voor. Veelal wordt hij gezien op vochtige plaatsen zoals rond de weltervijver (zie foto). Soms op eiken zoals op de Brunsummerheide. In Landgraaf komt deze her en der verspreid voor, o.a. bij Strijthagen en in rond Rimborg. In het eikenbos tamelijk weinig ofschoon hier een kalkrijke bodem is, maar het vochtgehalte is hier weer geringer.

De Maretak is sterk verbonden met de oude Kelten. Met name door de Romein Plinius 'de Oudere' weten we iets over de Maretakgebruiken van de Keltische Galliërs. Hun druiden beschouwden de Maretak - met name als die op eikenbomen groeiden - als zeer heilig. Bomen zagen de Kelten als verbinding van boven met beneden, het hemelse met het aardse. Bomen werden vereerd ook nog in christelijke tijden; aangezien de eik te heilig was om te kappen werd de Spar gebruikt om deze op te tuiden en als heilige Kerstboom te gebruiken.

Met veel ceremonieel vertoon werden die verzameld, in het bijzonder op de zesde dag na de nieuwe maan na midwinter (zonnewende). Het plukken van de Maretakken gebeurde in die tijd als volgt:

Een druïde, gekleed in een witte rok, klimt in de boom en snijdt de Maretak af met een gouden sikkkel en deze twijg wordt dan opgevangen in een wit laken. De gouden sikkkel moest in één haal het kruid snijden en het plantje mocht nooit de grond raken! Ze geloofden dat een drankje gemaakt van Maretak steriele dieren vruchtbaar maakt en dat de plant een remedie was tegen alle gif. Niet gek bedacht aangezien tegenwoordig vanuit de biochemie bekend is dat Maretak en nogal wat kruiden (zelfs koffie) gifstoffen uit het lichaam neutraliseren en mogelijk celwoekeringen tegengaan en de immuniteit verhogen. Onderzoeken lijken de tumorremmende werking te bevestigen.

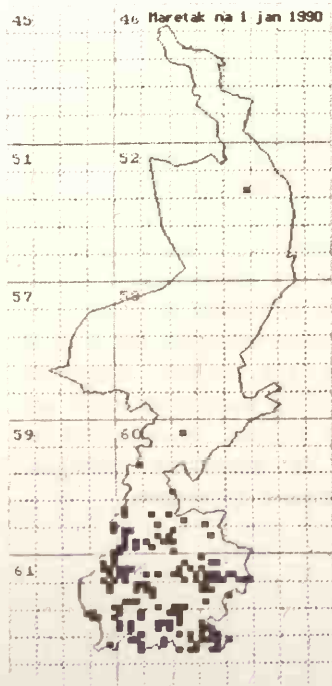
In Afrika gebruikten de krijgers de bladen als bescherming tegen steekwonden; een gebruik dat we terugvinden in de bekende toverdrank die de Galliërs ervan maakten om onoverwinnelijk te worden.

Ander folkloristisch gebruik

Uit Europa komt het gebruik om van de martak wichelroedes te maken om schatten op te sporen. Zat er een maretak in een hazelaar dan was de kans groot dat er onder de boom een schat verborgen lag. Bekend is natuurlijk het gebruik dat men met Kerstmis de maretak boven een drempel hangt en dan elke vrouw mag kussen die eronder staat. De maretak werd ook vlakbij een slaapkamerdeur geplaatst; voor een rustige slaap met mooie dromen.

Nog niet zolang geleden hingen boeren in onze streken maretakken aan de balken van de veestal met als doel de 'mare' (Zuid-Nederlands voor nachtmerrie) te verdrijven; zoals onweer of veeziekten. De maretak zou ook net als de kroedwusj tegen blikseminslag beschermen. Ofschoon een beschermde plant kon ik toch een bosje kopen op de markt te Schaesberg. In elke geval is het een mooie Kerstversiering!

Rob Hamers

Het nieuwe zorgstelsel

De fysiotherapeut knijpt er tussenuit.
De logopedisten zijn sprakeloos.
De podotherapeut zit met kromme tenen.
De KNO-arts krijgt er een brok van in zijn keel, voelt zich bij de neus genomen en wordt een oor aangenaaid.
De oogarts ziet het somber in.
De neuroloog krijgt er de zenuwen van.
De verloskundige zit met de naweeën.
De gynaecoloog baart het zorgen.
De uroloog voelt aan zijn water dat dit niet goed gaat.
De anaesthetist is knock-out.
De cardioloog aanschouwt het met bloedend hart.
De dermatoloog krijgt er kippenvel van.
De geriater krijgt er grijze haren van.
Voor de chirurg snijdt het mes niet meer aan twee kanten.
De hematoloog wordt het bloed onder de nagels vandaan gehaald.
De gastro-enteroloog heeft er de buik vol van.
De internist wordt binnenstebuiten gekeerd.
De diëtiste kan geen pap meer zeggen.
De psychiater snijdt het door de ziel.
De traumatoloog ergert zich bont en blauw.
Voor de apotheker is het een bittere pil.
De tandarts ziet er geen gat meer in.

Oh ja, en de patiënt? Die is er goed ziek van!!

Ons lid Wim Schoenmaekers heeft een site gemaakt over de mijnen in Limburg. In oktober werd deze site uitgeroepen tot site van de maand, vanaf deze plaats Wim proficiat.

Voor de geïnteresserden:

<http://members.home.nl/wimschoenmaekers/>
en je komt op deze site.

Met de volgende onderwerpen:

Bokkerijders in Landgraaf

De Romeinse Weg door Landgraaf

De Hoofdbank Heerlen

De Parochies Eygelshoven en Waubach

Boeren, Paarden en Machines

Rolducse Abten en hun directe families

Verhaal door Frans Erens familie Dautzenberg van de Lichtenberg

Ontstaan van het Lauradorp

Familie Vreuls uit het Sjpaans Kentje

Het Land van 's Hertogenrade

Ruim 200 bladzijden met tekeningen en diverse foto's

Bokkerijders

door Harrie Mulders

Verhalen over de bokkerijders hebben altijd een grote bijval gekend bij een ruim publiek. Het geweld, gruwel en mysterie rond dit onderwerp zijn ingrediënten voor een gewaarborgd succes en spreken zowel tot de beelding van schrijvers als lezers. De feiten speelden zich af in de negentiende eeuw. De literatuur kwam pas goed op gang in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het was Pieter Ecrevisse die in 1845 de eerste echte bokkerijders roman schreef. Sindsdien er heel wat over de bokkerijders verschenen. De bokkerijders blijven schrijvers en lezers boeien. De naam "Bokkerijders" leeft ook nu nog voort. Restaurants, handelszaken, reclamebladen, verenigingen, ontleen hieraan hun naam.

(door Jo Schiffelers)

[illegible]

In het overigens aardige boekje met veel aanvullende gegevens en enkele beschreven wandelingen, gaan de schrijvers inderdaad uit van een prehistorische verdedigingswal, die in een heel groot ovaal om de Brunssumerheide en het aangrenzende gebied liep. Op plaatsen waar de wal niet terug te vinden was, werden met stippellijnen verbindingen aangegeven en zo ontstond het ovaal. De wal heeft op Nederlands gebied een lengte van circa 20 kilometer is op een aantal plaatsen herkenbaar tussen het moerassige gebied bij Schinveld en de grens tussen Nieuwenhagen en Ubach over Worms. In Ubach over Worms is geen spoor van de landgraaf terug te vinden. Op Duits gebied wordt de wal weer aangetroffen waar ze richting Gangelt loopt. Ook daar is ze niet in de richting van Schinveld terug te vinden.

Toen ik laatst de informatie van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Onderzoek op het internet raadpleegde, kwam ik een korte beschrijving tegen van de "Landgraaf".

Wat mij meteen opviel was dat de deskundigen van de rijksdienst schrijven dat de gracht aangelegd moet zijn tussen 1378 en 1498. Op dat moment was ik bezig met de voorbereiding van een lezing over het Land van Valkenburg en de Landen van Overmaas en met name dat tijd dat Nieuwenhagen en Schaesberg onder het bestuur van Valkenburg vielen. Voor onze streken betekende dat een enorme machtsstrijd tussen voorname adellijke geslachten. Een tijd ook van enorm veel kleinere en grotere oorlogen en veldslagen met als toppunt de Limburgse Successie Oorlog met al hoogtepunt de slag bij Woeringen (Wörringen) een plaatsje bij de Rijn niet ver van Keulen. Bij deze slag moet de aarde echt rood gekleurd zijn geweest van alle bloed. Duizenden ridders, soldaten en boerenstrijders sneuvelden er.

Jan van Heelum heeft deze slacht voor de hertog van Brabant beschreven in een rijmdicht. Vrij minutieus worden de adellijke geslachten beschreven die deelnamen aan de slacht en voor welke partij: voor Brabant of de bisschop van Keulen. Wanneer je de namen ziet, krijg je al snel de indruk dat de helft van het huidige West Europa op de een of andere manier betrokken was bij de slacht.

De heren van Venrooy en Brouwers begonnen hun boek goed door te stellen dat het om een verdedigingswal uit vroegere bewoning ging. Zij gaan daarvoor echter een paar eeuwen terug in de tijd. Dit klopt dus niet met de informatie van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Onderzoek.

Wanneer de gracht gelopen heeft zoals zij in hun boek aangegeven, is het de grote vraag wat de oude stammen dan moesten verdedigen. Het

gebied binnen het stelsel kunnen we gerust omschrijven als een gebied met overwegend onvruchtbare gronden. De Heihoven en het vroegere goed Menten lagen op de grens van de vruchtbare grond. Een poging van de heer Heldewier in het begin van de 19^e eeuw om in het gebied bij Sternbach in de Brunssummerheide heide- en veengrond te verbeteren tot vruchtbare grond mislukte.

Van Venrooy en Brouwers baseren zich in feite op de gevonden en grotendeels vernietigde urnenvelden en grafheuvels in de Brunssummerheide. Zouden de oude Germaanse stammen zich indertijd inderdaad uit de naad hebben gewerkt om met primitieve gereedschappen een enorme gracht te graven rond een gigantische begraafplaats?

Op de eerste plaats beschouwden Van Venrooy en Brouwers de Landgraaf als een beschermingsgordel tegen roof en plundering. Het zou dan in feite ook een schans zijn geweest waarbinnen de bewoners van onze streken zich bij dreigend gevaar terugtrokken met hun dieren en goederen. De streek was in die tijd echter zodanig dun bevolkt dat er nooit genoeg mannen geweest kunnen zijn om langs de wal een verdedigende positie in te nemen. Op een aantal plaatsen in de heide en met name het moerassig gedeelte was wel water te vinden, maar de rest van het gebied lag hoog en droog. Het gebied bood dus weinig om van te leven.

Uit opgravingen bij Schinveld is gebleken, dat de Landgraaf ook niet om een enorm graafveld of een enorme begraafplaats is aangelegd. In 1965 werd onder de wal bij de Boebegraaf een crematie-urn gevonden die gedateerd wordt in de tijd van 700 tot 500 voor Christus. Hieruit kunnen we concluderen, dat de wal dus later is opgeworpen en er bij de aanleg in feite door een grafveld gegraven is. Oude stammen die een heilig ontzag voor begraafplaatsen hadden, zouden dat zeker niet gedaan hebben.

Ook de in ons land bekende oude schansen zijn heel anders aangelegd. Hieruit kunnen we concluderen, dat de Landgraaf veel later moet zijn aangelegd.

Helaas is er nog geen archiefstuk bekend waaruit kan worden afgeleid wanneer de Landgraaf dan wel is aangelegd. In het Land van Herle (1961) wordt wel aangegeven dat de Landgraaf al in 1498 wordt vermeld.

Aan de Duitse kant noemen ze de Landgraaf "Landwehr of Allegraaf". Het Land van Valkenburg viel vanaf 1378 geheel onder het Hertogdom Brabant. Ubach over Worms was Thorns gebied en viel dus niet direct onder Brabant. Aan de andere kant van de huidige Duitse grens lag het

Hertogdom Jülich. Brabant en Jülich waren in die tijd beslist geen vrienden van elkaar. Gangelt en Millen waren vestingstadjes die tot Brabant behoorden. Is het daarom wellicht dat we in Waubach en ten noorden van Schinveld geen verbinding vinden? Ging het om een grensbescherming?

Op de Landdag die in februari 1596 in Hambach gehouden werd, werd onder andere besloten "um das tägliche Streuffen und Placken abzuwenden, allenthalben im Lande Jülich, sowohl auf den Grenzen als an etzlichen Oevertern die unnötigen Wegen zu vergraven, Landwehren aufzurichten und die notwendigen Pässe, deren man nit ermangeln mag, mit Schanzen und Schlagbäumen zu hemmen". En verder: "Vom Gillrather Busch bis ans Ende des Dorfes Scherpenseel, wo zum teil noch alte vestigia (sporen) vorhanden waren, sollte eine neue Landwehr von 1500 Ruten Länge afgeworfen werden." Dit is een totale lengte van ongeveer 5 ½ kilometer. (Heimatskalender Heinsberg 1977)

Hoewel er dus oudere resten waren, is de Duitse Landwehr van een jongere datum dan onze Landgraaf. Wel geeft het besluit van de Landdag aan waar de Landwehr voor bedoeld was. Niet dus om allerlei legers tegen te houden, maar wel stropers, zwervers en rovers.

Ook de aanleg is anders. Op Nederlands gebied bestaat de Landgraaf uit een gracht met opgaande wallen. Aan de Duitse kant liggen twee grachten met in het midden een hogere wal. De Duitse Allegraaf was in feite het meest zuidelijke deel van een uitgebreid Guliks wal- en grachtensysteem dat aangelegd is om de grenzen te beschermen. Het is dus een verdedigingswal. Het is dus niet vreemd dat hij voor een deel evenwijdig loopt met onze Landgraaf die aan de Brabantse kant op de grens lag.

In januari 1952 wordt in Amersfoort een bijeenkomst gehouden voor de correspondenten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. De heer F. Schobben uit Ubach over Worms neemt namens de Historische Kring het Land van Herle aan deze bijeenkomst deel. De correspondenten hadden toen de gelegenheid om iets te vertellen over de oudheidkundige belangen van hun streek. De heer Schobben heeft deze gelegenheid aangegrepen om de Brunsummerheide onder de aandacht te brengen. Zijn referaat is opgenomen in het januari-februari nummer van het Land van Herle van 1952. Aan de hand van verschenen publicaties van onder andere prof. dr. W.J. Jongmans en F.H. van Rummelen, dokter A. de Wever, prof. dr. A.W. Byvanck, R. Oppenheim en mr. H. Hardenberg doet de heer Schobben een oproep om in het gebied systematisch onderzoek te gaan verrichten. Helaas zijn bij ons geen publicaties

van onderzoeken van het R.O.B. bekend over een systematisch onderzoek.

In dit verband is met name de publicatie van de heer Hardenberg van belang in nummer 6 van het Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap in 1946. Hardenberg schreef toen aangespoord door Schobben een artikel met de naam "De Landgraaf in de Heerler Heide". We volgen hier het referaat van de heer Schobben. Na een inleiding over het feit dat de voorhistorische burchten, schansvormige verdedigingswerken en ringwallen in ons land nog geen systematische bestudering hebben gehad, gaat hij in op het "uitgestrekte complex van wallen en grachten" in de Brunssummer en Heerler Heide.

"Beginnend in het ten noorden van Schinveld gelegen Leiffender Ven, een oud opgedroogd moerasgebied, verloopt het aardwerk bestaande uit een droge gracht met opstaande wallen, op een aantal punten nog duidelijk herkenbaar, rechtlijnig door het tegenwoordige landschapsbeeld. Voerende door de bossen van de Breukweg en westelijk van de Bouwberg door Brunssums gebied verlopend, dwars door de terreinen van de Staatsmijn Hendrik, zwenkt het wallensysteem bij Schrieversheide om de diepe dalkom van de Zeekoelen in de richting van de Heksenberg, verder verlopend naar de Lichtenberg bij Schaesberg om dan noordelijk van Bovens-Nieuwenhagen (Nieuwenhagerheide) en Waubach, in het huidige cultuurlandschap vervaagd en nog slechts in weg- en veldnamen voortlevend, in het aangrenzende Duitse heidegebied noordelijk van Nieuwhof, zijn voortzetting te vinden in een wal, aan weerszijden door grachten vergezeld, die door de Teverner heide verlopend wederom het moerassig dal van de Molenbeek bereikt tussen Gilrath en Niederbusch. Van de twee in het complex voorkomende profielen kan de breedte van het eerst beschrevene op 20 à 22 meter worden gesteld terwijl die van het laatste 9 meter bedraagt. Beschouwt men het geheel, dan stelt dit een circa 20 km lange, hoefijzervormige omvatting van het gebied van de Brunssummer Heide."

Uitgaande van de veronderstelling dat we hier te maken hebben met een beveiligende omwalling van een voorhistorisch woongebied stelt mr. Hardenberg dat in dit op korte afstand van het latere Romeinse Coriovalum aanwezige door een omvangrijke ringwal omgeven heidegebied de prehistorische oorsprong van de later naar het Romeinse wegenkruispunt Heerlen verlegde woonkern zou kunnen hebben gelegen. Hardenberg schrijft wel: "Ofschoon wij er ons wel van bewust zijn, dat een definitief antwoord op de vraag naar de vermoedenlijken ouderdom van den

Landgraaf slechts verkregen kan worden door een opgraving aan beproefde vakkundige leiding, menen wij toch reeds nu over gegevens te beschikken die er op wijzen dat zijn oorsprong in ieder geval in een voorhistorisch tijdperk te zoeken is”.

De heer Hardenberg laat zich daarbij met name leiden door, door de Freiherr von Negri in de Teverenerheide verzamelde kleine vuursteeninstrumenten. Ook een publicatie van Dr. Holwerda over urnenvelden van het Hallstatttype onder de toenmalige gemeente Nieuwenhagen is daarbij van belang. Onderzoek van Akense verzamelaars zorgden rond 1840 voor een wilde graverij in de heide waarbij veel grafheuvels de vernieling in zijn geholpen. Volgens verhalen uit die tijd zou er sprake zijn geweest van een grafveld dat zich uitstrekkend over een breedte van vijf kwartier gaans. Dr. Holwerda heeft in die tijd onderzoek gedaan naar een urnenveld bij de Heksenberg en een grafveld op de Douvenberg. Het laatste grafveld lag op de plaats waar later de Staatsmijn Hendrik werd aangelegd. Ook geeft mr. Hardenberg aan dat de verzamelingen van de heren Houppermans en Chrs. Beckers aangeven dat er sprake is geweest van zeer oude bewoning.

Ook later zijn er binnen de grenzen van de huidige gemeente nog restanten van een oude beschaving aangetroffen.

De heer Schobben gebruikt voor zijn onderbouwing om te komen tot een onderzoek ook het feit, dat de Landgraaf op een aantal plaatsen verloren is gegaan door: het mijnbedrijf, huizenbouw en landontginning. Later is daar ook nog de zandwinning bijgekomen.

Hij vraagt tot slot om op basis van exacte onderzoeken een antwoord te krijgen ten aanzien van de ouderdom c.q. het tijdstip van het ontstaan van het wallencomplex, de Landgraaf.

In het nov-dec nummer van het Land van Herle 1958 (pag 101 – 103) probeert de Schaesbergse historicus J. Jongen een antwoord te geven op 3 vragen:

- Met welk doel is de Landgraaf aangelegd?
- Uit welke tijd dateert hij?
- Wie hebben hem gegraven?

Jongen begint goed met te stellen dat elders dergelijke grachten en wallen, veelal onder de naam van landweer voorkomen, waarvan de bestemming bekend is. “Zij dienden óf ter beveiliging óf ter afbakening van een grondgebied”.

Hij geeft echter direct aan dat bij de Landgraaf moeilijk aan een verdedigingsstelsel gedacht kan worden. De droge grachten bieden naar zijn mening even weinig moeilijkheden bij het overschrijden als de wallen. Opk acht hij het onaannemelijk dat er genoeg mannen zouden zijn geweest om een linie van ruim 12 km te bezetten.

Hij zoekt de verklaring in de "gemene heide" nadat hij aangegeven heeft waarom ook hij niet denkt aan een woonplaats voor mensen of een afgebakende begraafplaats. Hij constateert terecht dat uit de lijst van leengoederen van het Land van Valkenburg uit 1381 blijkt dat er geen leengoederen binnen het stelsel liggen. De onvruchtbare terreinen kwamen daar niet voor in aanmerking.

Het niet in leen uitgegeven, onontgonnen terrein bleef ten dienste van de gemeenschap. De bewoners uit de omtrek haalden er wat zij gebruiken konden: hout, staken plaggen, vingen er wild en lieten er vee weiden. Omdat dit niet in het wilde weg kon gebeuren werd er volgens Jongen een grens van de voor de gemeenschap bestemde grond aangelegd. Hij constateert wel direct dat in het Land van Geilenkirchen een ander model werd gebruikt. Naar zijn mening zijn alle belanghebbenden daarbij aan het werk gezet.

Hij geeft aan dat de Landgraaf door mensenhand is aangelegd tussen 800 en 1200, in een tijd dat men al schoppen en houwelen kende en diende voor het begrenzen van de gemeenschappelijke gronden. Jongen zit daarmee dus dicht bij de tijd die door het R.O.B. wordt aangegeven. Wanneer Jongen zijn visie later had kunnen schrijven en daarbij gebruik had kunnen maken van de gegevens van de opgraving in Schinveld waarbij ook de diepte van de gracht beter vastgesteld kon worden, had hij hoogstwaarschijnlijk vastgehouden aan de functie zoals hij die in de eerste zin van zijn artikel aangeeft, namelijk een verdedigingsstelsel. Tijd en wijze van aanleg zou hij hebben aangehouden.

In 1960 geeft drs. P. Tummers op pagina 91 en 92 van het Land van Herle aan dat mr. Hardenberg in 1946 in het tijdschrift van Kon. Ned. Aardrijksk. Gen. heeft aangegeven dat er in de omgeving van Heerlen geen voorhistorische wal aan te wijzen is, die beter bij de naam Coriovallum past dan de Landgraaf in de Heerler heide (zie het hiervoor gestelde onder F. Schobben). De oudste betekenis van het woord "vallum" is palissade, een uit schanspalen en vlechtwerk opgebouwde borstwering op de legerwas. De vraag kwam naar voren omdat de bodem van Heerlen nog nooit een "vallum" heeft prijsgegeven. Ja, de grote vraag is dan natuurlijk wel waarom de Romeinen hun legerplaats dan zo ver achter

de Landgraaf aanlegden. De afstand van de plaats tot de wal was te ver weg om in geval van nood naar toe te vluchten. Tummers deelt de mening van Hardenberg niet en verwijst naar het oordeel van J. Jongen zoals dat hiervoor is beschreven.

Op pagina 71 van het Land van Herle 1962 stelt A. Mulders dat de Landgraaf een natuurlijk ontstaan iets is. Ter hoogte van het zwembad Zeekoelen zag men niet meer dan twee hagen met een walletje. Het walletje is naar zijn mening ontstaan door humusvorming van afvallend en in de hagen waaiend loof. Ook heeft hij bij bouwwerkzaamheden binnen de Landgraaf geconstateerd dat het oorspronkelijk terrein door een 80 tot 100 cm dikke laag is opgestoven, hetgeen buiten de door de Landgraaf omsloten terreinen minder wordt en geleidelijk aan verder naar het oosten niet meer te constateren is. Volgens hem hebben de landbouwers indertijd geprobeerd het verstuiven van de minder begroeide heide zanden naar de vruchtbare grond te voorkomen.

Op pagina 85 van het Land van Herle 1962 beschrijft de Schaesbergse historicus J. Jongen een wandeling die een werkgroep van de Historische Kring "Het Land van Herle" door de Landgraaf heeft gemaakt. De werkgroep wilde zich overtuigen van de "ogenblikkelijke toestand van dit unieke grachtenstelsel" langs de rand van de Brunsummerheide. De wandeling begint ter hoogte van het "Galgenboomke" of "Winkmuleboomke".

Een gedeelte van de Landgraaf werd in 1619 over een lengte van ongeveer 400 meter aangewezen als grens tussen de nieuwe heerlijkheid Schaesberg en het tot Heerlen behorende Nieuwenhagen. Jongen blijft nu spreken van een gracht met wallen. Hij laat zich echter niet verleiden tot het doen van een uitspraak over de functie.

Toen indertijd door Mertens met de zilverzandwinning werd begonnen, heeft men een unieke kans lagen liggen om onderzoek te doen aan de Landgraaf zelf. De zandwinning die we nu nog kennen als Sigrano heeft een grote hap Landgraaf voor eeuwig laten verdwijnen. Gelukkig moet men tegenwoordig bij het maken van bestemmingsplannen rekening houden met archeologische bodemschatten. Ook in Nederland is wetgeving op komst om het zogenaamde Verdrag van Malta een betere plaats te geven. Ook de Monumentenwet is al aangepast.

In 1965 betoogde professor M.J.H.A. Schrijnemakers dat de Landgraaf omstreeks 1400 in verband met de veten tussen de hertogen van Brabant en Gulik, langs de oostgrens van het Land van Valkenburg zijn aangelegd. Een medewerker van de "Archeologische Werkgemeenschap Lim-

burg", W.J. van Riel, concludeerde aan de hand van een in 1965 gedaan onderzoek: "pas in de loop van de middeleeuwen kan het wallencomplex zijn opgeworpen".

Vreemd is dat volgens de lijst van geraadpleegde boekwerken de heren Van Venrooy en Brouwers wel melding maken van de publicaties van Schrijnemakers en Van Riel, maar hier niets mee gedaan hebben. Ook de Heimatskalender Heinsberg staat in hun lijst, maar ook hier hebben zij niets mee gedaan. Zij beschrijven wel de stukken Landgraaf en Landwehr die zij hebben aangetroffen. Ook gaan zij in op de urnenvelden, de Romeinse wegen en lichttorens. Daarnaast hebben zij gebruik gemaakt van volksverhalen.

Een ander punt waar niemand iets mee doet, is het feit dat wanneer de Landgraaf inderdaad een gesloten systeem is geweest, in het gebied twee staatjes bij elkaar kwamen die zeker geen vrienden van elkaar waren. De hertog van Brabant deed niets liever dan zijn gebied uitbreiden. De hertog van Jülich wilde dit eigenlijk ook wel, maar zag in de hertog van Brabant ook een enorme bedreiging. Samen zouden zij het dus nooit eens zijn geweest.

De enige grensmarkeringen zouden dan de oude grenspalen moeten zijn geweest. Op de huidige nog her en der aanwezige stenen is echter aan een zijde het Oostenrijkse wapen te zien en aan de andere kant het "Nederlandse" wapen. En wat is dan de zin geweest van het besluit van de Landdag in 1596 aan de Duitse kant.

De Landgraaf is toch een archeologisch monument dat de gemoederen blijft bezig houden. In het tijdschrift "Archeologie in Limburg" van het Limburgs Geschiedkundig en Oudheidkundig Genootschap (LGOG) wordt in april 2004 uitvoerig ingegaan op de Landgraaf door prof. Schrijnemakers met als titel: "De Landgraaf in de Brunssummer- en de Heerler heide: middeleeuwse landwehr".

Waarom zou de Landgraaf middeleeuws kunnen zijn?

Het probleem van het ontbreken van brongegevens of onderzoek betekent, dat gewerkt moet worden met stellingen en aannames. Wanneer financiën geen probleem zouden zijn, zou het zonder meer interessant zijn om een archeologische opgraving te doen van een stuk van het thans nog zichtbare gedeelte van de Landgraaf ter hoogte van de Lichtenberg. Archeologen zouden met de huidige moderne middelen in staat moeten zijn een om een stuk van de Landgraaf tot de oorspronkelijke diepte op te graven en deze wellicht te reconstrueren. Daarmee zou Landgraaf dan

tevens een uniek stuk van het stelsel aan de inwoners en andere geïnteresseerden kunnen laten zien.

Zoals hiervoor al werd aangegeven moet uit de opgraving in Schinveld geconcludeerd worden dat de gevonden crematieurn (circa 700 tot 500 v Chr.) al in de bodem aanwezig was vóórdat de wal werd opgeworpen. Ook zijn geen vondsten bekend die een prehistorisch ontstaan rechtvaardigen. Ook voor een aanleg door de Romeinen zijn geen concrete aanwijzingen gevonden.

Tussen het Nederlandse en Duitse systeem bestaat een verschil in ouderdom van minstens een eeuw. De Landgraaf wordt al in 1498 vermeld en de aanleg van de Landweer aan de Duitse kant waartoe besloten werd in 1596. Op de Landdag werd gesteld: "Vom Gillrather Busch bis ans Ende des Dorfes Scherpenseel, wo zum Teil noch alte vestigia (=sporen) vorhanden waren, sollte eine neue Landwehr von 1500 Ruten Länge aufgeworfen werden". Het ging om een totale lengte van circa 5,5 kilometer.

Ook de constructie aan beide kanten van de grens is anders. De Landgraaf bestaat uit twee wallen met een droge gracht, terwijl de Allegraaf in het midden een enkele wal heeft met aan twee kanten een droge gracht. De Landgraaf was 20 tot 22 meter breed. De breedte van de grachten aan de Duitse kant was ongeveer 6 meter.

Ook het verloop van de systemen is verschillend. De Landgraaf begon bij de moerassen ten noordoosten van Schinveld en liep zuidwaarts ten oosten van Brunssum en ten noordoosten van Heerlen en eindigde in Nieuwenhagen.

Aan de Duitse kant was de Allegraaf het meest zuidelijke deel van een uitgebreid wal- en grachtensysteem op Guliks gebied. Dit systeem strekte zich aanzienlijk verder richting noorden en parallel met de huidige Nederlandse - Duitse grens dan de Landgraaf.

Niets wijst er op, dat de systemen met elkaar te maken hadden.

Uit de militaire geschiedenis kunnen we eerder concluderen dat de Landgraaf een Valkenburgs of Brabants project was tegen overvallen uit het oosten. De Allegraaf had dezelfde functie in het Gulikse land maar dan tegen overvallen uit het westen.

Uit publicaties over verdedigingsstelsels en landweren mag geconcludeerd worden dat zij een middeleeuwse oorsprong hebben. In onze omgeving zijn landweren bekend rond Aken, bij Schalbruch en Waldfeucht,

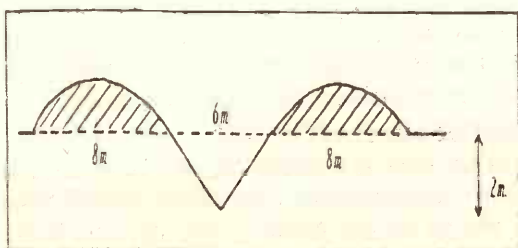
bij Teveren en Gilrath, in het gebied van Heinsberg, Mönchen-Gladbach en in de streken van Viersen, Kempen, Krefeld en Kleef.

Ook in Limburg zijn op meerdere plaatsen in die tijd landwerken aangelegd. Zo was er een bij Sittard (Guliks gebied), Echt, Stein, Elsloo, Kessel en Tegelen. En ook in het gebied van Luik komen ze voor.

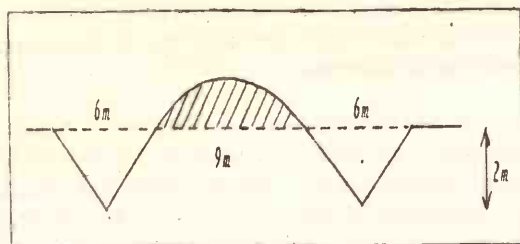
Hoe zag de landgraaf of allegraaf er uit?

Niet de droge gracht was het sterkste element van elke landweer, maar de op de wal staande bijna ondoordringbare haag van gevlochten bomen en struiken. De takken van op de wal staande (vaak afgezette bomen) werden in elkaar gevlochten of werden naar beneden getrokken en in de grond gelegd zodat ze opnieuw wortel konden schieten. Zo ontstonden een aantal rijen hele dichte beplanting waar bijna niet doorheen te komen was: niet te voet en zeker niet te paard. De ruimte die nog overbleef werd volgestopt met bramen en doornstruiken. Volgens een beschrijving van de landweer bij Krefeld uit 1642 bestond die uit: "een drie dobbelen graft en twee wallen tusschen beyden dicht met eyken struyken bewassen, dat gheen paard dar door konde".

Bij de aanleg van een landweer werd daarom ook zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de gunstige aspecten van het terrein waarin ze lagen. De landgraaf begon niet voor niets bij moerassen. Op zo weinig mogelijk plaatsen werden doorgangen gemaakt. In tijd van gevaar werden die doorgangen afgesloten met slagbomen, werd de weg zigzaggend aangelegd of werden poorten of ophaalbruggen gebruikt. Bij de doorgangen was ook een onderkomen voor de wachters.

FIGUUR 8. SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN DE DOORSNEDE VAN DE LANDGRAAF
VOLGENS PALMEN. BRON: LVH 1992, 56.

FIGUUR 9. SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN DE DOORSNEDE VAN DE ALLEGRAAF
VOLGENS PALMEN. BRON: LVH 1992, 57.

Wat was nu uiteindelijk de functie?

De Allegraaf werd kort na 1596 aangelegd tegen plunderende Spaanse en Hollandse troepen. Er was toen sprake van overblijfsels van een vorige landweer. Die overblijfsels waren waarschijnlijk van een twee eeuwen eerder aangelegd stelsel en waren ongeveer net zo oud als onze Landgraaf.

Het ontstaan moet daarom worden toegeschreven aan de vele en langdurige twisten tussen de Landen van Overmaas die onder Brabant vielen en aan de andere kant Gulik en Gelre. Jarenlang is er sprake geweest van wederzijdse plundertochten. Hertog Wencelaus van Brabant kocht in 1378 het pandschap over de vestingen Gangelt, Millen en Walfeucht. Van de zijde van Gulik was men het daar helemaal niet mee eens. Kwam men in 1383 nog tot een vergelijk in 1388 werden door Brabant Heinsberg, Geilenkirchen en de burcht Leiffahrt vernietigd.

In 1388 schonk de Brabantse hertogin "In ghene Broeke" als deel van Heerlen aan ridder Herman Hoen. De schenking werd gedaan voor de verdiensten die Herman had gehad en "noch doen sal ende om menigen groten schade van rove van brande, dien hi om onsen willen leden heeft". Kasteel Hoensbroek kreeg daarmee een nadrukkelijke functie in de verdediging van het gebied.

In 1393 begint de strijd opnieuw. De heer van Heinsberg trok de landen van Overmaas geregeld binnen om koeien en ander vee te roven. Ook werden door de hertog van Gulik, Waldfeucht, Millen, Gangelt, Valkenburg en Dalhem veroverd. De oostgrens van het Land van Valkenburg werd daarom aan de oostgrens aanzienlijk versterkt.

In oktober 1393 werden niet minder dan 300 gewapende ruiters naar Heerlen gestuurd om de nodige bescherming en verdediging tegen de heer van Heinsberg te verschaffen.

In 1394 werden besluiten genomen tot het permanent laten patrouilleren door gewapende mannen.

In 1400 viel Christiaan van Rimburch in een coalitie met Gulik, Heerlen aan. In 1407 was er weer een aanval op de vesting Heerlen.

Ook daarna bleef het nog eeuwen onrustig in onze streken.

We weten inmiddels uit onderzoek dat ook kasteel Schaesberg een veel oudere oorsprong heeft en minstens uit de 14^e eeuw stamt. De kastelen Hoensbroek en Schaesberg hebben beide beslist een functie gehad in de bescherming van de flanken. Van Hoensbroek is de oude leeftijd meer dan genoegzaam bekend. De hoge ronde veertiende eeuwse toren bood in die tijd op die flank een enorm uitzicht.

Helaas zijn door geldgebrek de onderzoeken bij kasteel Schaesberg niet afgerond. Uit de onderzoeken die tot nu toe zijn gedaan kan in elk geval geconcludeerd worden dat het kasteel ouder is dan aanvankelijk werd gedacht. Verder onderzoek aan de resten van de ruïne en het gebied tussen kasteel en Hompertsweg zouden wellicht een nieuw licht op de zaak kunnen werpen.

Tot slot

De discussie over de Landgraaf zal zeker niet verstommen. Van tijd tot tijd zal de discussie over ouderdom en functie weer oplaaien. Op dit moment is ook op basis van de door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek getrokken conclusie de verdedigingsfunctie uit de middeleeuwen de meest voor de hand liggende. Iedereen die zich verdiept in de streekgeschiedenis van het oude hertogdom Brabant en met name de Landen van Overmaas en dan in het bijzonder nog eens het Land van Valkenburg zal steeds meer in die uitleg gaan geloven.

Activiteiten 1^e kwartaal 2006

9 febr. Aanvang 19.30 Prof A. Gehlen over familie en erfrecht in de loop der tijden.

16 mrt. Aanvang 19.30 uur Francois van Gehuchten over Bokkerijders

Dinsdag 21 maart 2006 19.30 uur
LEDENVERGADERING

Paleografielessen

Dinsdag om 19.30 uur

17 jan, 14 febr. 14 mrt, 11 april, 23 mei en 27 juni

Sinterkloas en krismus vreuger beij ós heem.

In d'r december, went 't óp Sinterkloas en krismus aa geet, dink ich döks truk an vreuger beij ós heem; wie ich nog ee jungsijke woar van ee joar of ach-nuêge. Dat woar aavangs de dattiger joare. Veuël lûj zoate oane werk en óp mennige plaatsj woar ermood troef.

Ich kan mich nog gód herinnere: d'r pap wirket ónge i g'n koel, veer sjiechte in de weêk. Heë woar inne van de gelukkige die tenminste nog werk houwe. De koellûj kreges gidder weêk inne vuërsjoes óp d'r loeën en ins in d'r mond woeëd aangereekend met d'r oetgank. D'r pap kreeg gidder weêk 1--göle-50 vuërsjoes en mit d'r oetgaank kreeg heë 12-göle-50, umdat da de huur van 't hoes, de irpel, de koale en 't hoot betaald moeëte weëde. En doa moeët de mam 't mar mit zieë te redde.

't Zamstigs moeët ich ummer de waar goa hoale beij 't Simons Nel in de Grunsjtroat. D'r pap kreeg gidder weêk ee peksjke Douwe Egberts piepetoebak van ee dubbeltje en ee peksjke kling sigeërkes va zieëvetien en inne haove cent. Vuër de mam goof 't evver noeëts ins get ekstraas. Umdat 't Nel mich gidder weêk ee tûtje annies-klumkes vuër nieks mit goof, boffete vier, mie broor en ich.

En toch woar 't vuër ós kinger mit Sinterkloas en krismus giddes joar fes. Wie ze 't beijenee sjrabbet, weet ich nit, mar van dat bietje wat d'r pap v'rdenet, sjparet de mam mit cente, knepkes en dubbeltjes zoeëveuel beijenee, dat vier mit Sinterkloas en krismus nieks tekót koame.

D'r decembermond woar vuër ós kinger de sjunste mond van 't ganse joar. In de nach van Sinterkloas doge vier gee oog tów. De ganse nach loge vier te loestere of vier nieks v'rdachs hoeëte. Vier basjtete van d'r angs. Wie döks dat vier de mam nit wakker gemak hant um te vroage of d'r Sinterkloas nog nit doa geweës woar, dat weet ich nit mieë. Ich weet waal, dat zoeë teëge ing oer of vief de mam 't wal genóg vóng en mar ópsjtóng. Gans sjtil gónges vier da de trap aaf, hinger de mam aa, wie twieë richtige floepsjieters. Mar da: wat ing vruijd! D'r dusj vol mit eppel, appelsiene, nuët, printe-men en sjpieëlgood. Da vool d'r angs in ing kieër van ós aaf en woeëd vuër d'r Sinterkloas en d'r Sjwatte Piet ee liedje gezónges um ze te bedanke dat ze ós zoeëveuel gebrach houwe. Wóste vier veuël....?!

Gód twieë weëke doanoa koam de krismus. Krismus woar in deë tied gans angesj es wie hñj. Gesjenke woare nit d'rbeij; doa woar óch gee geld vuër. Gesjenke, die brach Sinterkloas en deë brach die vuër nieks! Mit krismus drieënet egentlich alles um 't kink dat i Bethlehem in inne kouwe sjtaal gebore woar. Ee paar daag vuër de krismus góng de mam ummer noa Kirkroa. En ich moch mit. Vier woeënete óp de Hòaf, beij d'r watertoeëre. 't Varet waal ing bus noa Kirkroa, mar dat kosset vuër de mam ee dubbeltje en vuër mich vief cent. Dat woar hin en truk drissig cent. De mam houw zich oetgereëkend, datste vuër dat geld óch twieë duëskes krisboomkeëtskes kós gële, doarum mar te voot, angerhaof sjtónd hin en óch wer angerhaof sjtónd truk.

I Kirkroa in die groeëte winkels woar alles ee paar cent billiger. En went vier da wer noa heem góng, da houwe vier nit alling de keëtskes, mar óch soeker-ringsjkes en sjokkelaatringsjkes beij ós um heem in d'r boom te haange. En deë boom, deë woeëd óch i Kirkroa gegole; die woare doa ee kwartje billiger wie beij ós i g'n dörp. Went vier heem koame, da houw de mam de ganse veut kapot en vól bloare; de hoaze die ze a g'n veut houw, die woare joa zoeë döks gesjtóp, 't woar zoeë-gezag d'r inne sjtóp óp d'r angere. En wenste doa zoeë sjtuk óp moeëts lope....

Daags vuër de krismus woeëd in de gów kamer d'r boom ópgezat. D'r pap bemuij-jet zich doa nit mit; deë zat d'r boom alling mar vas in d'r sjtender en da woar 't vuër dem sjloes. Neë, d'r krisboom, dat woar get vuër de mam. En vier mochte mithelpe de böl oet de doeëze pakke. Vier houwe nit veuël; mar toch houwe vier sjun krisböl en óch ing sjpits. Die houwe vier van de oma gekrieëge en doarum woar de mam doa ummer erg v'rzichtich mit. Ieësj woeëd de sjpits óp d'r boom gezat. En da koame de böl, de soeker- en de sjokkelaatringsjkes en 't letste woeëte de pletskes (mit ingelkes dróp) in d'r boom gehaange. De sjale van de dikke nuët, die vier mit Sinterkloas houwe krieëge, die houw d'r pap wer sjun an-ee geplek, good en zilver geverfd en ee luske va sjwat nieëgare dra gemak. Uëveraal, woa nog get plaatsj woar, woeëte die geverfde nuët d'r tussje gehaange. En went d'r boom zoeë gabes geseerd woar, da koame es allerletste de keëtskes dri. Onger d'r boom woeëte in inne krink zoeng twintig appelsiene gelag. En midde in deë krink koam ee klee Jezuskindje te likge. Mieë figoere houwe vier nit.

D'r pap woar in de tussjetied i g'n kuëke vla en tówsjleëgsjkes an 't bakke in de forneus. Dat góng 'm ummer gód aaf; va zie vak woar joa

egelijk óch bekker. Went nog get va sjpies uëver woar, dan mochte vier ummer d'r keetel oetsjlokke. Mar doanao heesjet 't flot noa bed. Um veer oer woar 't wer ópsjtoa gebloaze, umdat vier da noa de nachmis gónges i Waobich of in 't Lauradörp. Wat zaan ich? Nachmis? Neë, dreij misse hinger-ee!

En vuër dat die oet woare, woar 't óngeveer zieëve oer. De woare vier greun van d'r hónges; in die tied heesjet 't nuchter blieve! Nit wie hñj!

Heem gekoame, maket d'r pap 't vuur aa in de gów kamer en de mam maket d'r dusj veëdig. Da goof 't lekker eges-gebakke bruëdjes met vanaal d'rbeij. De keëtskes in d'r boom woeëte aa gemak. Ozze daag koeët da al nit mieë kapot. En smiddigs kroge vier rinkvleesjsoep mit vermesjel en noa 't eëte boeding mit boedingsaus. D'r pap góng da ee sjtundje ungere in inne gemakkelijke sjtool en vier gónges da mit de mam noa Waobich of noa Egelze i g'n kirk d'r krissjtaal kieke.

Went vier heem koame, da houw d'r pap d'r kaffedusj veëdig. Milkswék, bruëdjes, vla en appel-tówsjleëgsjkes. Vier houwe wurkelig d'r ganse daag fes; dat woar joa óch allenuij get waste nit döks kroogs!

Soavands woeëte krisliedjes gezónges. D'r tussje durch kroge vier al ins get te sjnútse en sjellet d'r pap ing appelsien vuër ós. Dat doog heë ummer gans v'rzichtig; va de sjale maket heë sjterre. Die woeëte ieësj óp d'r ópzats van de forneus gedruëgd en koame doanao, mit de oranje kluër noa boave, ónger d'r krisboom te likge. Teëge ing oer of ach vole van muj-jigheed gidderinne de oge tów en gónges vier noa bed.

D'r twieëde krisdaag woar zoeë wie zoeë vuër ós ummer inne fesdaag. Da gónges vier smiddigs mit d'r pap noa Egelze. Doa woar óp de koel vuër de kinger ummer ee groeët krisfes, mit inne boom va zieëker zes meter hoeëg. Vier keke ós de oge oet, zoene boom houwe vier nog noeëts gezieë! En vuërdat vier noa heem gónges, kroog gidder kink nog ing groeëte tuut vól sjnuts en inne groeëte printeman.

En of 't da wink, sjnij of gaar gee weer woar, dat maket ós allenuij nieks oet. Went vier óp heem aa sjtatsete, da woare vier de gelukkigste kinger van de ganse welt.!

Sinterkloas en krismus woare vuër ós wer de sjunste daag gewë van 't ganse joar.

Wiel Packbiers

**HET BESTUUR WENST U PRETTIGE
FEESTDAGEN
EN EEN GEZOND 2006**

Cryptogram

(ingezonden door Wiel Sijstermans)

In dit cryptogram zijn in de omschrijvingen Limburgse plaatsnamen of gehuchten verborgen. Oplossingen kunnen tot eind januari 2006 ingeleverd worden (of per e-mail) bij het verenigingsgebouw, vergeet niet uw naam en adres te vermelden.

Voor de goede oplossing stellen we een fles wijn ter beschikking, bij meerdere goede inzendingen beslist het lot.

NR	OMSCHRIJVING	OPLOSSING
01	In dees plaatsj haet, volgens zegke, pluumvee de boks aa.	Hoensbroek
02	Hiej vrit, volgens de Franzosen, dat deer de ganze berg kaal.	
03	Dees plaatsj sjtaet bekind vuer zien nuuj aafrasteringe.	
04	De inwoeners va dees plaatsj komme es neet te praoper uever.	
05	Volgens de auw benaming is 't de thoeshaven vuer dit metaal.	
06	Hiej haet inne ziekere Winand om advies gevraagd.	
07	Gladgesjaore sjaopevoor.	
08	Versjaote kluere.	
09	't Klink es Krisverseering.	
10	Dizze vorm va sjtriepvurming ligt, landsjappelik gezie, deeper.	
11	Volges zegke behuure dees velder aa de adel.	
12	Dizze Duutsje baek is nao d'r honk geneumd.	
13	De inwoeners va dees plaatsj komme mit sjtorm 't best tot hun rech.	
14	Inne huevel vol sataniesje spruekskesfigoere.	
15	Uever dees beuim zweit d'r baas van 't kloester d'r scepter.	

16	De aafmaeting va dizze heuvel bepaalt de plaatsjnaam.	
17	Mit dees wirktuuge kin me hout en metaal bewirken.	
18	Bevestigde sjtreuim.	
19	Dit ongerdael van 'n drama is voetgelag vuer d'r Franse hertog.	
20	Einvoudig graasland.	
21	De oetkoms va dees gemeente sjtopt me diks neet onger sjtäöl of dees dinger.	Onderbanken

De afstamming en het geboortehuis van Frans Erens

(H. Goossens, 1985)

Over de herkomst van de familie Erens is weinig met zekerheid bekend. Een familiewapen Erens laat ons een schild zien, waarin diagonaal leeuweriken en Franse lelies staan afgebeeld. Misschien wijzen de laatste op een Franse afkomst. In de Duitse grensstreek (Ubach en Merksteijn) vinden we reeds in het begin van de 17^e eeuw een familie Erens. Hun nazaten komen we in de 18^e en 19^e eeuw ook tegen in Waubach en Nieuwenhagen, maar een verwantschap met de Erensen van hoeve "De Kamp" is tot nu toe niet gebleken. Als stamvader van de familie Erens duikt in het begin van de 18^e eeuw een zekere Nicolaas Erens op, geboren omstreeks 1680. In 1717 huwde hij in de kerk te Heerlen Maria Vanderheijden, een jonge dochter uit het Nieuwenhaagse territorium, dat toentertijd zowel kerkelijk als wereldlijk tot de bank Heerlen behoorde. Het echtpaar vestigde zich in de buurtschap "De Schans", waar de ouders van de bruid diverse bezittingen hadden. Uit hun huwelijk werden zes kinderen geboren, van wie de derde telg, Joannes of Joes, het koopmansbedrijf van zijn schoonvader voortzette, een beroep dat alom bekend was bij de bewoners van Onderst-Nieuwenhagen. Voor zijn handelszaken trok hij o.a. naar Krefeld, Duisburg en Keulen en ook vinden wij hem in betrekking met compagnons in Hasselt en zelfs in Antwerpen. Uit Duitsland haalde hij fruit, voornamelijk citroenen en uit het Belgische gebied koloniale waren. Joes Erens was geboren in 1726 en huwde op bijna 30-jarige leeftijd een vijf jaar jonger buurmeisje, Anna Maria Raedemaekers. Zij bracht niet alleen een vrij rijke bruidsschat mee, maar was tevens een trouwe metgezellin op zijn vele handelsreizen naar het buitenland. Bezien we de uiteenlopende geboortejaartallen van hun kinderen, dan wetttigt dat wel eens het vermoeden, dat verschillende van hun nazaten elders geboren zijn en wel op een of meer pleisterplaatsen van de handel. Van de levenswandel van het echtpaar en hun zakenleven zijn nauwelijks gegevens bekend. Men ontmoet hen sporadisch in de voorhanden zijnde akten, een enkele maal om geld op te nemen bij renteniers of geldschietters om hun koopwaren te betalen, een andere keer bij de verkoop van grondeigendom, waarbij de ontvangen gelden weer voor handelsdoeleinden gebruikt werden. De Nieuwenhagers van

"De Schans" zat de handelsgeest in het bloed. Waren zij niet in veel gevallen de grondleggers Berg/Jurgens, Maussen, C&A, Valckenberg, Kochs en Plum. Hun bakermat was het Nieuwenhaags-Groenstraats grondgebied met als "centrum" "De Schans" of "Aggen Ing" zoals het in de terminologie ter plaatse heet. Maar de oude handelsweg over Onderst-Nieuwenhagen was in die dagen reeds lang in onbruik geraakt. Het "hoofdverkeer" volgde de belangrijker verbinding van Heerlen naar Geilenkirchen over de heide (Nieuwenhagerheide) en het was dus begrijpelijk dat de voortvarende handelsman Joes Erens uitzag naar een geschikter woning voor zijn bedrijf. Hij mocht het echter niet meer beleven. Zijn zoon Johan Peter zou die kans benutten. Vader Joes Erens overleed in 1795 op de Schans, zijn vrouw volgde hem bijna zes jaar later in de dood. Op de plaats van de latere hoeve "De Kamp" had zich omstreeks 1780 een zekere Peter Schreck gevestigd. Hij was een "Oost Indiëganger", die in de Verre Oost zijn beste jaren had beleefd en na zijn terugkeer, met het erfdeel van zijn echtgenote, op de Kamp een huis had laten bouwen, waar hij meende van een rustige dag te kunnen genieten. Zijn vrouw was een geboren Menten of Menckten, afkomstig uit het land of de bank Heerlen. Het paar leidde een teruggetrokken leven. Hij was afkomstig uit de Zaanstreek en hun gewoonten om in de middaguren, gezeten voor het huis, thee te drinken, wekte enig opzien in het dorp: zo iets was men hier niet gewend. Weinig anders is er over het echtpaar niet bekend. "Ook navraag bij oudere inwoners van Nieuwenhagen leverden niet meer gegevens op" aldus Frans Erens. Hun gelukkige jaren van retraite waren echter kort beschoren, al spoedig bleken hun Indische centjes ontoereikend te zijn hun huis te beheren en in eigendom te bewonen. Zij zochten een koper voor hun bezit en wilden hun laatste levensdagen in 'n huurhuis doorbrengen. Als gelukkige koper meldde zich Johan Peter Erens. Hij was de jongste telg van het echtpaar Erens-Raedemaekers en geboren in 1778 op "De Schans". Zijn schoonouders Borghans-Chorus, woonachtig op de Kamp, hadden hen gewezen op de gunstige plek voor een nieuwbouw van zijn bedrijf. Na de koop liet Johan Peter aan de westzijde een puthuis bouwen en aan de oostzijde verrees een boerderij. Zo ontstond er een ruim complex, een gesloten, typisch Zuid-Limburgse boerenhoeve, waar de verkopers in een deel van de achterbouw tot aan hun dood, resp. in 1804 en 1808, een woning vonden. Johan Peter Erens liet de bouw van het huis vereeuwigen door boven de grote inrijpoort de ankerletters "1810" aan te brengen. Het minuutplan van 1842 van de gemeente Schaesberg laat ons

nog het grondplan van deze bouw zien. Omstreeks 1856 liet zoon Hendrik Joseph een verdere verandering aanbrengen, waardoor het geheel meer het aanzien kreeg van een herenhuis. Op de kadastrale kaart van circa 1900 is deze wijziging duidelijk aangegeven, evenals de begroeide omgeving met de poelen en heggen, waarvan Frans Erens in zijn boeken gewag maakt. Met een zeker respect keken de dorpsbewoners tegen het statig grote huis op. In de volksmond werd de eigenaar betiteld met "t Heerke". Blijkens de geboortedata der kinderen betrok het echtpaar Erens-Borghans huize "De Kamp" in 1811. Uit hun huwelijk werden acht kinderen geboren, van wie de oudste, Hendrik Joseph, na de dood van de vader in 1836, het boeren c.q. koopmansbedrijf voortzette, onder supervisie van zijn moeder, die haar man 31 jaar overleefde. De schrijver van "Vervlogen Jaren" was bijna tien jaar toen zij overleed. Hij had haar nog goed gekend. "Zij was een oude vrouw, die altijd in een leunstoel zat, het Handelsblad lezende en de Echo der Gegenwart uit Aken. Dat zij het Handelsblad las, was in onze streek iets bijzonders, want niemand kende in die tijd genoeg "Hollandsch om een courant" in die taal te lezen. De beschaafde mensen spraken Fransch of Duitsch en uitten zij zich in het plat, dat bij ons een Duits plat was." De stamhouder op huize "De Kamp" huwde in 1858 te Roermond Helena Bartholina Menten, een zus van de later zo bekende deken van Maastricht. In het maatschappelijk leven van Schaesberg speelde Hendrik Joseph Erens een grote rol; nagenoeg 40 jaar was hij raadslid en wethouder. Uit zijn huwelijk werden maar liefst tien kinderen geboren, van wie er geen als zuigeling stierf, hetgeen voor die tijd wel een opmerkelijk feit genoemd mag worden. De familieleden Erens behoorden toen reeds tot de notabelen van het dorp. In de kerk bezaten zij een "koortje" van waar zij de erediensten konden volgen en na hun dood werden zij bijgezet in een familiegraf, waaraan de grafstenen tegen de kerkmuur nog steeds herinneren. De bezittingen van de familie waren intussen vrij uitgebreid geworden. De Overste Hof te Schaesberg en huize Meezenbroek behoorden er o.a. toe. Nog een andere persoon uit deze generatie verdient onze aandacht en wel Frans Joseph, de peetoom van de Tachtiger, aan wie hij zulke dierbare herinneringen had. Van 1850 tot 1876 was hij kapelaan, daarna tot 1889 pastoor te Waubach, waar hij in 1878 de nieuwe kerk liet bouwen, die door zijn neef als een aftreksel der gotiek werd beschouwd. Ook was hij de stichter van een zusterklooster met school en bejaardentehuis, die hij grotendeels uit eigen middelen bekostigde. Zijn kort emeritaat genoot hij

te Rimburch, waar hij op 3 mei 1890 overleed. Zijn "Grabdenkmal" op het kerkhof is in de 70er jaren, helaas verdwenen. In zijn vakantietijd kwam de jonge Frans vaak bij zijn heeroom op bezoek. Hij had grote bewondering voor de kennis en de verteltrant van de kapelaan. In zijn woning aan de Kerkberg te Waubach deed de latere schrijver ook zijn indrukken op voor zijn verhaal "De Conferentie". Meer dan eens was hij aanwezig geweest bij een feestelijke bijeenkomst, waarbij diverse geestelijken uit de buurt te gast waren. Een nicht van zijn grootmoeder was huishoudster bij de priesterroom en ook dit droeg er toe bij dat zijn bezoeken te Waubach meer dan welkom waren. De laatste bewoner van huize "De Kamp" was Joseph Erens, een industrieel, die jarenlang in het voormalige Nederlands Oost Indië was geweest, waar hij een groot aandeel had gehad in de petroleumwinning op Oost-Borneo. Na zijn terugkeer in Schaesberg was hij enkele jaren raadslid en maakte zich verder ook op andere terreinen verdienstelijk voor de plaatselijke gemeenschap. Hij was in 1920 te Nijmegen gehuwd met Jacoba Lucas, die hem drie kinderen schonk, van wie de jongste kort na de geboorte overleed. Dochter Jacoba verhuisde na haar huwelijk in 1944 naar Amsterdam en broer Anton, jurist, woonde met tussenpozen tot aan de dood van zijn ouders in huize "De Kamp". 't "Heerke" overleed in 1954, zes jaar na de dood van zijn echtgenote. Daarna heeft het herenhuis geen bewoners meer gehad. Ook Emile Erens, de jongere broer van Frans en Joseph, aanschouwde het levenslicht op "De Kamp". Letterkundig behoort hij tot een volgende generatie, tot de groep van de "Gemeenschap" en is hij een van onze grootste hagiografen. Het religieuze element in zijn oeuvre zou versterkt zijn door de wonderbaarlijke genezing, toen hij op tienjarige leeftijd door de artsen was opgegeven. Zijn leven lang behield hij een bijzondere devotie tot het Leenderkapelletje. Op doktersadvies ging hij bij de zee wonen, op het "Oude Slot" in Heemstede, waar hij in 1951 overleed. Net als zijn beroemdere broer vergat ook hij in het noorden des lands zijn geboortegrond niet. Regelmatig vertoefde hij te Schaesberg om het "Sjeeter plat" te horen en naar het Mariakapelletje te gaan. In 1949 vatte men het plan op de herinnering aan de beide prominente leden van het geslacht Erens levend te houden door het aanbrengen van een gedenksteen boven de huisingang. Naar een schets van Ir. J. Beersma vervaardigde de beeldhouwer Eijmael uit Maastricht de eenvoudige steen met opschrift: "Geboortehuis van Frans Erens geboren 23-7-1857 overleden 5-12-1935 en Emile Erens geboren 27-4-1865 overleden 16-

4-1951". Bij de onthulling van de steen was ook de weduwe van Frans Erens, Sophia Bouvy, aanwezig, die door familiebanden met de beide schrijvers verbonden was en door de uitgaven van nagelaten werk deel gehad heeft in het oeuvre van haar echtgenoot. Een bijzonder cachet kreeg de onthulling door de aanwezigheid van de helaas te vroeg gestorven schrijver Godfried Bomans. Na het vertrek van de laatste bewoner bleef de hoeve aldus onbewoond. Met de bijbehorende grond geraakte het monumentale gebouw in handen van de gemeente Schaesberg, die er aanvankelijk allerlei plannen mee had, die echter op niets uitliepen, mede veroorzaakt door hoge restauratiekosten en het uitblijven van een rijkssubsidie. In 1961 was het reeds een bouwval geworden. Omwonenden achtten het toen reeds raadzaam de gedenksteen weg te halen. In zo'n ruïneus gebouw was hij een aanfluiting als herinnering aan de illustere dorpsgenoten. Men noemde het een gevaarlijk speelhol voor de jeugd. Toen het korte tijd later werd afgevoerd van de lijst van Monumentenzorg, lieten velen blijken dat het gebouw alleen nog maar in aanmerking zou komen om afgebroken te worden. Enkelen probeerden het nog te redden door in alle haast een of andere bestemming voor het historische gebouw te vinden. Alles scheen echter tevergeefs te zijn. Hernieuwde pogingen om rijkssubsidie te bemachtigen leverden ook dit keer geen resultaat op en de enkele geïnteresseerde kopers voor het gebouw lieten na lang wachten ook niets meer van zich horen. In haar vergadering van december 1970 hakte de gemeenteraad van Schaesberg eindelijk de knoop door en werd besloten tot sloop van het monumentale pand. Na de totstandkoming van de nieuwe gemeente Landgraaf werd de grondoppervlakte bestemd voor de bouw van het geplande politiebureau, gemeentehuis en winkelcentra, waarmee in 1985 gestart werd. Frans Erens was de oudste zoon van het echtpaar Erens-Menten. Hij was geboren in 1857 en bracht zijn kinderjaren door op de ouderlijke boerderij, waar hij een degelijke katholieke opvoeding kreeg. Over zijn jeugdijaren geeft hij ons in "Vervlogen Jaren" een kostelijke beschrijving. Hij laat ons het leven zien op een Limburgse boerderij, waar de knechten nog bij de paarden sliepen en manusje-van-alles waren., die voor hun bazen alle gewenste opdrachten zonder morren of klagen vervulden. (Op de boerderij was o.a. een knecht Mathies die eens midden in de nacht werd gewekt om voor een zwaar zieke te voet naar Aken te gaan om ijs te halen, een tocht van drie uur). Hij vertelt over de bijgelovigheid van de dorpsbewoners, die 's nachts niet naar buiten durfden te gaan uit vrees door de duivel

gegrepen te worden. Hij schildert ons allerlei oude, vergeten gebruiken, zoals "d'r kroetwusj", het koningsvogelschieten, de kermis met zijn vele vlaas; en laat ons op zijn wandeling genieten van het vele moois, dat er toen nog in de ongerepte natuur te vinden was. Ook het maatschappelijke leven van die dagen krijgt ruime aandacht, plaatselijke toestanden, het reizen per trein en het gebruik van de moedertaal weet hij ons in realistische bewoordingen een duidelijk beeld te geven. Het dialect bleef hij steeds een warm hart toedragen. Toen hij in later dagen elders in Nederland vertoefde om welke Hollandse rol ook maar te vervullen, bleef hij steeds Limburger. Hijzelf getuigde: "Ik ben een plant, geteeld ver van Holland in het Zuiden van Limburg, dicht bij de Duitse grens. Mijn ouders en mijn voorouders waren uit hetzelfde land en evenals mijn dorpsgenoten deed de klank van het Hollandsch mij eerder weëg aan dan nobel en beschaafd." Francois Erens, zoals hij door velen genoemd werd wegens zijn voorkeur en kennis van de Franse taal en letteren, is in zijn leven vele malen verhuisd maar telkens zien we hem voor kortere of langere tijd terugkeren naar zijn geboortestreek, waar hij zich kon uiten in zijn moedertaal en zich in stilte terugtrekken. Hij vertoefde er graag te midden van oudere mijnwerkers om van hun zegswijzen te genieten. Zelf spoorde hij vriend en kennis aan zijn geboortetaal niet te verwaarlozen. Tot zijn 14-jarig neefje placht hij te zeggen: "Jungske, kal toch plat". Ook na zijn huwelijk bleef hij heen en weer reizen. In 1927 vindt hij uiteindelijk een vaste woonplaats als hij zich terugtrekt in Houthem op de uit 1721 daterende St-Maartenshof, waar hij zijn memoires schrijft. Hij overleed er op 5 december 1935 en werd vier dagen later bijgezet in het familiegraf in zijn geboorteplaats Schaesberg.

Zie ook jaarboek 2003 blz 123-145; jaarboek 2004 blz 164-180 en bulletins nr 1 2003 blz 11-15 en nr 2 blz 69-72.

Voor familie Schreck zie bulletin 1995 nr 4 blz 214.

Dit jaar is het 70 jaar geleden dat Frans Erens overleed.

LAURADORP IN LANDGRAAF

De eerste Salesiaanse vestiging in Nederland

In een gesprek begin juli 2005 van het kerkbestuur van de parochiekerk van de H. Theresia en Don Bosco in Lauradorp te Landgraaf, kwam het volgende naar voren: Op 27 juli zou door de REA (de Raad van Economische Aangelegenheden van het Bisdom Roermond) een besluit genomen worden om het gebouw, waarin de voormalige pastorie was en het nog bestaande ORA (afgeleid van Oratorium, Don Bosco jeugd- en jongerenwerk) is gevestigd, te verkopen aan een projectontwikkelaar en/of de bestaande huurders van het pand (de eigenaren van de huidige huisartsenpraktijk). Het zou dan de bedoeling zijn om na verkoop het gehele pand te slopen en een nieuw modern project op de bestaande grond te bouwen.

De REA heeft op de genoemde datum echter nog geen beslissing genomen, omdat het op dit moment nog niet opportuun zou zijn met dit plan bij de gemeente Landgraaf aan te kloppen. De gemeente Landgraaf is duidelijk in haar standpunt. Zij hecht veel waarde aan haar culturele gebouwen. Wel kan in de loop der jaren aan de kerk, die onder Monumentenzorg valt, een passende bestemming worden gegeven. Een klein gedeelte, een kleine kapel of gebedsruimte, zou voor religieuze doeleinden beschikbaar moeten blijven.

Maar wat de plannen ook mogen worden, het ORA verdwijnt per 1 januari 2006 als jeugd- en jongerencentrum. Het leidt al enige tijd een kwakkelend bestaan, omdat de noodzakelijke subsidies voor een goede exploitatie door de Stichting Welzijn zijn stopgezet. Voor de jeugd wordt naar andere oplossingen in de omgeving gezocht.

KOMST VAN DE SALESIANEN NAAR NEDERLAND MEDE MOGELIJK DOOR GROOTS OPGEZET SOCIAAL WONINGPLAN IN LAURADORP

We schrijven het jaar 1922. De gemeente Ubach over Worms in Zuid-Limburg ontwaakt uit haar landelijke slaap. De directie van de plaatselijke steenkolenmijn Julia zoekt naar mogelijkheden om te expanderen. De plaatselijke bevolking biedt wel mogelijkheden, maar om uit te groeien zijn meer werknemers nodig dan er plaatselijk voorhanden zijn. Harde werkers, zwoegers, die bereid zijn om als mollen hun krachten te geven en kolen te delven daar diep onder de

grond in de peilers tussen de donkere gangen. Om dit te bereiken waren plannen nodig. Mensen, die geld wilden verdienen, waren er in de omliggende landen wel te vinden. Armoe was troef in die tijd. De mijndirectie rekende erop vele duizenden arbeiders uit alle delen van Europa te werven. Maar dat betekende ook het huisvesten en inburgeren van deze allochtone mensen in een gemeenschap van 5200 autochtone inwoners van de gemeente. Daar was een krachtige impuls op het gebied van sociaal beleid en volkshuisvesting voor nodig. Iets waaraan men vandaag nog een voorbeeld kan nemen.

AMBITIEUS PLAN

Op een voor die tijd moderne wijze werd er een besloten prijsvraag uitgeschreven onder architecten. Voor mededinging moesten de plannen aan een aantal voorwaarden voldoen: een betaalbaar straten- en bebouwingsplan, waarin de gemoedelijkheid van het Limburgse landschap behouden moest blijven met daarnaast een bebouwing met een maximaal aantal woningen. Een kerk met 1200 zitplaatsen, patronaatsgebouwen, een zusterklooster met kleuter- en huishoudschool, een meisjesschool, een jongensschool, tien onderwijzerswoningen, een dokterswoning met apotheek en een twintigtal winkels. Iedere eengezinswoning moest een voortuintje hebben.

De mijndirectie koos voor het plan van architect Drummen uit Brunssum, dat volgens de jury het best voldeed aan de gestelde voorwaarden. Het gekozen ontwerp was groots van opzet. Ruime, geasfalteerde straten, die het nieuwe dorp verbonden met de oudere kernen van de gemeente. Huizen, zo ingericht, dat veel licht en lucht toegang kregen, werden voorzien van waterleiding, elektriciteit en riolering. Alle woningen hadden een voortuintje of gazon met achter nog een grote tuin, beplant met fruitbomen of sierheesters. De trottoirs werden twee meter breed en er kwamen planten en bomen te staan met aan de raakpunten van de wegen ruime gazons met rozenbedden, perken met rododendrons, coniferen en sierheesters. Voor de jaren 1930 een ideaal woonoord voor mijnwerkers en hun gezinnen. In 1926 werd gestart met de eerste fase van het plan, waarin de bouw van ruim vierhonderd woningen was voorzien. Rond 1931 was de bouw hiervan klaar.

SALESIAANSE ONTMOETING(De zwoegers in de mijnen wisten zich gesteund in hun geestelijk leven door de zwoegers in toog.)

Gelijktijdig met het ontstaan van de plannen van de mijndirectie in 1923 had er een ontmoeting plaats tussen een groot sociaal werker voor de

Mijnstreek, dr. Poels, en Don Pietro Ricaldone, toen algemeen vicaris en later Algemeen Overste van de Salesiaanse Congregatie. Mgr. Poels voelde zich sterk aangetrokken tot de figuur van Don Bosco. Om zich meer te verdiepen in de werken van Don Bosco maakte hij een reis naar Rome en Turijn. Na thuiskomst beheerste hem nog maar één gedachte: "Deze Salesianen moeten voor onze jeugd naar de Mijnstreek komen."

De eerste besprekingen vonden plaats in Heerlen in 1925. Aanwezig waren: deken Nicolai van Heerlen, dr. Poels, een afgevaardigde van de Belgische Provinciaal, alsmede vele priesters uit Heerlen en omgeving. De aanwezige priesters waren tegen het plan om de salesianen naar Nederland te laten komen. Zij voelden het als een gemis als hun de jeugd zou worden afgenomen. De vergadering gaf dr. Poels de raad een plaats te zoeken, waar een nieuw dorp zou verrijzen.

DAN MAAR NAAR LAURADORP

Enigszins teleurgesteld gaf de sociale voorman echter de moed niet op. Toen hij weet kreeg van de plannen van de Mijndirectie in Ubach over Worms, greep hij zijn kans. De bisschop van Roermond, Mgr. Schrijnen, besloot in 1928 de zielzorg in het nieuwe Lauradorp toe te wijzen aan de Salesianen van Don Bosco. De Vlaamse pater Smets werd door de Algemeen Overste aangewezen als directeur van het nieuwe salesiaanse werk in Lauradorp. In 1928 kon de Oostenrijkse pater Johan Fischer definitief beginnen. Hij vond onderdak bij de familie Dautzenberg aan de Kantstraat. In eerste instantie werkte hij als kapelaan in de parochie Waubach, met als bijzondere taak de zielzorg van de gezinnen, die toen reeds in Lauradorp woonden. Zijn eerste activiteit was het starten van een Oratorium. Het gebouw zou tevens dienst doen als woonhuis van de salesianen en de bovenzaal als noodkerk.

VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 8 november 1929 kwam pater Dury met drie leraren en een dertigtal studenten uit België het huis bewonen. De priesterstudenten kregen in Lauradorp een vooropleiding en gingen daarna voor verdere scholing naar Italië. In augustus 1930 reisde pater Dury met zijn studenten naar Turijn. De eerste officiële rector, pater Johan van den Bosch, kwam in september van dat jaar naar Lauradorp. In 1931 werd pater Bernard Fischer als tweede kapelaan aangesteld. Met zeer schaarse geldmiddelen hebben de salesianen van het eerste uur het patronaatsgebouw gebouwd. De crisisjaren drukten zwaar op de beschikbare budgetten. In menig gezin heerste gebrek. Het jeugdwerk gaf rijke voldoening maar bracht geen inkomsten. De noodkerk was veel te klein. Pater Van den Bosch

stelde zich als opgave een nieuwe kerk te bouwen, die genoeg ruimte zou bieden. Naast het dagelijkse toch al zware parochiewerk trok hij met zijn medebroeders bedelend rond. Uiteindelijk lukte het hem in 1933 met subsidies van de provincie, gemeente, bisdom en particulieren de bouw van de nieuwe kerk aan te besteden. Op aanbeveling van de Algemene Raad in Turijn werd de patrones de heilige Theresia van Lisieux. De inwijding geschiedde namelijk korte tijd na de heiligverklaring van Theresia en de Salesiaanse Congregatie had nog geen kerk aan haar toegewijd. Onder rector Herman ter Meer nam de verering van Don Bosco een hoge vlucht. Er kwamen zelfs bedevaarten naar Lauradorp. Op aanraden van mgr. Lemmens, bisschop van Roermond, werd Don Bosco tot tweede patroon van de kerk en de parochie gekozen. De "Zangertjes van het houten Kruis", later Birichini genoemd, verzorgden bij alle kerkelijke en wereldlijke gebeurtenissen de muzikale omlijsting, gestoken in hun witte habijten. Met hun heldere stemmetjes wisten ze menige feestavond onvergetelijk te maken. Ze waren tot ver in de omtrek een veel gevraagd koor.

FLEXIBEL, WANT SELESIAANS

Na de Tweede Wereldoorlog startten de paters een internaat voor jongens.. Een ULO-school volgde. Het internaat is na jaren opgeheven en naar elders overgebracht. Vanaf toen werden de ruimten gebruikt voor het jeugd- en jongerenwerk. Van uit het salesiaanse begin in Lauradorp (dat overigens tot de Belgische salesiaanse provincie behoorde) zijn de salesianen uitgetrokken verder Nederland in naar de ons zo bekende plaatsen als Leusden, Ughelen, Twel-lo en Rijswijk en alle plaatsen, die daarop volgden. Het sluiten van het jeugdgebouw "ORA" betekent het definitieve einde van de werken van Don Bosco in Lauradorp. De salesianen zijn in 1992 al vertrokken. Maar Don Bosco zal er niet gauw vergeten worden. Steeds weer duikt zijn naam of beeltenis in de dorpsgemeenschap op. Hij zal nog lang in de herinnering blijven leven bij veel mensen in Lauradorp-Waubach.

Anton de Vries

(Met dank voor het gebruik van de historische gegevens uit het boek: "Ubach over Worms, van Overworms Kwartier tot gemeente Landgraaf" door H.M.H. Goossens.

Overgenomen uit **Don Bosco**, de tweemaandelijks uitgave van de Salesianen van Don Bosco in Nederland, 65^e jaargang no. 4, augustus 2005.

Meer weten over het ontstaan van het Lauradorp? Zie jaarboek 2005

HEEMKUNDEVERENIGING LANDGRAAF (O.C.G.L.)

WENST U EEN GEZOND 2006

**ADRES: An de Voeëgelsjtang 12
6373 BJ Landgraaf**

**Openingstijden : woensdag en zaterdagmiddag van
13.00 tot 17.00 uur**

zie ook:

<http://home.planet.nl/~schif019>

Gouwdag over de Bokkenrijders: oproep nazaten

Op zaterdag 17 juni 2006 wordt de stad Bree, (België) waar ooit Bokkenrijder Nolleke van Geleen actief was een hele dag lang het toneel van de oude misdaad. Nazaten, handlangers en sympathisanten van bokkenrijders uit heel Limburg duiken dan weer op uit hun donkere spelonken en zetten de binnenstad van dit lieflijke Loonse stadje weer in rep en roer.

Heemkunde Limburg, het overkoepelend orgaan van de heemkundige verenigingen en het grensoverschrijdende Bokkenrijdersgenootschap organiseren met de stad Bree de jaarlijkse heemkunde-gouwdag die in het teken zal staan van de bokkenrijders. In het stadhuis en het oud-Stadhuys en op het Breese Vrijthof vinden talrijke activiteiten plaats die in het teken staan van de beruchte bendes van weleer. Hoofdattractie wordt een groepsfoto van afstammelingen van terechtgestelde of beschuldigde bokkenrijders. Die foto komt tot stand om 14.00 uur op het Vrijthof. Daarvoor zijn de organisatoren op zoek naar adressen van verre nazaten en doen zij een oproep aan heemkundigen, genealogen en stamboomonderzoekers om zoveel mogelijk mensen op te sporen, bij wie het groene bloed van les 'Boucs-verts' door de aderen stroomt. Er zijn al enkele tientallen mensen getraceerd, zelfs hoge magistraten en notarissen stammen af van de meest beruchte bokkenrijders. Het wordt een merkwaardig weerzien. Afstammelingen van de Bokkerijders kunnen zich bij onze secretaris Jack Lussenburg melden, e-mail j.lussenburg@home.nl Ben benieuwd wat het oplevert!

Mensen die hun steentje menen bij te dragen, kunnen terecht op Toerisme Bree: 089-46 94 18 (kantooruren)

In ons volgende bulletin komt het programma van zaterdag 17 juni 2006.

Trouwen was houwen, soms een beetje rouwen.

(uit de natuurgids 2005, door Thijs Abbenhuis bewerkt door Harrie Mulders)

Trouwen was "houwen" waarbij onder houwen ook letterlijk werd verstaan iets krijgen voor het leven. In het meest van de gevallen was trouwen een prettige aangelegenheid. Men bekroonde de verkeringstijd met het aangaan van een vaste band met als doel een gezin te stichten. De verkeringstijd voor het huwelijk was ervoor om elkaar goed te leren kennen. Dit ontbreekt er soms tegenwoordig aan zodat trouwen vaak rouwen wordt.

Ook bij vroegere huwelijken deden zich wel eens perikelen voor. In verwachting raken vóór het huwelijk was bijvoorbeeld een schande voor de familie, de verstandshuwelijken deugden niet en alle voorbereidingen voor een bruiloft liepen niet altijd over rozen. Toch was het scheppen van een vaste band, een eigen nestje bouwen 't ideaal voor het opgroeien en opvoeden van kinderen. Waar kunnen de kinderen tegenwoordig nog op steunen na de vele echtscheidingen? Wie moet ze normen en waarden bijbrengen zodat ze een evenwichtige maatschappij kunnen opbouwen? Waar zie je nog dat echtparen hun gouden bruiloft halen. Laat ik in het volgende stukje eens stap voor stap met u doornemen hoe het vroeger ging bij het trouwen en de voorbereiding hierop.

De Verkeringstijd: Een stelletje dat elkaar leerde kennen ging in eerste instantie met elkaar om als vriend en vriendin. Had men elkaar beter leren kennen dan volgde de verkering en verloving. Nog maar korte tijd en men zou gaan trouwen. Men gaf elkaar dan in zekere zin al het jawoord. Het werd bezegeld met het uitwisselen van verlovingsringen en een feestje voor de naaste familie. Bij elke verjaardag of met Sinterklaas of Kerstmis stonden er dingen op het verlanglijstje voor de uitzet. Alles verdween in dozen en kisten en werd op zolder opgeborgen. Zoals ik in de inleiding al aanhaalde, was het een grote schande als het meisje vóór het huwelijk in verwachting raakte. Snel trouwen kon dan nog een redmiddel zijn, maar als men zag dat de bruid niet in een witte jurk trouwde wist men hoe laat het was. Nauwkeurig werden de maanden geteld tot de eerste bevalling. Een meisje dat niet wist van wie ze in verwachting was geraakt of waarvan de jongen haar liet zitten, bevielen meestal niet thuis. Als ongetrouwde moeders geschiedde dit in kloosters bij de nonnen of in opvangtehuizen. Ze moesten er wel voor hun kost werkzaamheden verrichten. De baby's werden direct na de geboorte

afgestaan en geadopteerd in vreemde gezinnen. De moeder mocht hierbij niet weten waar haar kind naartoe ging.

Voorbereidingen voor het huwelijk: Als men besloten had om te gaan trouwen moest men eerst toestemming vragen aan de wederzijdse ouders. Deze toestemming was vereist om te kunnen trouwen voor de wet op het gemeentehuis. Bij het wettelijk huwelijk had men twee getuigen nodig. Vaak waren dit broers of zusters van bruid of bruidegom. Als men er geen kon krijgen fungeerde de gemeentebode en een klerk hier wel even voor. Was men voor de wet getrouwd dan ging men nog niet direct samenwonen maar eerst op zoek naar een woongelegenheden. Had men rijke ouders dan kon misschien een huis gekocht worden maar meestal werd het een huurhuis en als zelfs dit niet lukte trok men ook wel eens in bij een van de wederzijdse ouders. Had men zijn nestje voor elkaar dan moest er een zee van dingen geregeld worden voor de eigenlijke trouwdag. Allereerst de trouwdatum vaststellen en afspraken maken op het gemeentehuis en met de pastoor. Moest in de kerk wel of niet de looper uitgerold worden, er een zangkoor komen en hoe laat moest de H.Mis zijn? Hoe later de mis hoe duurder hij was. Voor de looper en het zangkoor moest extra betaald worden. De pastoor maakte met het aanstaande bruidspaar een afspraak om enkele dagen voor het huwelijk langs te komen. Hij gaf dan zonodig seksuele voorlichting en goede raad. Ook kon men bij hem biechten. Of er kon een huwelijkskursus doorlopen worden. Stond de H.Mis vast dan konden de uitnodigingen gedrukt en verstuurd worden, waarbij de vraag wie wel of niet uitgenodigd zouden worden tot verhitte discussies kon leiden. Voor de bruiloftsgasten die van ver kwamen regelde men logies bij familie of kennissen in de buurt. Er werd een wenslijstje voor cadeautjes opgesteld dat men liet circuleren. Men kon een cadeau hierop afstrepen zodat geen dubbele werden aangeboden. De bruiloft kon men thuis vieren of als dit onmogelijk was in een hotel, café of restaurant. Vierde men hem thuis dan kon voor meer plaatsruimte een tent in de tuin uitkomst bieden. Sloeg men de drank in bij een brouwerij of slijter dan leverde die gratis klapstoeltjes en smalle schraagtafels. De tafels bekleedde men zelf met wit kastpapier, vast gestoken met punaises. Muziek moest er komen voor 's avonds. Thuis was dit gewoonlijk een accordeonspeler maar voor buitenshuis ook wel een heel orkestje. Het huis en de tuin waar gevierd werd kregen een grote opknabbeurt. Samen zocht men de bruidsmisjes of bruidsjonkertjes uit. Ook werden er gouden trouwringen uitgezocht. De bruidegom kocht de ring voor de

bruid en omgekeerd. De initialen werden er meteen, de trouwdatum na het huwelijk in gegraveerd. De bruid ging met haar moeder op pad voor een trouwjurk. Een lange sluier was statussymbool. Hij moest door de bruidsmisjes later opgehouden worden. Direct na de oorlog was stof moeilijk te krijgen. Veel jurken werden gemaakt van parachutezijde. De parachutes waren bij neerkomst weggemoffeld voor de Duitsers. De bruidegom moest ervoor zorgen dat er op tijd een bruidsboeket en corsages waren en de Biedermeier tuiltjes voor de bruidsmisjes. De bruidegom en de mannelijke helft van ouders en getuigen moesten gekleed zijn in sfeervolle slipjas met hoge hoed, vest, das en handschoenen. De slipjas was meestal zwart de rest meestal grijs. De rest van de familie stak zich helemaal in een nieuwe "outfit" om goed voor de dag te komen. Een bruiloft thuis leverde veel sores op. Menu's samenstellen, vlaaien bakken, gebak en bruidstaart bestellen, menukaarten laten maken en slingers ophangen waren drukke bezigheden. De avond voor de huwelijksdag was de vrijgezellenavond. De jongen ging met zijn vrienden nog eens flink op stap en kreeg hierbij vaak een stuk in zijn kraag. Bij de misjes ging het gepaster toe. De aanstaande bruid kreeg soms van haar vriendinnen wel de meest dwaze opdrachten uit te voeren.

De grote dag. En dan was de grote dag aangebroken. Iedereen was zenuwachtig of alles goed zou verlopen. 's Morgens vroeg kwam al de kapster aan hujs bij de bruid om de haren te doen en er de sluier of andere versiering in te bevestigen. De bruid werd vervolgens door helpende handen in haar jurk gehesen waarna ze niet meer kon gaan zitten, ander kreukte hij. De bruidegom kwam naar het ouderlijk huis van de bruid om haar op te halen. Hij kwam met een paardenkoets of een gehuurde chique slee met chauffeur. Bij zich had hij het bruidsboeket. Hij mocht als eerste de bruid in haar japon bewonderen en vroeg haar nogmaals officieel ten huwelijk. Nadat de corsages waren opgespeld en de bruidsmisjes hun bloemen hadden gekregen ging het ter kerke. Het huwelijk werd ingezegend waarbij men elkaar het jawoord gaf. De trouwringen werden aan elkaars vinger geschoven als teken van eeuwige trouw. De plechtigheid werd besloten met een gang van de bruid naar het Maria altaar om geluk voor het huwelijk te vragen. Zij plaatste een versierde kaars, aangestoken aan de Paaskaars, op het altaar terwijl het zangkoor of een solist(e) het "Avé Maria" zong. Bij het uit de kerk komen strooiden de bruidsmisjes snippers en bloemblaadjes voor het paar. Was men lid van een vereniging dan vormden de leden vaak

een erehaag in de kledij van de club of met een attriboot ervan. Hierna ging het bruidspaar met een beroepsfotograaf bruidsfoto's maken in een park, bij een kasteel of een ander voornaam object. Het moest groots lijken om er later mee te showen bij buitenstaanders. De familie had zich intussen naar het huis of de zaal begeven waar alles gevierd zou worden. Er volgde hier een uitgebreide koffietafel met vlaai en broodjes. De koffietafel werd geopend door het bruidspaar met het samen aansnijden van de bruidstaart. 's Middags kwamen de pastoor met zijn kapelaans nogmaals feliciteren of beter nog een flinke borrel pakken. Zij brachten een boekje mee waarmee men kon aantonen voor de kerk getrouwd te zijn. Alras kwam ook de fotograaf met de afgedrukte foto's die 's morgens gemaakt waren en nam meteen de nabestellingen op. De namiddag werd verder doorgebracht met borrelen en anekdotes vertellen. Het diner volgde waarbij veel gespeecht en getoost werd. Na het diner begon de receptie. Naast het paar moesten de ouders en getuigen hierbij aanwezig zijn. Neringdoenden van beide kanten kwamen ook feliciteren. Zij hadden geen cadeau bij zich want dit was al in natura vooraf gegaan. Een levensmiddelenpakket van de kruidenier, vlees van de slager, een taart van de bakker en kaas en room van de melkboer – waren meer dan welkom. Soms kwam vóór of óp de receptie de harmonie een aubade brengen. Ze kregen hiervoor binnen een consumptie of geld hiervoor om hem in een café te pakken. Na de receptie werd het feest in gang gezet door het bruidspaar met het inzetten van de eerste dans. Tot in de late uurtjes werd er gefeest. Als het bruidspaar vertrok was het feest gedaan. Ze werden bij hun vertrek bestrooid met rijst (vruchtbaarheidsteken) en als de jeugd de kans kreeg bond men allerlei lege blikken en een oude schoen achter hun auto om hen te foppen. Het paar vertrok altijd naar een onbekende bestemming om hun huwelijksnacht ongestoord door te brengen. Deed men dit thuis en was men hier achter gekomen dan was door leukerds hun huis onderhanden genomen.

De nasleep: De dag na de bruiloft werd er nog een nafeestje gehouden voor de buurt waar de restjes werden opgemaakt. Onder het nagenieten werd al begonnen met alles op te ruimen. Op een rustige avond werden de foto's in een album geplakt en van bijschriften voorzien. Dankbetuigingen moesten worden opgesteld en verstuurd. Na enkele weken kwam de pastoor op huisbezoek om langs zijn neus weg te informeren of er nog niet wat kleins op komst was. Was dit niet het geval dan raadde hij aan er niet te lang mee te wachten. De familie en

kennissen werden een voor een uitgenodigd om het nieuwe nestje te komen bewonderen. Zo werd langzaamaan het normale leven weer hervat.

Zaken rond het huwelijk: De katholieke kerk had een aantal wetten en gewoontes rond het huwelijk. Men trouwde voor het leven. Scheiden was alleen toegestaan met dispensatie van de Paus in Rome waarvoor ernstige redenen vereist waren. Scheidde men toch zonder toestemming dan ging men in de kerkelijke ban en mocht geen sacramenten meer ontvangen. Overspel was doodzonde en gemeenschap vóór het huwelijk niet toegestaan. Voorbehoedmiddelen waren verboden in het huwelijk. Men moest maar vóór de zegen de kerk uitgaan. Van vrouwen die geen kinderen konden krijgen werd gezegd dat dit een straf van God was omdat ze omgang buiten het huwelijk hadden gehad of dit te weinig hadden met hun eigen man. Men kende spelletjes om te bepalen hoeveel kinderen men zou krijgen. Zoals het in één adem wegblazen van de zaadjes van een paardebloem. Zoveel zaadjes als er bleven zitten, zoveel kinderen kreeg men. Of een naald aan een draad laten draaien boven een geopende handpalm. Ging de naald zes keer naar rechts en drie keer naar links dan kwamen er negen kinderen, zes jongens en drie meisjes. Toen na de oorlog veel jongens als militair dienden in Nederlands-Indië, kon men toch met hen trouwen. Het was een bureaucratische aangelegenheid en werd "Trouwen met de handschoen" genoemd. Een goed iets was in latere tijd, dat men zich medisch kon laten onderzoeken vooral als er erfelijke ziekten in de familie voorkwamen. Men kon dan zijn maatregelen nemen om niet voor ongewenste feiten te komen staan. Wat kwam er toch veel kijken bij een huwelijk. Er moet toch heel wat aantrekkelijks in zitten om het ondanks alles aan te gaan. Maar wat? Die het weet mag het zeggen!

Gebruiken, al of niet streekgebonden: Plaatselijk was het heel belangrijk dat de vrouw zwanger kon worden om het nageslacht te verzekeren. Men kende dan het zogenaamde "nachtvrijen". Het paar kreeg dan van de ouders de gelegenheid samen alleen te zijn om omgang met elkaar te hebben. Werd het meisje zwanger dan was alles oké en kon er getrouwd worden. In andere streken was ongewenste zwangerschap juist taboe en plaatste men als afkering een wieg op de schoorsteen of een stropop op het dak. In de Voerstreek kregen ongetrouwde mannen van 30 jaar die nog bij hun moeder woonden een St. Niklaaskaart toegestuurd. Ze heetten vanaf dat moment Sint-Niklazen (geen gunstige naam). In de Eifel gaven jonge meisjes hun

geliefde in de lente een bepaald aantal eieren. Twee stuks betekende schande, drie was erkentelijkheid, vier verkering, vijf huwelijksaanzoek en zes bruiloft. In Swalmen kende men het zgn. "sjoetsgooien". De bruid kreeg hierbij een gebakken brood van de bruidegom. Dit werd door de bruiloftsgasten volgestopt met geldstukken. De bruid gooide het hierna buiten tussen de verzamelde jeugd. Die vocht om er het geld uit te grabbelen. Voor de meisjes werd er een apart broodje gegooid en voor de bangeriken was losse muntjes. In 1957 deed men het nog! In Haelen was er een variatie op. De bruid gooide hier bij het uitkomen van de kerk snoep tussen de jeugd. Nog een oud gebruik was het bekende "vare". De mannelijke jonkheid maakte dan ketelmuziek voor het huis van het paar tot men een vat bier had afgedwongen of geld hiervoor. Gaf men dit niet dan werden ze hiermee achtervolgd tot de trouwmis toe. Hier stopte alles en had men verloren. De gierigheid van het paar was dan wel overduidelijk aangetoond. Ditzelfde gebruik paste men ook toe als men het met het voorgenomen huwelijk niet eens was. Een te groot leeftijdsverschil of als een van de trouwers in spé niet van eigen dorp kwam, konden de reden hiervoor zijn. Een 25-jarig huwelijk noemt men een zilveren bruiloft, 40 jaar heet robijnen bruiloft, 50 jaar is goud, 60 diamant en 70 jaar platina. Een gebruik dat heden ten dage nog in stand wordt gehouden met carnaval is de kolderiek nagespeelde boerenbruiloft van vroeger. Men wordt dan in de "onecht" verbonden. Ook kent men nog de kinderboerenbruiloften. Jong geleerd is oud gedaan!

Spreekwoorden en gezegden:

- Hij is er niet mee getrouwd (hij kan er zonder moeite vanaf).
- Wie vrijt die'slijt' (wie vrijt wordt mager).
- Vrijen is zachtjes praten en hardop liegen (in verkeringstijd neemt met het niet zo nauw met de waarheid).
- Trouwen is geen kinderspel, die getrouwd zijn weten 't wel.
- Vrijgezellen komen in de hel want ze hebben de hemel op aarde gehad.
- Achter eine auwe sjtok is 't good sjoele (een huwelijk met een rijk oudje geeft een financieel goed gevoel).
- Es ein auw sjuur brent is 't sjlech blusse (liefde op oudere leeftijd kan hoog opblaaien).
- Jonk inne kirk is dök aod oppe sjtraot (huwelijk van te jonge stelletjes stranden vaak).

Publikaties en verkoop van boeken e.d. Heemkundevereniging Landgraaf (OCGL)

Cursief en vet gedrukt is gewijzigd t.o.v. vorige versie		Prijs	
Titel:	Jaargang / Auteur	leden	niet leden
JAARBOEKEN OCGL			
o.a. Geschiedenis van onze grensregio.	1985		uitverkocht
o.a. 3/4 eeuw mijnbouw Laura en vereniging	1986		uitverkocht
o.a. 150 jaar Nieuwenhagen / Pastoor Simonis	1987		uitverkocht
o.a. Dialectstudie	1988	4,00	4,00
o.a. Préhistorie Rimburch / Ontstaan parochie Nieuwenhagen	1989		uitverkocht
o.a. Pottenbakkersoven Groenstraat / Acht eeuwen grensgeschiedenis.	1990		uitverkocht
o.a. Genealogie Jongen	1991	4,00	4,00
o.a. Annalen van pastoor Schatten 1910-1935	1992	4,00	4,00
De bevrijding van Landgraaf	1993/1994		uitverkocht
Landgraaf in de jaren 1940-1945	1995		uitverkocht
o.a. De familiegeschiedenis Rongen	1996	4,00	4,00
De mijnen in Landgraaf	1997/1998		uitverkocht
Herinneringen aan de 20e eeuw.	1999/2000		uitverkocht
Kerken en Gelovigen in Landgraaf	2001	10,00	12,50
Van Romeinse weg tot "d'r Sint Joep va Woabich".	2002		uitverkocht
o.a. Burgemeesters van Landgraaf	2003	10,00	12,50
o.a. Schutterijen Landgraaf - ON2 - Verwantschappen met E.hoven	2004	10,00	12,50
o.a. Bokkerijders in Landgraaf - de Romeinse weg door Landgraaf	2005	12,50	15,00
SERIE "KEN LANDGRAAF"			
DEEL 1: Kruisen en kapellen			uitverkocht
DEEL 2: 16 Wandelingen		2,00	2,00
DEEL 3: Straatnamenboek Van Aalbersestraat tot Zwartebergweg		2,00	2,00
DEEL 4: Parochie het Eikske 50 jaar			uitverkocht
DEEL 5: De Voort. Logboek van een wijk in Nieuwenhagen.			uitverkocht
DEEL 6: Fotoboek Woa is der Sjeet geblieve		10,00	12,50
DEEL 7: Fotoboek Woabich - Grunsjtroat			uitverkocht
DEEL 8: Fotoboek Van d'r Herreweg noa Nuijenhage		12,50	15,00
DEEL 9: Fotoboek Alles um der Sjeet			
LANDKAARTEN (kopiën)			
Eygelshoven 1891 (113 x 92 cm)		2,00	2,00
Schaesberg 1903 (98 x 61 cm)		2,00	2,00
Toponymische kaart Thorns Ubach vóór 1525 (84 x 59 cm)		2,00	2,00
Voormalige gemeenten Landgraaf 1805/1807 (A3)	1991 / M. Quaedflieg	1,00	1,00
PUBLIKATIES VAN DERDEN en DIVERSEN			
En d'r Boer heë boeëret wieër (genealogie fam. Baur)	2002 / M. Quaedflieg	22,50	22,50
Middeleeuwse Pottenbakkersovens in Landgraaf	2001 / W. Beckers		uitverkocht
Schaesberg en zijn kerk. 300 jaar Petrus & Paulus parochie	2000 / E. Ramakers	10,00	10,00
Oud Schaesberg (tekeningen)	Jozef Franck	10,00	10,00
Haengenaemd	1987 / H.P.M. Haen	3,00	3,00
Limburgse gedichten	OCGL, sectie Dialect	0,50	0,50
Foto's staties Ad de Haas compleet 14 foto's		3,00	3,00
Foto's staties Ad de Haas losse foto		0,50	0,50
BESTANDEN OP CD-rom / DISKETTE *			
Div. DTB / BST bestanden in PDF-formaat: Eijgelshoven, Frelenberg, Marienberg, Schaesberg, Ubach, N.hagen, UoW, Rimburch.	2003 Werkgroep Waubach	10,00	20,00
Complete inventaris OCGL	Laatste versie	1,50	1,50
Volkstelling gemeenten Landgraaf 1796 in PDF-formaat *	OCGL	3,00	3,00